

SISEKAITSEAKADEEMIA

Tiina Mikk

PÄRIMISÕIGUS

2., täiendatud trükk

Tallinn 2012

Õpiku autor on pikaajaline Tartu Ülikooli pärimisõiguse õppejõud ning 2009.a pärimisseaduse eelnõu töögrupi liige.

Retsensent: Ivo Mahhov, vandeadvokaat

Kirjastanud:
Sisekaitseakadeemia
Kase 61, 12012, Tallinn

Trükkinud Pakett

ISBN 978-9985-67-201-3
Esitrükk 2004, ISBN 978-9985-67-109-0

SISUKORD

Saateks.....	8
1. SISSEJUHATUS PÄRIMISÕIGUSESSE.....	9
1.1 Pärimine kui üldõigusjärglus.....	9
1.2 Pärimisõigus kui surmapuhune kujundusõigus.....	11
1.3 Pärimisõigus kui menetlusõigus.....	13
2. PÄRIMISÕIGUSE PÕHIMÕTTED.....	15
2.1 Erapärimisõiguse põhimõte.....	15
2.2 Testeerimisvabaduse põhimõte.....	15
2.3 Perekonnapärimisjärgluse põhimõte.....	16
2.4 Üldõigusjärgluse põhimõte.....	16
3. PÄRIMISÕIGUSE ARENG, ALLIKAD JA KOHT ÕIGUSSÜSTEEMIS.....	20
3.1 Pärimisõiguse areng.....	20
3.2 Pärimisõiguse koht õigussüsteemis ja allikad.....	21
3.2.1 Põhilised pärimisõiguslikud normid.....	21
3.2.2 Põhilised pärimismenetlusõiguslikud normid.....	22
3.2.3 Puutumus välisriigi õigusega.....	25
4. PÄRIMISÕIGUSLIKE ISIKUTE KINDLAKSMÄÄRAMINE.....	28
4.1 Pärimise alused.....	28
4.2 Pärijate määramine seaduse alusel.....	28
4.2.1 Pärandaja sugulaste pärimisõigus.....	29
4.2.2 Pärandaja abikaasa pärimisõigus.....	32
(a) Abikaasa eelosa ja isiklik kasutusõigus ühisele kodule.....	33
(b) Abikaasade varasuhe.....	34
4.2.3 Pärandaja perekonnaliikmete ülalpidamise nõue.....	37
4.2.4 Kohaliku omavalitsusüksuse ja riigi pärimisõigus.....	37
4.3 Pärijate määramine viimse tahte avalduse järgi.....	38
4.3.1 Testeerimisvabadus ja selle piirangud.....	38
4.3.2 Testeerimisvõime ja isiklikkuse nõue.....	40
4.4 Pärimiskõlbmatust.....	43

5. VIIMSE TAHTE AVALDUSE SISU	44
5.1 Pärija määramine.....	44
5.2 Asepärija määramine	46
5.3 Eelpärija ja järelpärija määramine	46
5.3.1 Eel- ja järelpärimise olemus.....	46
5.3.2 Eelpärija õigused ja kohustused.....	47
(a) Eelpärija õigused.....	47
(b) Eelpärija kohustused.....	51
(c) Vabastatud eelpäränd.....	52
5.3.3 Järelpärija õigused ja kohustused	53
5.4 Annaku määramine.....	54
5.4.1 Annakuõiguse sisu ja õiguslik konstruktsioon	54
5.4.2 Annakusaaja ja pärija eristamine.....	56
5.4.3 Annakusaaja ja annakutäitja õigused ja kohustused.....	58
5.5 Sihtkäsundi määramine	61
5.6 Sihtmäärangu määramine	61
5.7 Testamenditäitja määramine.....	62
5.7.1 Testamenditäitja ülesanne	62
5.7.2 Testamenditäitja õigused ja kohustused.....	64
6. VIIMSE TAHTE AVALDUSE LIIK.....	67
6.1 Lihttestament	68
6.2 Omakäeline testament.....	68
6.3 Tunnistajate juuresolekul allkirjutatud testament	69
6.4 Notari hoiule antud testament.....	71
6.5 Notariaalselt tõestatud testament	72
6.6 Abikaasade vastastikune testament	73
6.7 Pärimisleping	74
7. VIIMSE TAHTE AVALDUSE KEHTETUS JA MUUTMINE	77
7.1. Viimse tahte avalduse kehtetus.....	78
7.2 Viimse tahte avalduse tühistamine pärandaja poolt	79
7.2.1 Testamendi tühistamine pärandaja poolt.....	80
7.2.2 Abikaasade vastastikuse testamendi tühistamine pärandaja poolt	81
7.2.3 Pärimislepingu tühistamine ja sellest taganemine	82
7.3 Viimse tahte avalduse tühistamine kolmandate isikute poolt.....	83
8. VIIMSE TAHTE AVALDUSE TÕLGENDAMINE.....	84

9. PÄRIMISE KÄIK	86
10. PÄRANDVARA HOIUMEETMED	88
10.1 Pärandvara hoiumeetmete eesmärk ja liigid.....	88
10.2 Pärandvara hoiumeetmete rakendamise menetlus	88
10.3 Pärandvara valitsemise tähendus ja pärandvara hooldaja kohustused	90
11. PÄRANDI VASTUVÕTMINE JA SELLEST LOOBUMINE	94
11.1 Pärimissüsteemid.....	94
11.1.1 Loobumissüsteem.....	94
11.1.2 Vastuvõtusüsteem.....	95
11.1.3 Võrdlev käsitus	95
11.2 Pärandi üleminek 1997.a pärimisseaduse alusel.....	96
11.2.1 Pärandi vastuvõtmise ja pärandist loobumise viisid	96
11.2.2 Pärandi tegudega vastuvõtmine	97
11.2.3 Pärandi vastuvõtmine notarile avalduse esitamisega.....	100
11.2.4 Pärandi vastuvõtmise tähtaeg	100
11.2.5 Pärandist loobumine	102
11.2.6 Pärandi passiivne mittevastuvõtmine	102
11.3 Pärandi üleminek 2009. a pärimisseaduse alusel.....	103
11.3.1 Pärandi vahetu üleminek ja pärimismenetluse algatamine	103
11.3.2 Pärandist loobumise või pärandi vastuvõtmise tingimused ja tähtaeg	105
11.3.3 Pärandi vastuvõtmise ja pärandist loobumise avalduse esitamine....	107
11.3.4 Pärandi vastuvõtmise ja pärandist loobumise avalduse kehtetuks	
tunnistamine	108
11.3.5 Pärandist loobumise tähendus ja õiguslik tagajärg	110
11.3.6 Pärija õigused ja kohustused enne pärandi vastuvõtmist	111
11.4 Pärimistunnistus.....	113
11.5 Kui pärandi vastuvõtnud pärija ei ole tegelikult pärija	116
12. VASTUTUS PÄRANDAJA KOHUSTUSTE EEST	118
12.1 Vastutus pärandvaral lasuvate kohustuste eest ja vastutuse piiramise	
tähendus.....	118
12.2 Vastutuse piiramise viis ja inventuuri nõude esitamise aeg.....	119
12.3 Inventuuri läbiviimine	121
12.4 Kohustuste koosseis.....	123
12.5 Kohustuste täitmise järjekord.....	124
12.6 Pärija vastutus pärast inventuuri tegemist.....	125

13. KAASPÄRIJAD	128
13.1 Pärandvara ühisuse olemus ja eesmärk.....	128
13.2 Pärandvara valitsemine	129
13.3 Kaaspärijate kohustus- ja käsutustehingud	132
13.3.1 Kohustustehing kui käsutuse alustehing.....	132
13.3.2 Üksiku eseme käsutus	133
13.3.3 Pärandvara mõttelise osa käsutus.....	134
13.4 Kaaspärija vastutus	135
13.5 Pärandvara ühisuse lõpetamine ja pärandvara jagamine.....	136
13.5.1 Eelpärand	141
14. SUNDOSA.....	142
14.1 Sundosaõiguse eesmärk ja tagatised.....	142
14.2 Sundosaõiguse sisu 1997.a ja 2009.a pärimisseaduse kohaselt	143
14.2.1 Asjaõiguslik sundosa.....	143
14.2.2 Võlaõiguslik sundosa	144
14.2.3 Võrdlev käsitlus	144
14.3 Sundosa saamiseks õigustatud isikud.....	145
14.4 Sundosa suurus.....	146
14.5 Sundosa nõude esitamise aeg	148
15. PÄRIMISREGISTER	149
16. KAASUSED	151
Kaasus 1.....	151
Kaasus 2.....	151
Kaasus 3.....	151
Kaasus 4.....	151
Kaasus 5.....	152
Kaasus 6.....	152
Kaasus 7.....	152
Kaasus 8.....	153
Kaasus 9.....	153
Kaasus 10.....	153
Kaasus 11	153
Kaasus 12.....	154
Kaasus 13.....	154
Kaasus 14.....	154

LISA I Lühendite loetelu.....	155
LISA II Tingmärkide loetelu.....	157
LISA III Kirjandus	158

Saateks

Õpik on 2004. a ilmunud õppematerjali teine, täiendatud trükk. Õpiku koostamisel on eelkõige silmas peetud pärimisõiguse põhitõdede tutvustamist ja pärimisõiguse käsitlemist läbi seoste teiste tsiviilõiguse valdkondadega, osana terviklikust eraõiguse süsteemist. Pärimisõigus on tihedalt seotud eraõiguse teiste harudega ja üksnes väga harvadel juhtudel on pärimisõiguse kaasust võimalik lahendada pelgalt ühe õigusakti – pärimisseaduse - pinnalt.

Täiendatud trüki ilmumise peamiseks põhjuseks on 01.01.2009 jõustunud uus pärimisseadus ja sellega kaasnenud muudatused, millele õpikus suurt tähelepanu pööratakse. Õpik on üles ehitatud kehtiva õiguse pinnalt, kuid läbivalt leiab paralleelset kajastamist ka varem kehtinud pärimisseadus. Olulisemate muudatuste osas on esitatud ka võrdlev käsitlus ning peatunud uue regulatsiooni selgitamisel.

Õpikust leiab ülevaate olulisematest pärimisõigusega seotud õiguslikest küsimustest. Ülevaates ei ole oluliseks peetud mitte niivõrd detailidesse laskuvat ega süvateoreetilist käsitlust, vaid erinevate pärimisõiguslike instituutide olemuse avamist ja omavaheliste seoste väljatoomist. Samas on tegemist eraõiguse kompaktse ja ülevaatliku õppematerjaliga, milles osundatakse edasise õigusteoreetilise arutelu tekitamise eesmärgil võimalikele vaidluspunktidetele, pakutakse välja esialgsed lahendused ja jagatakse soovitusi viimse tahte avalduse kujundamiseks ja õigusvaidluste vältimiseks. Õpiku väljatöötamisel on arvestatud bakalaureuseõppe õppekavas pärimisõiguse ainele esitatud nõudmistega.

Õpik kajastab olulisi Riigikohtu kohtulahendeid seisuga 13.01.2012, esimese ja teise astme kohtupraktikat ja eestikeelset õiguskirjandust, samuti rahvusvahelise õiguskirjanduse ja Eesti õigusesse ülekantavaid seisukohti, eelkõige küsimustes, mis uue pärimisseaduse rakendamisel vaidlusi tekitada võivad ja mida kohalikus õiguskirjanduses ei ole jõutud veel käsitleda.

Õpik on iseseisva töö hea abivahend. Õpiku lõpus on toodud kaasused, mille lahendamisel on võimalik omandatud teoreetilisi teadmisi testida.

Tiina Mikk, mag iur
Tallinnas, jaanuaris 2012

1. SISSEJUHATUS PÄRIMISÕIGUSESSE

Pärimisõiguse reguleerimisvaldkonna võib laias laastus jagada kaheks. Esiteks käsitletakse pärimisõiguses küsimusi, mis tõusetuvad seoses pärija määramisega pärandaja eluajal. Kas ja kuidas teha testamenti? Milliseid korraldusi saab testamendiga teha? Mis on abikaasade vastastikune testament? Mis on pärimisleping? Teiseks käsitletakse küsimusi, mis tõusetuvad seoses pärijaks saamisega pärast pärandi avanemist, st pärast pärandaja surma või surnuks tunnistamist (PärS § 3). Kellel on õigus pärand vastu võtta? Kuidas ja millise tähtaja jooksul seda teha? Kes hoolitseb pärandvara säilimise eest kuni pärijad on selgunud ja vara valitsemise üle võtnud? Kes ja millises ulatuses vastutab pärandaja eluajal võetud kohustuste eest? Millised toimingud ja tahteavaldused on vajalik teha, et päritud asja müüa?

1.1 Pärimine kui üldõigusjärglus

Pärimine on isiku surma korral tema vara üleminek teisele isikule (PärS § 1 lõige 1). Isiku surmaga tema õigusvõime lõpeb, ta ei saa enam olla õiguste ja kohustuste kandjaks (TsÜS § 7 lõige 2). Reeglina õigused ja kohustused surmaga ei lõpe, vaid lähevad üle uuele õigussubjektile – pärijale. Inimene on õigusvõimeline sünnist surmani. See tähendab, et iga inimene võib omada kõiki tsiviilõigusi ja kanda kõiki tsiviilkohustusi (TsÜS § 7 lõige 1). Nii näiteks võib iga inimene olla omanik, müügilepingu pool, laenu tagasimaksamise kohustuse kandja, autoriõiguse omanik, äriühingu aktsionär või osanik ja pärija. Iseseisvalt saab kehtivalt tehinguid teha siiski ainult teovõimeline isik (TsÜS § 8). See tähendab, et kõik inimesed ei saa iseseisvalt näiteks võõrandada talle kuuluvaid esemeid. Õigusvõime ja teovõime on erinevad kategooriad ja reeglina teovõime piiratus õigusvõimet ei mõjuta – õiguste ja kohustuste omandamine ja selle kaudu nende omamise võimalus saab toimuda seadusliku esindaja kaudu. Kuivõrd PärS § 5 lõige 2 kohaselt on pärimisvõimeline iga õigusvõimeline isik, saab pärijaks olla ka vaimselt ebaküps isik. Alaealise nimel teeb reeglina tehinguid tema seaduslik esindaja, kellel on alaealise nimel pärandist loobumiseks vajalik eestkostetasutuse nõusolek (PKS § 120). Juriidiline isik saab pärijaks olla vaid juhul, kui teisi pärijaid ei ole või kui sellise korralduse on pärandaja

viimse tahte avalduses teinud. Siinkohal on oluline märkida, et Eesti õiguse kohaselt ei ole pärandvara iseseisev füüsiline ega juriidiline isik, kellele oleks omistatud (tsiviilkohtumenetlus) õigus- või teovõime¹.

Eesti õiguses on **pärija pärandaja**, st surnud isiku, kelle vara pärimisele läheb, **üldõigusjärglane** (PärS § 1 ja § 5). Pärija määramine on korraldus pärandvara uue omaniku suhtes, st sellisel korraldusel on asjaõiguslik toime. Kui pärandaja saab olla vaid füüsiline isik, siis pärijaks võib olla nii füüsiline kui juriidiline isik. Pärimisõiguse tekkimiseks peab üldjuhul isik olema pärandi avanemise hetkel elus või olemas (PärS § 5 lõiked 2 ja 3). Piltlikult öeldes astub pärija pärandaja asemele kõikjal, kus see on võimalik. Pärija omandab pärandaja õigused ja kohustused sellisena nagu need pärandajale kuulusid ja astub - üksnes mõningate eranditega - samasse õiguslikku positsiooni, mis oli pärandajal. Seejuures ei ole pärijal õigusjärglasena vara suhtes rohkem õigusi kui pärandajal². Kui oma elu ajal võis üürilepingu täitmist nõuda pärandaja, siis nüüd on see õigus pärijal. Kui varem pidi laenulepingut täitma pärandaja, siis pärast tema surma on selline kohustus pärijal. Pärimise teel üleminevat vara nimetatakse **pärandiks** (PärS § 2). Tsiviilõiguses mõistetakse vara all isikule kuuluvate rahaliselt hinnatavate õiguste ja kohustuste kogumit (TsÜS § 66). Nii kuuluvad vara hulka kõik isikule kuuluvad rahaliselt hinnatavad õigused ja kohustused, eelkõige vallasasjad ja kinnisasjad, intellektuaalse vara hulka kuuluvad õigused, nõudeõigused, samuti muud hüved, kui need on rahaliselt hinnatavad. Pärandvara hulka ei kuulu üksnes õigused, vaid ka kohustused, nt lepingulised kohustused, kahju hüvitamise kohustus, piiratud asjaõigustest tulenevad kohustused, aga ka teatud avalik-õiguslikud kohustused nagu maksunõuded ja –kohustused (MKS § 36 lõige 1). Reeglina lähevad pärijale üle kõik pärandajale tema surma päeval kuulunud õigused ja kohustused kogumis. Erandina ei lähe pärijale üle isikuga lahutamatu seotud õigused ja kohustused. Seejuures toimub õiguste ja kohustuste üleminek pärandajalt pärijale seaduse alusel. See tähendab eelkõige, et omand läheb üle ilma kokkulepete ja toiminguteta, mis tavaliselt omandiõiguse üleminekuks vajalikud on.

¹ RKTKo 3-2-1-13-09, p 10. Siiski ei välista Riigikohtu hinnangul eelõeldu, et pärandvaraga või tema suhtes ei oleks võimalik teha õiguslikke toiminguid, nt korraldada pankrotimenetlust pärandvara suhtes ja esitada tagasivõitmise hagi, RKTKo 3-2-1-13-09, punktid 10 ja 11

² RKTKo 3-2-1-108-01

Sageli on uusi õigussubjekte mitu, nt abikaasa ja kaks last. **Kaaspärijad** astuvad koos samasse õiguslikku positsiooni, mis oli pärandajal, st senise ühe omaniku asemel on omanikke mitu. Sellisel juhul läheb kogu pärandvara üle kõigile kolmele pärijale ühiselt (PärS §-d 1 ja 147). See tähendab, et omandiõiguse üleminek toimub küll seaduse alusel, kuid seadus pärandvara pärijate vahel ei jaga. Nii ei ole pärandvara hulka kuuluva kinnisasja omanikuks kolm pärijat võrdsetes mõttelistes osades, vaid kõik kolm on nii kinnisasja kui muude pärandvara hulka kuuluvate esemete ühisomanikud. Kuni pärijad pärandvara ise ära ei jaga, valitsevad nad pärandvara, sh iga üksikut pärandvara hulka kuuluvat eset, ühiselt. Kui pärijaid on mitu, kuulub kaaspärijatele mõtteline osa pärandvara ühisusest ja nad kasutavad ning käsutavad seda asjaõigusseaduses toodud kaasomandi kohta käivate sätete kohaselt. Selleks, et üks pärijatest saaks ainuomandi üksikule pärandvara hulka kuuluvale esemele, tuleb pärijatel kokku leppida pärandvara jagamises ja omand asjaõigussätete kohaselt ühele kaaspärijatest üle anda.

1.2 Pärimisõigus kui surmapuhune kujundusõigus

Millistel tingimustel pärandvara üleminek pärijale või pärijatele toimub, ongi põhiline pärimisõiguse regulatsiooni eesmärk. Pärimisseaduses on reguleeritud mitmeid pärimisõiguslikke instituute, mille abil saab inimene oma vara saatust pärast surma mõjutada. Nii on võimalik koostada viimse tahte avaldus, määrata selles pärija isik või pärijate isikud, mitme pärija puhul pärandiosade suurus, panna pärijatele erinevaid kohustusi ja anda korraldusi vara jagamise suhtes. **Viimse tahte avalduseks** loetakse isiku õigustehingulisi korraldusi oma surma puhuks testamendi või pärimislepingu vormis³ (PärS § 9 lõige 1). Vara saatust pärast oma surma saab ise määrata **testamendi** või **pärimislepinguga**, testamenti ise kirjutades, tunnistajate või notari kaasabil. Pärimislepinguga lepib pärandaja tulevase pärijaga kokku, et lepingus nimetatud isikul on õigus pärand vastu võtta ja seda kokkulepet ei saa pärandaja erinevalt testamendist põhimõtteliselt ilma tulevase pärija nõusolekuta muuta.

³ Siin ja edaspidi on kõiki erinevaid testamendi liike ja pärimislepingut silmas pidades kasutatud terminit *viimse tahte avaldus* (nimetatakse ka surmapuhuseks käsutuseks). Vt ka PärS § 6 lõige 1 ja § 22 lõige 1

Peamiseks viimse tahte avalduse sisuks on **pärija määramine**. Pärija võidakse määrata ka juhuks, kui esimesena nimetatu mingil põhjusel pärijaks ei saa (**asepärija**). Mitme pärija puhul saab määrata **kaaspärijate** mõtteliste osade suuruse ja anda korraldusi pärandvara jagamiseks. Võib määrata, et esmalt pärib üks pärija, seejärel teine (**eel- ja järelpärija**). Kõikide nende korralduste elluviimise tagamiseks võib määrata usaldusväärse isiku (**testamenditäitja**). Võib ette näha, et pärija peab mingi pärandvara hulka kuuluva eseme üle andma isikule, keda testaator pärijaks ei nimetanud, ent soovib siiski meeles pidada, andes talle õiguse konkreetne ese pärijatelt välja nõuda (**annak**).

Et kirjapandut pärast testaatori surma ellu viia saaks, on viimse tahte avalduse tegemisele esitatavad nõuded ranged. Kui neid ei järgita, võib juhtuda, et testament ei kehti ja pärijad määratakse nii, nagu seadus ette näeb testamendi puudumisel. Samas on pärandaja viimse tahte avalduse sisu määramisel suhteliselt vaba. Ühe piiranguna antakse seadusega teatud isikutele õigus nn **sundosale** isegi siis, kui testaator nad viimse tahte avaldusega pärimisest välistas. Kui pärast isiku surma viimse tahte avaldust ei ole, tehakse pärima õigustatud isik kindlaks pärimisseaduses toodud reeglite järgi. **Seadusjärgseteks pärijateks on abikaasa ja sugulased**, nende puudumisel kohaliku omavalitsuse üksus või riik. Keerulisemate viimse tahte avalduste puhul on soovitatav küsida nõu advokaadilt, notarilt või muult asjatundjalt, paluda neil tahteavaldus sõnastada ja seejärel kas omakäeliselt ümber kirjutada, tunnistajate juuresolekul koostada või notariaalselt tõestada.

Pärimisõiguse raames saab oma vara korraldada siiski **üksnes surma puhuks**. Pärimisõigus ei mõjuta inimese õigust oma elu ajal oma varaga omal paremal äranägemisel ümber käia. Ei testament ega isegi pärimisleping ei piira isiku õigust oma elu ajal oma vara võõrandada ega koormata. Põhimõtteliselt ei ole pärandaja kohustatud elu ajal arvestama tulevaste pärijate huviga saada pärandist kasu. Ainult pärandajal endal on õigus määrata, mis saab tema varast pärast tema surma. Tal on erinevaid eraõiguslikke konstruktsioone kasutades võimalik üksikute tehingutega juba oma elu ajal silmas peetavat isikut soodustada. Nii võib oma vara juba elu ajal tulevasele pärijale kinkida⁴. Kui sellisel juhul saab kingisaaja kingitud eseme omanikuks juba pärandaja eluajal, see ese enam pärandvara hulka kuuluda ei saa. Kinge surma puhuks ei ole Eesti õiguse järgi võimalik. Kui kinkeleping on sõlmitud kinkija surma puhuks, on selle sõltuvalt korralduse sisust annaku või pärija määramise

⁴ Vt nt RKTko 3-2-1-84-08

korralduse tagajärg (VÕS § 262). Seega tõlgendatakse selline kinkeleping ümber viimse tahte avalduseks. Sätte eesmärk on eelkõige vältida pärandvara suhtes tehtud viimse tahte avaldustele kehtestatud rangetest vorminõuetest kõrvalehoidmist. Kingisaajal, kelle kasuks selline leping on sõlmitud, on võrdsed õigused teiste pärijate või annakusaajaga. Kui kinkeleping ei ole nõuetekohases vormis, on see tühine⁵. Kui kinkelepingust tulenev kohustus on siiski pärandaja elu ajal täidetud, nt on antud omand kingitud esemele üle kingisaajale, ei ole kinkeleping surma puhuks enam sisuliselt viimse tahte avaldusega võrreldav ja ümbertõlgendamine ei ole enam võimalik (VÕS § 262 teine lause).

1.3 Pärimisõigus kui menetlusõigus

Oma elu ajal on pärandaja vara omanik, nautides kõiki sellest tulenevaid põhiseadusega kaitstud eelseid ja kandes ühtlasi omandiga kaasnevast vastutust. Pärijate jaoks omandavad pärimisõiguslikud normid tähenduse alles **pärandi avanemisega**, st pärandaja surmaga. Enne pärandi avanemist pärijatel subjektiivset õigust pärandvarale ei teki, väljavaade saada pärijaks ei ole õiguslikult kaitstud positsioon.

Selleks, et nii pärimislepingu, testamendi kui seaduse järgi pärima õigustatud isik täieõiguslikuks pärijaks saaks, ei pea pärija põhimõtteliselt midagi tegema. **Alates 01.01.2009** jõustunud pärimisseaduse kohaselt läheb pärand pärijale **automaatselt** üle ning eraldi pärandi vastuvõtmise avaldust ei ole vaja teha ega notarile esitada. Kui pärandaja suri enne 01.01.2009.a, tuleb pärand siiski varemkehtinud pärimisseaduse kohaselt õigel ajal tegudega või notarile avalduse esitamise vastu võtta või sellest loobuda⁶ (PärS § 180). Kuigi pärijaks saamine toimub seaduse alusel automaatselt, on pärijatel oma õiguste tõendamiseks kolmandate isikute ees vajalik esitada pärimistunnistus ja algatada selleks notari juures pärimismenetlus. Pärimismenetluse käigus selgitab notari välja pärijad ja tõestab **pärimistunnistuse**, millega pärija saab oma pärijaks olemist tõendada, nt kinnistusosakonnas või pangas. Pärandvara säilimiseks ja selle eesmärgipäraseks valitsemiseks saab rakendada **pärandvara hoiumeetmeid** (nt kui pärija asukoht ei ole teada). Õiguste ja kohustuste lõplik üleminek konkreetsele pärijale toimub siiski **üksnes pärija**

⁵ VÕS II Komm/Kull, § 262, p 1

⁶ Pärandi vastuvõtmise kohta enne 01.01.2009 jõustunud pärimisseaduse alusel vt ptk 11.2.

soovil. Kuna pärimine ei ole kunagi olnud üksnes õiguste üleminek ega kohustuste lõppemine seaduse alusel, on pärima õigustatud isikul võimalus pärandist kolme kuu jooksul oma pärimisõigusest teadasaamisest loobuda (PärS § 4 lõige 2), esitades vastava avalduse **notarile** (PärS § 116 jj). Kui pärija kolme kuu jooksul pärast pärandaja surmast ja oma pärimisõigusest teadasaamist pärandist ei loobu, loetakse ta pärandi vastu võtnuks (PärS § 118 lõige 1). Päris pärijata ei saa pärand aga kunagi jääda – kui teisi pärijaid ei ole, on pärijaks kohalik omavalitsus või riik, kellel pärandist loobumise õigust ei ole (PärS § 18). Pärandi vastu võtnud pärijale läheb üle kogu pärandaja vara, st nii õigused kui kohustused. Liigsuured kohustused võivad ajendada sootuks pärandist loobuma. Kohustuste pärimise kartuses ei peaks siiski pärandist loobuma – seadus annab pärijale võimaluse soovi korral nõuda **pärandvara inventuuri** ja täita kohustused üksnes päritud vara arvel, välistades sellega pärandaja võlausaldajate võimaluse nõuda pärandaja kohustuste täitmist pärija isikliku vara arvel, st mittepäritud vara arvel. Kui pärija nõuab pärandvara inventuuri, ei vabane ta kohustuste täitmisest küll täielikult, kuid pärija on kohustatud kohustused täitma üksnes pärandvara väärtuse ulatuses (PärS § 143 lõige 1). Kui pärandvarast ei jätku kõigi nõuete rahuldamiseks ja pärija ei ole nõus nende rahuldamisega oma vara arvel, on pärija või pärandvara hooldaja kohustatud viivitamata esitama avalduse pärandvara pankroti väljakuulutamiseks (PärS § 142 lõige 6). Mitu pärijat vastutavad võlausaldajate ees solidaarselt (PärS § 151 lõige 2).

- ✓ Pärimisõigus on õigus surma puhuks.

2. PÄRIMISÕIGUSE PÕHIMÕTTED

2.1 Erapärimisõiguse põhimõte

Pärimisõigus põhineb eraomandi tunnustamisel. Eesti Vabariigi Põhiseaduse § 32 kohaselt on pärimisõigus tagatud. Pärimisõigus tähendab isiku õigust pärandada oma vara isikule, kellele ta soovib ning pärijate õigust saada selle vara omanikuks⁷.

Erapärimisõiguse põhimõte tähendabki pärandaja õigust määrata oma varale uus omanik eraõiguse ja privaatautonomia põhimõtete alusel – tema surma korral läheb pärandvara üle kas tema enda poolt või seaduse alusel määratud isikutele, mitte riigile. Võrreldes nõukogude õigusega on Eestis erapärimisõiguse põhimõtte rakendamisel tehtud oluline murrang ja pärijate ringi laiendatud. Näiteks ENSV tsiviilkoodeksi kohaselt oli seadusjärgsete pärijate ring väga kitsas: pärandaja lapsed, vanemad, vanavanemad, õed-vennad ja üleelanud abikaasa. Nimetatud isikute puudumisel läks pärand riigile⁸.

2.2 Testeerimisvabaduse põhimõte

Eraõiguses kehtib privaatautonomia põhimõte, mille kohaselt üksikisik võib oma õigussuhteid ise vabalt kujundada, niivõrd kui ta sellega ei satu vastuollu õiguskorra poolt seatud reeglite või teiste isikute õigustega. See põhimõte leiab kajastamist ka pärimisõiguses, väljendudes esmajoones ühelt poolt testeerimisvabaduses ja teiselt poolt võimaluses pärandist või annakust soovi korral loobuda.

Testeerimisvabadus on privaatautonomia põhimõtte väljendus pärimisõiguses. See on vabadus omal paremal äranägemisel kalduda kõrvale seadusekohastest pärijate kindlaksmääramise reeglitest, kujundada testamentaarsete korralduste sisu ja teha täiendavaid korraldusi surma puhuks. Samuti hõlmab see vabadust valida viimse tahte avalduse liik ja kirjapandud viimse tahte avaldus ühepoolset tühistada. Viimse tahte avalduse ühepoolse tühistamise õiguse aspektist erineb testeerimisvabadus

⁷ PS Komm./Roosma, § 32, p 7; RKTko 3-2-1-73-04, p 17

⁸ Liin, U., (1999), II

lepinguvabadusest. Lepingud on mõlemale poolele siduvad ning ühepoolne vabanemine ei ole reeglina võimalik. Nagu privaatautonomia põhimõtegi, ei ole ka testeermisvabadus piiratu. Peamine testeermisvabaduse piirang on sundosaõigus. Samuti võib pärandaja oma testeermisvabadust ise piirata, valides viimse tahte avalduse liigiks abikaasade vastastikuse testamendi või pärimislepingu.

2.3 Perekonnapärimisjärgluse põhimõte

Perekonnapärimisjärgluse põhimõtte kohaselt läheb pärandvara pärandaja teistsuguse korralduste puudumisel tema perekonnale. Nii on seadusjärgseteks pärijateks üksnes pärandaja perekonnaliikmed. Seejuures eelistatakse pärimisõiguslike sugulaste kindlaksmääramisel lähemaid sugulasi kaugematele ning abikaasale kui ühele kõige lähematest perekonnaliikmetest antakse võrreldes sugulastega märgatavalt soodsam positsioon. Perekonnapärimisõiguse põhimõtte väljendusena on pärimisseaduses reguleeritud ka sundosaõigus. Seadus kaitseb neid perekonnaliikmeid, kelle suhtes pärandajal oli elu ajal ülalpidamiskohustus, tagades neile igal juhul õiguse nn sundosale.

2.4 Üldõigusjärgluse põhimõte

Õigused ja kohustused võivad ühelt isikult teisele üle minna kas eriõigusjärgluse või üldõigusjärgluse korras (TsÜS § 6 lõige 2). Eriõigusjärglus on seotud ühe õigusega ja toimub tehingu alusel. Isegi kui üle antakse mitu õigust või kohustust, tuleb iga ese eraldi üle anda ja õigused ja kohustused saavad üle minna eraldi (nn spetsialiteedi põhimõte, TsÜS § 6 lõige 3). Spetsialiteedipõhimõte ei kohaldu, kui õiguste ja kohustuste üleminek toimub üldõigusjärgluse korras. Õiguste ja kohustuste üleminek kogumis saab toimuda vaid seaduse alusel. Näitena võib tuua juriidiliste isikute ühinemise, jagunemise, ettevõtte ülemineku või abikaasade ühisvarasuhte, kus ühe abikaasa poolt omandatud ese kuulub seaduse alusel ka teise abikaasa omandisse⁹. Eelõeldu omab tähendust siiski vaid asjaõiguslikus mõttes, võlaõigusliku tehingu objektiks võib olla ka esemete kogum.

⁹ RKTko 3-2-1-151-09, punktid 6 ja 11

Üks vähestest üldõigusjärgluse juhtudest ongi pärimine e **üldõigusjärglus surma tõttu**. Pärast pärandi vastuvõtmist lähevad isikule kuulunud **õigused ja kohustused seaduse alusel kogumina** üle tema pärijale või kõigi pärijate ühisomandisse, samuti toimub pärandi üleminek pärandajalt järelpärijale üldõigusjärgluse alusel. Selliselt hoitakse pärandaja vara õiguslikus mõttes tervikuna mh võlausaldajate nõuete rahuldamise eesmärgil¹⁰. Eesti õigus ei tunnista pärandvara kui iseseisvat juriidilist isikut, deklareerides üheselt vahetu õigusjärgluse pärandajalt pärijale. Pärija omandab pärandajale kuulunud omandiõigused, autori varalised ja teatud isiklikud õigused, võlaõiguslikud nõuded, ooteõigused, elamuühistu osamaksu¹¹ jne. Pärandi vastuvõtmisega lähevad pärijale üle pärandaja maksuvõlad koos intressidega (maksu-, kinnipidamis-, vastutus-, kõrvalkohustus) ja tagastusnõue (MKS § 36). Samuti on pärija kohustatud esitama pärandaja maksudeklaratsiooni(d)¹². Üldõigusjärgluse põhimõte tähendab, et ei pärita mitte üksnes üks või paar pärandvara hulka kuuluvat eset, nt maja, vaid ka kõik muud esemed, sh ka rohkem või vähem väärtuslikud esemed nagu nt pildialbum, riided ja kööginõud. Samuti, et õiguste kõrval päritakse ka kohustused, nt kohustus maksta tagasi laenu, tasuda elektri- ja telefoniarved ja muud kohustused, mis pärandajal tema surma hetkel olid. Kuna kohustuse üleminek üldõigusjärgluse korras toimub seaduse alusel, ei ole vajalik võlausaldaja nõusolek või hilisem heakskiit, mis tavapäraselt eriõigusjärgluse korral vajalik oleks (nt VÕS § 175 lõige 2). Erandina ei lähe üle õigused ja kohustused, mis on pärandaja isikuga lahutamatu seotud. Sellisel juhul need lõpevad¹³ (TsÜS § 6, PärS § 2 ja § 130, VÕS § 186 punktid 7 ja 8). Nii näiteks lõpeb töötaja surmaga tööleping (TLS § 81)¹⁴, päritav ei ole juhatuse liikme positsioon, üle ei lähe tulevikku suunatud perekonnaõiguslikud ülalpidamisinõuded (PKS § 79, vt siiski VÕS § 576) ega portree maalimise kohustus. Üldõigusjärgluse põhimõttest on siiski

¹⁰ Testamentaarsed korraldused, mille kohaselt luuakse pärandaja surma korral usaldusfond, on võimalik ümber tõlgendada nt eel- ja järelpärimise, testamenditäitja või annaku määramise korralduseks, tagades seejuures võlausaldajate kaitse. Vrd usaldusfondide võimalikkusest Eesti õiguses, Sepp, K.

¹¹ RKTko 3-2-128-09, p 11

¹² Pärimine ja maksuvõlad. Maksu- ja Tolliameti infoleht; vt lisaks nt MKS § 119 lõige 1 punkt 4, mille kohaselt jätkub maksuvõlalt intresside arvestus peale pärandi vastuvõtmist

¹³ RKTko 3-2-1-84-08, p 9; Lõppenud õiguste kustutamiseks aasta jooksul kinnistusregistrist on vajalik pärija nõusolek, kui on võimalik õigustatud isiku kasuks tehtavate soorituste võlgnevus, va juhul kui kinnistusraamatusse on kantud vastupidise sisuga märkus (KRS § 49⁴)

¹⁴ Vt ka ENSV Tsviilkodeksi pinnalt tehtud RKTko 3-2-1-59-01

mõned erandid. Näiteks eluruumi üürniku surma puhul on selles eluruumis üürnikuga koos elanud abikaasal või perekonnaliikmetel (mitte pärijatel) õigus üürniku asemel üürilepingusse astuda (VõS § 321).

Kas õigus või kohustus on päritav, sõltub õiguse või kohustuse iseloomust ja selle seotusest tema kandjaga. Piiride tõmbamine võib olla raske ja üksikjuhul tuleb kaaluda, kumb õigus on kaalukam. Üldistavalt võib öelda, et päritavad on varalised õigused, isiklikud seevastu mitte. Reeglina tähendab õiguse üleantavus ka selle päritavust. Nii ei ole päritav töö autorsus, küll aga autoritasu saamise õigus (AutÕS § 36 ja AutÕS § 12 lõige 1 punktid 4-6). Erinevalt õiguslikust olukorrast töötaja surma korral, läheb füüsilisest isikust tööandja surma korral tööleping üle tööandja pärijatele, va kui tööleping on sõlmitud oluliselt tööandja isikut arvestades (TLS § 111). Lisaks võib õiguste ja kohustuste mittepäritavus tuleneda seadusest, nagu see on nt kasutusvalduse puhul (AÕS § 210, vt ka § 228) või advokaadibüroo osa või aktsia puhul, kui pärija ei ole vandeadvokaat (AdvS § 54). Mittepäritavus võib tuleneda pärandaja eelnevatest tehingutest, nt äramuutva tingimusega (surm) sõlmitud lepingud. Osäühingu osad ja aktsiaseltsi aktsiad on päritavad. Osäühingu osa ülemineku võib põhikirjaga välistada, täisühingu osaniku surm toob reeglina kaasa osaniku väljalangemise. Pärijatel on siiski õigus hüvitusele (ÄS §-d 106 ja 153). Teatud juhtudel võib vara üleminek toimuda ka pärimisõiguse väliselt, nt kindlustuslepingus soodustatud isiku määramise kaudu (VõS § 425 ja § 537jj). Kuna soodustatud isiku määramise korral puudub kindlustusvõtja pärijatel pärast kindlustusvõtja surma õigus nõuda kindlustusandjalt kohustuse täitmist neile endile, siis ei kuulu kindlustusandja täitmise väärtus ka kindlustusvõtja pärandvara hulka. See annab kindlustusvõtjale võimaluse soodustada nt elukindlustuslepinguga, mis on sõlmitud kindlustusvõtja surma puhuks, temale meelepärast isikut testamenti tegemata ja seega testamendaarse annaku kasutamiset¹⁵.

Tavaliselt (eriõigusjärgluse puhul) on omandi üleminekuks vaja iga ese eraldi üle anda, järgides selle konkreetse eseme liigi suhtes kehtivat omandi tekkimise regulatsiooni. Näiteks on omandiõiguse tekkimiseks vallasasjale vaja kokku leppida omandi üleandmises (asjaõigusleping) ja asi üle anda. Üldõigusjärgluse korral omandatakse esemed aga seaduse alusel ja mingeid **üleandmiskokkuleppeid ega -toiminguid pärija ja pärandaja vahel vaja ei ole**. Üldõigusjärgluse põhimõtte tõttu läheb pärimisel ka omand

¹⁵ VõS II Komm./Lahe, § 425, p 3.3.

kinnisasjale üle seaduse alusel. Isiku surmaga lähevad asjaõigused pärijale üle väljaspool kinnistusraamatut ja kinnistusraamat muutub valeks. Tegemist on nõ **kinnistusraamatuvälise omandiõiguse ülemineku**ga. Nii on pärandi vastuvõtnud pärija kinnisasja omanik vaatamata sellele, et vastavat kannet kinnistusraamatusse tehtud ei ole ja et õigustatud isikuna nähtub kinnistusraamatust endiselt pärandaja. Kui kinnistusraamat on muutunud valeks asjaõiguse kinnistusraamatuvälise ülemineku tõttu, parandab kinnistuosakond kande asjaõiguse uue omaja kinnistamisavalduse alusel (mitme pärija puhul ühe kaaspärija avalduse alusel). Kinnistuosakond võib kohustada asjaõiguse omajat või testamenditäitjat esitama kinnistusraamatu parandamiseks avalduse ja kande tegemiseks vajalikud dokumendid (KRS § 65¹ lõiked 1, 3 ja 5). Kui pärija soovib kinnisasja käsutada, tekivad tema tehingutest tulenevad õigused ja kohustused üldises korras, st eriõigusjärgluse alusel. See tähendab, et kinnisasja võõrandamiseks on vajalik asjaõiguskokkulepe pärija ja omandaja vahel ja vastav kanne kinnistusraamatus. Kuivõrd pärija käsutusõigus tekib seaduse alusel ja sissekantud omanik tehinguid teha ei saa, on raske leida kaalukaid argumente paranduskande tegemise vajalikkuse kasuks, mistõttu võib pärijatepoolse käsutuse korral pärimistunnistuse esitamisel kanda omanikuna kinnistusraamatusse sisse uue omaniku ilma vahekangeta pärijate nimele.

Üldõigusjärgluse põhimõtte tõttu ei saa isik testamendiga määrata, et pärast tema surma saab üks pärijatest vahetult nt maja, teine auto omanikuks - kogu pärandvara läheb tervikuna pärijatele ning testamentaarsetel korraldustel ei ole asjaõiguslikku toimet. Küll aga saab ta testamendiga näha ette, et kui pärijad pärandvara jagavad, võiksid või peaksid nad seda tegema nii, et ühele neist jääks maja ja teisele auto¹⁶.

- ✓ Pärimise teel lähevad pärandajale kuulunud õigused ja kohustused tema surma päeva koosseisus kogumis seaduse alusel üle pärija omandisse või pärijate ühisomandisse.

¹⁶ Jagamiskorraldusest lähemalt ptk-s 13.5.

3. PÄRIMISÕIGUSE ARENG, ALLIKAD JA KOHT ÕIGUSSÜSTEEMIS

3.1 Pärimisõiguse areng

Pärimisõigus on oma arengus suhteliselt staatiline. Analoogiliselt teiste tsiviilõiguse harudega on ka Eesti pärimisõiguses selgelt äratuntav Rooma õiguse algupära. Lisaks on pärimisõiguse arengut mõjutanud eelkõige Mandri-Euroopa maade õigus ja kohalik õiguspärand.

1997. aastal jõustunud pärimisseaduse algallikaks oli seaduseks saama pidanud 1940.a tsiviilseadustiku eelnõu, mille allikaks omakorda oli muuhulgas Balti Eraseadus 1864. aastast. Nõukogude õiguses sisaldasid vähesed pärimisõiguslikud normid Vene NFSV tsiviilkoodeksis ja alates 1965. aastast Eesti NSV tsiviilkoodeksis. 01.01.2009 jõustus uus, Eesti taasiseseisvumisjärgse eraõiguse reformi raames valminud pärimisseadus¹⁷. Uus pärimisseadus tõi endaga kaasa ka põhimõttelisi muudatusi, nt ülemineku pärandi vastuvõtu süsteemilt pärandist loobumise süsteemile, abikaasa pärimisõigusliku positsiooni paranemise, testamenditäitja määramisega kaasneva pärijate käsutusõiguse kaotuse, pärija vastutuse regulatsiooni täiendamise ja kaaspärijate ühisuse. Süsteemivahetust ja teisi muudatusi käsitletakse lähemalt vastavates peatükkides.

Eesti kuulub nii geograafiliselt asendilt kui ka õiguskorra üldisest ajaloolisest arengust ning pärimisõiguse ülesehituse põhimõtetest lähtuvalt Mandri-Euroopa õigussüsteemi¹⁸. Sellesse kuuluvate maade pärimisõigust on kõigi Eesti pärimisseaduste väljatöötamisel eeskujuks võetud¹⁹. Seetõttu saab Eesti pärimisseaduse mõtte ja eesmärgi väljaselgitamisel arvestada võrdlusmaterjalina ka teiste, esmajoones Mandri-Euroopa õigusperekonda kuuluvate riikide pärimisseadusi, kohtupraktikat ja õigusteadlaste seisukohti²⁰.

¹⁷ Siin ja edaspidi mõistetakse *pärimisseaduse* all 2009.a jõustunud seadust. Viidates varasemale pärimisseadusele on see asjaolu ära märgitud („PärS’97“)

¹⁸ Liin, U., (1999), I

¹⁹ 2009. a pärimisseaduse väljatöötamisel oli võrdlusmaterjaliks Austria, Hollandi, Saksamaa ja Šveitsi pärimisõiguslikud normid

²⁰ RKTKo 3-2-1-145-04, p 39

3.2 Pärimisõiguse koht õigussüsteemis ja allikad

3.2.1 Põhilised pärimisõiguslikud normid

Pärimisõigus on tsiviilõiguse üks osa ja seda iseloomustab tihe seotus eraõiguse teiste harudega. Põhilised pärimisõiguslikud normid sisalduvad 2009. aastal jõustunud pärimisseaduses ja selle alusel justiitsministri määrusega kehtestatud pärimisseadusest tulenevate notari ametitoimingute tegemise korras (PärSKord).

Harva on võimalik lahendada pärimisõiguslik kaasus üksnes pärimisõiguse pinnalt. Enamasti on vaja tutvuda ka tsiviilõiguse üldosa seaduse, võlaõigus-, asjaõigus-, perekonna- jt seadustega. Näiteks on pärija valduse üleminek reguleeritud asjaõigusseaduses (AÕS § 38), üürisuhete edasikestmine teatud perekonnaliikmete suhtes võlaõigusseaduses (VÕS § 321), erisätteid sisaldub äriseadustikus (nt ÄS § 106 ja § 153). Pärijate ja päritava vara koosseisu kindlaksmääramiseks on vajalik otsustada perekonnaseaduse alusel, kas pärida sooviv isik on pärandaja sugulane, kas abielu on surma hetkel kehtiv, millised esemed kuuluvad üleelanud abikaasale ja millised pärandvara hulka. Kaaspärijate vaheliste suhete kindlaksmääramiseks on vajalik tutvuda kaasomandi regulatsiooniga asjaõigusseaduses. Pärija ja annakusaaja vaheliste õiguste ja kohustuste kindlaksmääramine toimub osaliselt võlaõigusseaduse alusel. Tsiviilseadustiku üldosa seaduse tahteavalduste tegemise regulatsioon kehtib ka viimse tahte avalduste suhtes. Kui pärandvara hulka kuulub intellektuaalse vara esemeid, on vajalik lähtuda autoriõiguse ja kaubamärgiseaduse jt tööstusomandi seaduste regulatsioonist. Kõik eeleldu kehtib ulatuses, milles pärimisseaduses või teistes seadustes eriregulatsiooni ette ei nähta.

Pärimisõigusega reguleeritakse üksnes inimese surma varaõiguslikke tagajärgi eraõiguse piires. Surmaga seonduvates muudes küsimustes võib osutada relevantseks ka regulatsioon avalikus õiguses. Erinevalt paljudest Eesti õiguse kujundamisel eeskujuks olnud maade õigusest Eestis pärimismaksu ei ole (TuMS § 15 lõige 4 punkt 1). Küll aga tuleb arvestada, et päritud vara võõrandamisel või vahetamisel võib tekkida tulumaksukohustus, nt üüritasudelt, väärtpaberite või kinnisasja müügist saadud kasult. Kui näiteks pärija ei ole päritud maja kasutanud peamise või alalise elukohana ja soovib

seada müüa, tuleb tasuda vara võõrandamisest saadud kasult tulumaksu. Kuna valitseva seisukoha järgi päritud varal soetusmaksumus puudub, läheb maksustamisele kogu vara võõrandamisest või vahetamisest saadud kasu. Siiski saab arvesse võtta vara omandamiseks ja selle parendamiseks ja täiendamiseks tehtud dokumentaalselt tõendatud kulud (TuMS §-d 15, 37 ja 38). Kui pärandaja oli füüsilisest isikust ettevõtja, tuleb maksukohustuste väljaselgitamisel, deklaratsioonide esitamisel ja täitmisel olla eriti tähelepanelik.

Pärimisõigusliku kaasuse lahendamiseks on oluline esmalt määrata, millise seaduse alusel seda teha. Pärimisasjad võivad kohati osutada väga keeruliseks ja viia ajas palju tagasi, haruharvadel juhtudel isegi kuni Balti Eraseaduse aegse õiguseni. Kuigi enamuse pärimisasju lahendatakse 2009.a jõustunud pärimisseaduse alusel, tuleb siiski ette ka kaasuseid, mida lahendatakse 1997.a pärimisseaduse alusel²¹. Pärimisseaduse rakendussätete kohaselt kohaldatakse pärimisele pärandi avanemise ajal kehtinud õigust, kui rakendussätetest ei tulene teisiti (PärS § 180). Testament või pärimisleping on kehtiv, kui see on tehtud kooskõlas selle tegemise või sõlmimise ajal kehtinud seadusega (PärS § 181).

3.2.2 Põhilised pärimismenetlusõiguslikud normid

Viimse tahte avaldusi tõestab notar. Tõestamist ei vaja üksnes kodused testamendid. Lisaks viimse tahte avalduse tõestamisele on Eestis notarile usaldatud ka pärimismenetluse läbiviimise vastutusrikas ülesanne²² (NotS § 29 lõige 3 punkt 2, PärS § 165jj).

Notar on avalik-õigusliku ameti kandja, sõltumatu ametiisik, kellele riik on delegeerinud õigussuhete turvalisuse tagamise ja õigusvaidluste ennetamise ülesande (NotS § 2). Notariameti iseloomulikeks tunnusteks võib pidada kohustust teha toiminguid igapähele, kes notari poole pöördub, ühtse teenuste hinnakirja kehtimist kõigi notarite suhtes ja iga notari valmisolekut

²¹ Siin ja edaspidi mõistetakse pärimisseaduse all 2009.a jõustunud seadust. Viidates varasemale pärimisseadusele on see asjaolu ära märgitud („PärS’97“)

²² Sisuliselt täidab Eesti notar kohustusi, mis paljudes maades on kohtute pädevuses. Ka 1997.a pärimisseaduse kohaselt oleks pärimisasjade lahendamine pidanud minema kohtute pädevusse, kuid hiljem langetati siiski põhimõtteline otsus jätta pärimisasjade lahendamine notarite ülesandeks.

teha ametitoiminguid kõigis õigusvaldkondades²³. Notar kui erapooletu ja asjatundlik isik tagab, et tehing tehakse õige isiku poolt, kaitseb inimest läbimõtlematu tegevuse eest ja nõustab. Notari nõustamiskohustust ei tohi mingil juhul alahinnata – notar selgitab välja tehingu tegemiseks olulised asjaolud, pakub välja erinevad lahendused, selgitab nende lahenduste eeliseid ja puudusi, hoiatab tehinguga kaasnevate riskide eest, nõustab, milline lahendus on kõige õiguskindlam, otstarbekam ja tehingu tegija eesmärkide saavutamiseks sobivaim. Notar sõnastab ja vormistab isiku tahte ning tagab, et see oleks hiljem üheselt arusaadav ja tõendatav. Seejuures hoolitseb notar selle eest, et välistataks eksimused ja kahtlused ega kahjustataks kogenematu ja asjatundmatu osaleja huve²⁴.

Enamasti teevad notarid pärimisasjades tõestamistoiminguid üldises korras, mõned erisätted on ette nähtud nt notari kohustuste kohta viimse tahte avalduse tõestamisel, nt pärandaja teovõime tuvastamisel või juhul, kui pärandaja on tumm või keelt mitteoskav (TõS § 28 jj). Pärimismenetlus notari juures on reguleeritud peaaesjalikult pärimisseaduses (PärS § 165 jj). Ametitegevusega notarile teatavaks saanud andmed on notar kohustatud saladuses hoidma (NotS § 3 lõige 1). Pärijale, annakusaajale ja sundosa saajale avaldatakse pärimisseaduse § 170 lõigetes 1 ja 2 nimetatud infot tema mistahes vormis esitatud avalduse alusel. Muule isikule avaldatakse infot eeldusel, et isik on notarile põhjendanud, et tal on pärandvara suhtes õigusi (PärSKord § 12 lg 1).

Viimse tahte avalduse tähenduse, õiguslike tagajärgede ja selle tegemise erinevate võimaluste selgitamine on notari ametikohustus (TõS § 18). Notar tagab, et testamendi teeb selles märgitud isik. Notari käest saab nõu millises vormis peaks viimset tahet avaldama ja kuidas seda täpselt sõnastada, samuti saab notarilt igakülgset ja asjatundliku nõu pärandi vastuvõtmisel ja päritud kohustuste eest vastutuse piiramisel. Kui on algatatud pärimismenetlus, määrab notar kindlaks pärijate ringi, aitab oma pädevuse piires tuvastada pärandvara koosseisu (PärS § 167 lõiked 1 ja 2; PärSKord § 10) ja tõestab pärimistunnistuse (vt ka PärSKord § 19¹). Notar peab tulenevalt oma nõustamiskohustusest pärijatele ja teistele pärandiga seotud isikutele selgitama pärandi vastuvõtmise ja sellest loobumise tagajärgi, viimse tahte avalduse sisu ja selles sisalduvate korralduste õiguslikke tagajärgi. Igal juhul

²³ Puri, T, lk 452

²⁴ RKTko 3-2-1-49-03, p-d 36 ja 37

hõlmab notari nõustamiskohustus pärandvara inventuuri õiguslikku olemust ja selle tegematajätmise tagajärgi. Samuti vastab notar võimalikele pärijatel tekkida võivatele küsimustele.

Kuna pärandvara läheb pärima õigustatud isikule automaatselt üle, ei ole visiit notari juurde hädavajalik. Küll on see vajalik, kui soovitakse pärandvara inventuuri või oma pärimisõigust kolmandate isikute ees tõendada – inventuuri määramise või pärimistunnistuse tõestamise õigus on üksnes notaril. Pärimistunnistus on vajalik näiteks päritud kinnisasja pärija nimele vormistamiseks või võõrandamiseks. Pärimismenetluses tuleb arvestada kinnistusraamatuseadusest tulenevate normidega (nt KRS § 49¹, § 49², § 49⁴, § 65¹).

Notariaaltoimingu tegemise ning sellega seotud õiguslaste ja tehniliste teenuste osutamise eest on notaril õigus saada tasu. Tasu määra ei saa notar ja klient kokku leppida, vaid need on määratud notari tasu seaduses kas kindla tasumäärana või sõltuvalt tehinguväärtusest, nt pärandvara jagamise leping. Kindel tasumäär on ette nähtud nt testamendi tõestamise (NotTS § 31 p 27), abikaasade vastastikuse testamendi tõestamise (NotTS § 31 p 29), pärandi vastuvõtmise avalduse tõestamise (NotTS § 31 p 30), pärandist loobumise avalduse tõestamise (NotTS § 31 p 31), pärimismenetluse algatamise avalduse tõestamise eest (NotTS § 31 p 32), pärijate väljaselgitamise ja pärimistunnistuse väljastamise (NotTS § 31 p 33), pärimisseaduses sätestatud üleskutsemenetluse läbiviimise (NotTS § 31 p 34), testamenditäitja ülesande vastuvõtmise avalduse tõestamise (NotTS § 31 p 35) ja sundosa saaja tunnistuse (NotTS § 31 p 38) tõestamise eest. Notari tasu seadusega on ette nähtud ka tasu tehniliste teenuste osutamise eest ja kulude hüvitamine, nt postikulud. Lisaks notari tasule võib pärija olla kohustatud tasuma veel erinevates registrites kannete tegemise eest pärija nimele.

Vaatamata notari ulatuslikule nõustamiskohustusele, tuleb siiski mainida, et notar üksnes tõestab avaldaja tahet, mitte ei kujunda seda. Õiguslikud tagajärjed notari tõestatud tahteavaldusest tekivad avaldajale. Kui isik leiab, et notari ametitegevuse tagajärjel on talle tekkinud kahju, on tal õigus nõuda notarilt kahju hüvitamist. Notari ametitegevust reguleerib eelkõige notariaadiseadus, sätestades muuhulgas, et notar vastutab oma ametikohustuste süülisest rikkumisest tekkinud kahju eest riigivastutuse seaduses sätestatud alustel

ja ulatuses (NotS § 14 lõige 1). Kahju hüvitamise tagamiseks on notar kohustatud sõlmima ametikindlustuslepingu (NotS § 15). Lisaks võib isik esitada kaebuse justiitsministrile notari suhtes distsiplinaarmenetluse alustamiseks. Notari distsiplinaarvastutusega seonduv on reguleeritud notari distsiplinaarvastutuse seaduses. Distsiplinaarkaristusena saab justiitsminister määrata notarile noomituse, rahatrahvi või notar ametist tagandada (NotDVS §-d 2, 3, ja 5). Notari roll piirdub enamasti siiski nõustamise, viimse tahte avalduse esmase tõlgendamisega, pärimismenetluse avalduste, pärimistunnistuse kavandi koostamise ja pärimistunnistuse tõestamisega. Kui näiteks pärandvara suhtes õigusi omavate isikute avaldused on vastuolulised, võib notar isikud erinevuste arutamiseks välja kutsuda (PärSKord § 18).

Olulisi norme sisaldub veel teisteski seadustes ja nende alusel antud määrustes. Näiteks on pärandi hoiumeetmed reguleeritud nii pärimisseaduses kui tsiviilkohtumenetluse seadustikus (TsMS § 584 jj), pärandi inventuuri tegemise korda on täpsustatud kohtutäiturimäärustikus.

3.2.3 Puutumus välisriigi õigusega

Kui vanasti elas mitu põlvkonda ühes talus, siis tänapäeval muutub üha sagedasemaks olukord, kus inimesed jagavad elukohta ja vara mitme riigi vahel. Tekib küsimus, millise riigi õiguse järgi sellisel juhul pärimisasi lahendada tuleb – kas selle riigi õiguse järgi, kus pärandaja elas, selle riigi õiguse järgi, kus oli tema (kinnis)vara (nt USA, Kanada, Austraalia) või selle riigi õiguse järgi, millise riigi kodanik ta oli (nt Saksamaa, Rootsi). Puutumuse korral teiste riikide õigusega tuleb lähtuda normidest rahvusvahelise eraõiguse seaduses, sõltuvalt konkreetsest pärimisasjast ka õigusabilepingutest Läti Vabariigi, Leedu Vabariigi, Vene Föderatsiooni, Ukraina ja Poola Vabariigiga ning Eesti suhtes kehtivatest muudest välislepingutest ja Euroopa Liidu õigusaktidest.

Rahvusvahelise eraõiguse seaduse kohaselt kohaldatakse pärimisele pärandaja **viimase elukohariigi õigust** (REÕS § 24). See tähendab, et lähtepunktiks kohaldatava õiguse kindlaksmääramisel tuleb võtta pärandaja elukohariigi õigus. Seejuures määrab pärimisele kohaldatav õigus ära eelkõige viimse tahteavalduse liigid ja toime, pärimisvõime ja pärimiskõlbmatuse, pärandi ulatuse, pärijate ringi ja nendevahelised suhted ning vastutuse

pärandaja võlgade eest (REÕS § 26). Kui rahvusvahelise eraõiguse seadus näeb ette välisriigi õiguse kohaldamise (**edasiviide**), kohaldatakse selle riigi rahvusvahelise eraõiguse norme (REÕS § 6 lõige 1). Kui pärandaja viimane elukoht ei ole Eesti, tuleb kindlaks teha, milline õigus kuulub kohaldamisele elukohamaa õiguse alusel. Elukohariigi õiguse kohaselt võidakse kohaldada Eesti õigust (**tagasisaade**) või viidata omakorda edasi kolmanda riigi õigusele. Kui välisriigi õigus näeb ette kolmanda riigi õiguse kohaldamise, siis seda edasiviidet ei arvestata (REÕS § 6). Nii lahendatakse rahvusvahelise eraõiguse seaduse alusel pärimisasi Eesti kodaniku järelt selle riigi õiguse järgi, kus ta viimasena elas, ja seda isegi vaatamata sellele, et tal on Eesti kodakondsus; Eestis elavate välismaalaste pärimisasi lahendatakse seevastu jällegi Eesti õiguse alusel, vaatamata sellele, et neil Eesti kodakondsust ei ole. Tagasisaate ja edasiviite tulemusel võib tekkida olukord, kus pärimisasi lahendatakse **erinevate riikide õiguse alusel**, st erinevad pärandvara hulka kuuluvad esemed päritakse eri riikide õiguse alusel. Selline olukord tekib eelkõige juhul, kui edasi- ja tagasisviide puudutab nt ainult kinnisasju. Näiteks reguleeritakse Eesti Vabariigi, Läti Vabariigi ja Leedu Vabariigi õigusabi ja õigussuhete lepingu artikkel 41 kohaselt vallasvara pärimise õigust selle lepingupoole seadusandlusega, kelle territooriumil pärandajal oli alaline elukoht, kinnisvara pärimise õigust aga reguleeritakse selle lepingupoole seadusandlusega, kelle territooriumil vara asub.

Samuti sõltub pärimismenetluse läbiviimise koht pärandaja viimasest elukohast. **Pärimismenetluse** viib läbi Eesti notar, kui pärandaja viimane elukoht oli Eestis (PärS § 165 lõige 2). Kui pärandaja viimane elukoht oli välisriigis, viib Eesti notar pärimismenetluse läbi üksnes Eestis asuva vara suhtes tingimusel, et välisriigis ei ole võimalik pärimismenetlust läbi viia või välisriigis läbiviidav menetlus ei hõlma Eestis asuvat vara või Eestis ei tunnustata välisriigis koostatud pärimistunnistust (PärS § 165 lõige 3). **Välisriigis koostatud pärimistunnistust** tunnustatakse Eestis, kui selle koostamise menetlus ja õiguslik tähendus on võrreldavad Eesti õiguses pärimistunnistuse kohta sätestatuga. Tunnustamisele kohaldatakse tsiviilkohtumenetluse seadustikus välisriigi kohtulahendi tunnustamise kohta sätestatud. Tunnustamise lahendab Harju Maakohus (PärS § 165 lõige 4 ja 4¹). Välisriigi kohtulahendit tunnustatakse Eestis, ilma et selleks oleks vaja läbi viia eraldi kohtumenetlust. Siiski võib taotleda selle tunnustamise lahendamist TsMS 62. peatükis lahendi täidetavaks tunnustamiseks ettenähtud korras, kui tunnustamise üle on vaidlus või kui see on isikule muul põhjusel

tema õiguste teostamiseks vajalik (TsMS § 620 lõige 3). Nii saab järeldada, et välisriigis koostatud pärimistunnistuse tunnustamine kohtumenetluse läbiviimise kaudu ei ole ilmtingimata vajalik, kuid võib osutada otstarbekaks. Kuni välisriigi pärimistunnistus ei ole Harju Maakohtus tunnustatud, ei ole välistatud, et mõni tunnistuse adressaatidest selle tunnustamist nõuab.

Eesti rahvusvahelise eraõiguse seaduse kohaselt on isikul võimalik valida, millise riigi õiguse alusel tema pärimisasi lahendatakse. Sobiva õiguse valik ja selle viis ei ole piiramatu. Isik võib testamendi või pärimislepinguga määrata, et tema pärandile kohaldatakse tema kodakondsuse riigi õigust. Selline määrang muutub kehtetuks, kui isik on surma hetkeks vastava riigi kodakondsuse kaotanud (REÕS § 25). Praktiliselt suurt tähendust omab ka küsimus, millise õiguse alusel tuleb otsustada viimse tahte avalduse kehtivuse üle. Rahvusvahelise eraõiguse seaduse § 27 kohaselt kohaldatakse nii testamendi kui ka pärimislepingu vormile Haagi 1961. aasta testamendi vormile kohaldatava õiguse konventsiooni. Isik võib testamenti koostada, muuta või tühistada, kui tal on selline võime selle riigi õiguse järgi, kus oli tema elukoht testamendi koostamise, muutmise või tühistamise ajal. Kui isikul selle riigi õiguse järgi testamendi tegemise võimet ei olnud, võib ta testamenti koostada, muuta või tühistada, kui seda lubab selle riigi õigus, mille kodanik ta oli testamendi koostamise, muutmise või tühistamise ajal (REÕS § 28 lõige 1). Testamentide olemasolu tuvastamist hõlbustab Euroopa Nõukogu testamendiregistri loomise konventsioon, millest johtuvalt on igas konventsiooniga ühinenud riigis oma testamendiregister.

Tulevikus saab tõenäoliselt enamus antud küsimustest olema reguleeritud hetkel veel eelnõu tasandil oleva Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrusega, mis käsitleb kohtualluvust, kohaldatavat õigust ning otsuste ja ametlike dokumentide tunnustamist ja täitmist pärimisasjades ning Euroopa pärimistunnistuse loomist.

4. PÄRIMISÕIGUSLIKE ISIKUTE KINDLAKSMÄÄRAMINE

Käesolevas peatükis peatutakse küsimustel, milliste reeglite järgi tuvastatakse isik, kellel on õigus pärand pärandaja surma korral vastu võtta ja millised on pärandaja õigused pärijaid ise määrata.

4.1 Pärimise alused

Pärija isiku kindlakstegemisel on olulisim allikas pärandaja tahe. Sestap tuleb pärima õigustatud isiku kindlaksmääramisel esmalt küsida, kas pärandaja on oma viimset tahet avaldanud ja kas see on kehtiv. Kui pärandaja on viimset tahet avaldanud, testamendi või pärimislepingu asukoht on teada ja ei esine selle kehtivust välistavaid asjaolusid, nt testamendi tühisus vorminõuete eiramise tõttu, lahendatakse pärimisasi nii, nagu testator seda soovis (PärS § 10 lõige 1). Nii välistatakse seaduse järgi pärima õigustatud abikaasa ja sugulaste pärimisõigus – õigus pärand vastu võtta on testamendis nimetatud isikul.

Niisiis eelistatakse pärimisõigust **testamendi** järgi pärimisõigusele **seaduse** järgi. Pärimisõigust **pärimislepingu** järgi eelistatakse pärimisõigusele nii testamendi kui pärimislepingu järgi (PärS § 9). On võimalik, et pärimisasi lahendatakse kõigil kolmel alusel. Näiteks võib olla testamendis nimetatud pärijale määratud 1/3 suurune mõtteline osa pärandvarast ja pärimislepingus nimetatud pärijale on samuti määratud 1/3 suurune mõtteline osa. Viimse tahte avaldustega katmata osa on õigus pärida seadusjärgsel pärijal. Kui seadusjärgseid pärijaid on mitu, jagatakse neile määratud 1/3 mõtteline osa seadusjärgsete pärijate vahel vastavalt seadusjärgsete pärijate arvule (PärS § 10 lõige 2, § 39 lõige 2).

4.2 Pärijate määramine seaduse alusel

Pärimisseaduses on toodud kindlad reeglid, mille järgi määratakse kindlaks pärima õigustatud isikute ring, kui puudub kehtiv viimse tahte avaldus. Reeglistik on üles ehitatud arvestusega, et esimesena tekib õigus pärida pärandajale kõige lähedamatel inimestel: lastel ja abikaasal. Nende puudumisel või pärandist loobumisel läheb pärimisõigus edasi kaugematele sugulastele,

nt vanematele või nende puudumisel õdedele-vendadele. Seejuures suureneb abikaasa pärandist saadav osa.

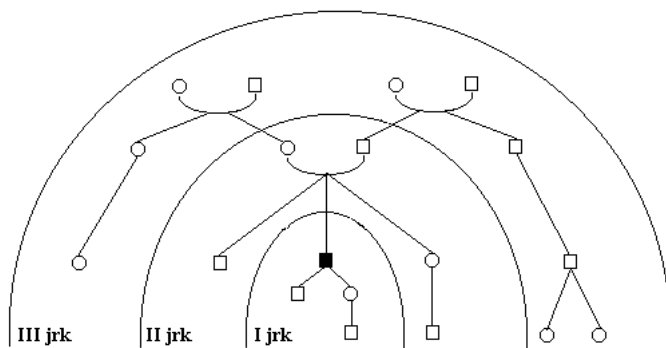
Eeldatakse, et seaduse pakutud perekonnaliikmete õigus pärida vastab pärandaja enese tahtele - vastasel korral oleks ta teinud surma puhuks teistsugused korraldused. Seadusjärgset pärimist nimetatakse ka pärimiseks pärandaja eeldatava tahte kohaselt.

Seadusjärgsed pärijad on pärandaja abikaasa ja sugulased, nende puudumisel kohaliku omavalitsuse üksus või riik (PärS § 11 ja § 18).

4.2.1 Pärandaja sugulaste pärimisõigus

Pärandaja sugulased on jagatud vastavalt sugulusastmele pärandajaga **kolme pärimisjärjekorda**.

Ühe pärimisjärjekorra e **parentli** moodustavad pärandaja, tema vanemad või tema vanavanemad koos oma alanejatega. Sellist jaotust nimetatakse **parentelsüsteemi põhimõtteks** (PärS §-d 12-15). Seejuures lülitavad lähema järjekorra pärijad kaugema järjekorra pärijad pärimisest välja. See tähendab, et kui nt pärandi võtab vastu kasvõi üks lastelastest, ei ole vanematel õigus oma poja järelt pärida.

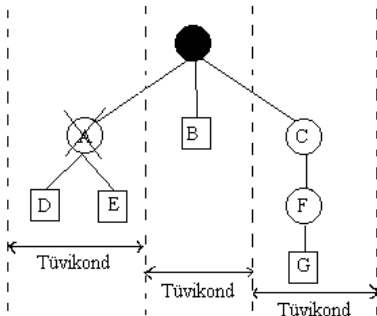

Joonis 1. Pärimisjärjekorrad

Tingmärkide tähenduse kohta vt Lisa II

Ühte pärimisjärjekorda kuulub palju sugulasi, nt nii pärandaja vanemad kui õed-vennad. Konkreetsete pärimisõiguslike isikute kindlakstegemiseks ühe pärimisjärjekorra siseselt kasutatakse järgmiseid põhimõtteid:

Tüvikonna põhimõte: Ühe ja sama järjekorra siseselt jagatakse sugulased tüvikondadesse. Ühe tüvikonna moodustavad kõik pärandaja alanejad sugulased, kes on ühe pärandaja alaneja sugulase kaudu omavahel suguluses.

Joonis 2. Tüvikond

Esinduspõhimõte: Ühe ja sama tüvikonna piires välistab lähema sugulase pärimisõigus järgmise astme sugulase pärimisõiguse (PärS § 13 lõige 2, § 14, § 15). Joonisel 2 ei ole F-l ja G-l õigus pärida, sest C kui pärandajale lähem sugulane on elus ja esindab kogu tüvikonda. Õigus selle tüvikonna pärijatest pärand vastu võtta on C-l.

Asenduspõhimõte: Enne pärandi avanemist surnud alaneja sugulase asemele astuvad surnud alaneja sugulase kaudu pärandajaga suguluses olevad alanejad sugulased (PärS § 13 lõige 3, § 14, § 15). Joonisel 2 ei ole A pärimisvõimeline, st ta on surnud enne pärandi avanemist (PärS § 5 lõige 2). A asemele astuvad tema alanejad sugulased E ja D. E ja D pärivad kahe peale selle osa, mille oleks pärinud A, kui ta oleks olnud elus.

Tüvikondade võrdsuse põhimõte: pärandaja lapsed pärivad võrdses osades (PärS § 13 lõige 5, samuti § 14 lõiked 3 ja 4 ning § 15 lõige 5). Joonisel 2 on pärandajal 3 alanejat sugulast. Kui pärandi võtavad vastu iga tüvikonna esindajad, jagatakse pärand kolmeks mõtteliseks osaks,

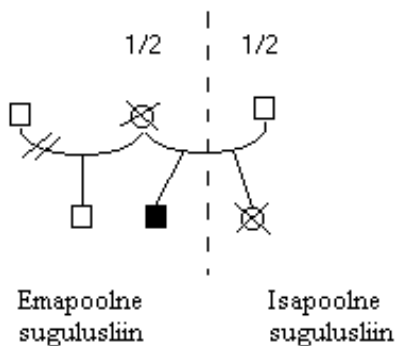
seega päriks iga laps 1/3 mõttelise osa pärandvarast. Kuna A on surnud enne pärandajat, jagatakse tema osa asenduspõhimõtte kohaselt tema kahe lapse vahel - jällegi võrdselt - , mistõttu E ja D päriavad kumbki 1/6 mõttelise osa pärandvarast.

Joonisel 2 toodud näidiskaasuse õige vastus oleks seega järgmine:

Isikud, kellel on õigus pärand vastu võtta: D, E, B ja C

Pärandiosade suurused on järgmised: D=1/6, E=1/6, B=1/3 ja C=1/3

Pärimine sugulusliinide kaupa: kumbki pärandaja vanematest või iga vanavanem moodustab koos kõigi oma alanejate sugulastega vastavalt siis kas emapoolse või isapoolse sugulusliini. Ema- ja isapoolsete sugulaste pärimisõiguse tasakaalu eesmärgil läheb pärimisõigus sugulusliinist välja alles siis, kui terve liini ulatuses pärijaid ei ole. Kui pärandi avanemise hetkel on nt mõlemad vanemad elus, päriavad nad kogu pärandi võrdsetes osades. Kui pärandi avanemise hetkel isa või ema elus ei ole, ei lähe tema pärandiosa mitte teisele vanemale, vaid surnud vanema asemele astuvad tema alanejad esimese järjekorra pärijate kohta käivate sätete järgi (PärS §14 lõiked 2 jj, §15 lõiked 2 jj).

Joonis 3. Sugulusliin

Joonisel 3 on pärandaja isal õigus võtta pärand vastu, tema pärandiosa suurus on 1/2 mõtteline osa pärandvarast. Enne pärandajat surnud ema osa ei lähe mitte pärandaja isale, vaid pärandaja poolvennale (poeg ema esimesest abielust). Kuna pärandaja õde on surnud enne pärandi avanemist, ei ole tema pärimisvõimeline (PärS § 5 lõige 2). Pärandaja

poolvend pärib asenduspõhimõtte kohaselt kogu selle osa, millele oleks õigus tema emal, kui ta oleks elus, st samuti ½ mõtteline osa pärandvarast. Pärimisõiguslike isikute kindlaksmääramisel lähtutakse sugulussidemest. Sugulust, põlvnemist ja lapsendamist puudutavad küsimused on reguleeritud perekonnaseaduses (PKS § 80 jj, § 147 jj). Pärijate kindlaksmääramise aspektist ei oma tähendust, kas nt alaneja sugulane on sündinud vaba-abielust, kas tema vanemad on omavahel abielus või lahutatud. Lapsendatutel on õigus pärida lapsendajate ja nende sugulaste järelt ja vastupidi, neil ei ole õigus pärida oma bioloogiliste sugulaste järelt ja vastupidi (PKS § 147 jj, § 162 jj), va teatud erandolukorrad.

4.2.2 Pärandaja abikaasa pärimisõigus

Üleelanud abikaasa on isik, kes oli pärandajaga tema surma hetkel abielus ja kes elas pärandajast kauem. Elukaaslasel pärimisseaduse järgi õigust pärida ei ole. Abielu õigusliku regulatsiooniga seonduv on kirjas perekonnaseaduses. Üleelanud abikaasal on õigus pärida, kui abielu oli surma hetkel kehtiv. Abielu lõpeb abikaasa surmaga või abielu lahutamise (PKS § 63). Abielu on võimalik lahutada kas perekonnaseisuasutuses või kohtus (PKS § 64). Muudatusena võrreldes varasemaga ei ole üleelanud abikaasal pärimisõigust ega õigust eelosale, kui pärandaja oli enne oma surma esitanud kohtule abielu lahutamise nõude või andnud abielu lahutamiseks kirjaliku nõusoleku, samuti siis, kui pärandaja oli oma surma ajal õigustatud nõudma abielu kehtetuks tunnistamist ja oli esitanud kohtule sellekohase nõude (PärS § 16 lõige 4). Seadusandja on siin lähtunud eeldusest, et olukorras, kus lahutusprotsess on jäänud surma tõttu lõpule viimata, vastab pärandaja tahte enam lahendus, et pärijad määratakse kindlaks nii, nagu abielu oleks lahutatud. Tulenevalt testeermisvabaduse põhimõttest on pärandajal võimalik alati viimse tahte avalduses teistsuguseid korraldusi teha.

Üleelanud abikaasa **pärib omaenese õiguse alusel**, st abikaasa ei kuulu ühtegi pärimisjärjekorda. Abikaasal on põhimõtteliselt alati õigus pärida, tema pärandiosa suurus ja eelosa õiguse olemasolu sõltub sellest, millise järjekorra sugulaste kõrval ta pärima kutsutakse (PärS §-d 16 ja 17). Mida kaugemate sugulaste kõrval ta pärib, seda suurem on abikaasa pärandist saadav osa:

I jrk = võrdselt lapsega, kuid mitte vähem kui $\frac{1}{4}$ + isiklik kasutusõigus ühisele kodule

II jrk = $\frac{1}{2}$ + eelosa + isiklik kasutusõigus ühisele kodule

III jrk = kogu pärand

Võrreldes 1997. a pärimisseadusega ei pea abikaasa pärandvara jagama pärandaja kaugemate sugulastega kolmandast pärimisjärjekorrast. 1997.a pärimisseaduse kohaselt päris üleelanud abikaasa vanavanemate kõrval poole pärandist, kui aga mõni vanavanem on surnud, siis ka tema osa (PärS '97 § 16 lõige 1 punkt 3), millele lisandus õigus eelosale (PärS '97 § 17 lõige 1). Praktiliselt suure tähendusega muudatus seisneb abikaasa õiguses nõuda isikliku kasutusõiguse seadmist elamule, mis oli abikaasade ühine kodu.

a) Abikaasa eelosa ja isiklik kasutusõigus ühisele kodule

Kui pärijaid on mitu, võib olla möödapääsmatu senine abikaasade ühine eluase müüa ja saadud raha pärijate vahel jagada. Müügi vältimiseks võib üleelanud abikaasa küll hüvitada teistele pärijatele nende pärandiosa rahas, kuid see ei pruugi alati võimalik olla. Seadus kaitsebki siin üleelanud abikaasat, võimaldades tal lisaks oma pärandiosale nõuda asjaõigusseaduse §-s 227 sätestatud **isikliku kasutusõiguse** seadmist kinnisasjale, mis oli abikaasade ühine kodu (PärS § 16 lõige 3). Selline õigus on tal siiski üksnes eeldusel, et pärandaja abikaasa elujärg pärimise tõttu halveneks. Üleelanud abikaasa võib kasutada elamut üksnes elamiseks (AÕS § 227 lõige 1). Kuigi seadus analoogselt eelosaga isikliku kasutusõiguse nõudeõiguse õiguslikku konstruktsiooni otseselt ei reguleeri, on sisuliselt tegemist seadusest tuleneva võlaõigusliku nõudeõigusega pärijate vastu, st **seadusjärgse annakuga**²⁵. See tähendab, et abikaasal on õigus nõuda isikliku kasutusõiguse seadmist, kuid kaaspärijad, sh tema ise, peavad sõlmima vastava asjaõiguskokkuleppe. Isiklik kasutusõigus tekib vastava kande tegemisega kinnistusraamatus.

Abikaasa eelosa all mõistetakse üleelanud abikaasa õigust nõuda endale peale pärandiosa abikaasade ühise kodu tavalise sisustuse esemed, kui need ei ole kinnisasja päraldised (PärS § 17). Abikaasa eelosa regulatsiooni eesmärk on võimaldada seaduse järgi pärima õigustatud üleelanud

²⁵ Annaku regulatsiooni kohta lähemalt ptk-s 5.4.

abikaasal jätkata tavapärase elu harjumuspärase keskkonnas. Ühise kodu tavalise sisustuse eseme määratlemine on hinnanguline ja võib üksikjuhtumil keeruliseks osutuda. Eelosa võib moodustada olulise osa pärandvarast. Mõiste täpsem sisustamine jääb kohtupraktika ülesandeks. Otsustamisel peaks lähtuma nii eelosa regulatsiooni eesmärgist kui ka eseme enda funktsioonist ning käibearusaamast tavaliselt koduse sisustuse hulka kuuluvatest esemetest. Näitena eelossa kuuluvatest esemetest võib tuua mööbli, majapidamismasinad, voodipesu, vaibad, kööginõud, arvuti, raadio, teleri, raamatud, laserplaadid, dvd-d jne. Uuema õiguskirjanduse kohaselt isegi auto, kui seda kasutatakse perekondlikuks otstarbeks. Eelosa hulka ei kuulu seevastu esemed, mida abikaasa kasutas rangelt isiklikuks otstarbeks, ametipidamiseks või hobiks²⁶. Samuti ei saa eelosale tuginedes nõuda eluruumi omandi üleandmist. Abikaasa eelosa on nn **seadusjärgne annak**, st abikaasa ei saa automaatselt eelossa kuuluvate esemete omanikuks, vaid tal on õigus nõuda ühise kodu tavapärase sisustuse esemete omandiõiguse üleandmist pärijatelt, kelle hulka ta paratamatult ka ise kuulub (PärS § 17 lõige 2). Õiguskirjanduses on 1997.a pärimisseaduse pinnalt väljendatud seisukoht, mille kohaselt eraldatakse eelosa pärandist konkreetsete asjadena ning nende arvel – sõltumata nende väärtusest või hädavajalikkusest – ei saa nõuda võlausaldajate ja muude kohustuste täitmist²⁷. Seda ei saa siiski õigeks pidada. Nii 1997.a kui 2009.a pärimisseaduse kohaselt kuulub annak pärandvara hulka ning see täidetakse alles pärast pärandi avanemisega seotud kulutuste hüvitamist ja võlausaldajate kohustuste täitmist²⁸ (PärS § 56 ja § 142).

b) Abikaasade varasuhe

Pärandvara koosseisu kindlaksmääramisel on oluline arvestada sellega, millised olid abikaasade varasuhted. Abiellujad võivad varasuhte valida kokkuleppel. Enne 01.07.2010 kehtinud perekonnaseaduse kohaselt oli abikaasade seadusjärgseks varasuhteks varaühisus, va kui abikaasad olid sõlminud abieluvaralepingu. 01.07.2010 jõustunud perekonnaseadus annab abikaasadele võimaluse valida kolme erineva varasuhte vahel –

²⁶ MünchKomm./Leipold, § 1932, änr 10 (auto kuulumise osas eelossa ei olda õiguskirjanduses siiski üksmeelel)

²⁷ Silvet, E., lk 284; Silvet, E.; Mahhov, I./Silvet, lk 24.

²⁸ Mikk, T. (2010)

varaühisus, vara juurdekasvu tasaarvestus või varalahusus. 01.07.2010 perekonnaseaduse rakendussätete kohaselt määratakse ühis- ja lahusvara kindlaks vara omandamise hetke seisuga (PKS § 210 lõige 2). Asjaolule või toimingule, mis on tekkinud või tehtud enne 1. juulit 2010, tuleb PKS § 210 lg 2 järgi kohaldada asjaolu tekkimise või toimingu tegemise ajal kehtinud seadust, kui muudest rakendussätetest ei tulene teisiti. Riigikohus leiab, et enne 1. juulit 2010 tehtud tehingu alusel omandatud eseme kuulumine abikaasade ühis- või lahusvara hulka tuleb kindlaks teha enne 1. juulit 2010 kehtinud perekonnaseaduse sätete alusel²⁹.

Kehtiva õiguse kohaselt, kui abiellujad ei vali varasuhet abiellumisavaldusega või ei sõlmi abieluvaralepingut, kohaldatakse nende varalistele suhetele abielu sõlmimisest alates varaühisuse kohta sätestatud (PKS § 24). **Varaühisus** tähendab, et kõik abielu kestel ühe abikaasa poolt omandatu on seaduse alusel ka teise abikaasa oma, olenemata sellest, kumma abikaasa nimel on need omandatud või registreeritud kantud. Varaühisuse kestel omandatud esemed ning abikaasade muud varalised õigused lähevad abikaasade ühisomandisse (PKS § 25). See ei kehti siiski kõikide esemete suhtes. Abikaasa lahusvara hulka kuuluvad esemed, nt isiklikud tarbeesemed või kinke või pärimise teel omandatu, kuuluvad ainult ühele abikaasale (PKS § 27). Ühe abikaasa surmaga varaühisuse varasuhe lõpeb (PKS § 35 punkt 1). Kuivõrd pärida saab vaid pärandajale pärandi avanemise hetkel kuulunud vara ja pärandvara hulka kuulub surnud abikaasa osa ühisvaras, tekib vajadus ühisvara üleelanud abikaasa ja pärandaja pärijate poolt jagada. Abikaasade ühisvara jagamisele pärast ühe abikaasa surma kohaldatakse kaaspärijate kohta pärimisseaduses sätestatud (PKS §-d 37 ja 39). Seega läheb pärijatele üle surnud abikaasa lahusvara ja tema osa ühisvarast (sõltumata sellest, kelle nimele vara on registreeritud või kelle pangakontol on raha). Riigikohus on 1997. a pärimisseaduse pinnalt, st olukorras, kus pärandvara oli kaaspärijate kaas-, mitte ühisomandis, leidnud, et kui elamuühistu osamaks on abikaasade ühisomandis, on võimalik, et ühe abikaasa surma korral läheb osamaks tema pärija ja üleelanud abikaasa kaasomandisse³⁰. Lisaks on Riigikohus võtnud nii 1997. a pärimisseaduse kui enne 01.07.2010 kehtinud perekonnaseaduse pinnalt seisukoha, et kuigi eelduslikult kuulub surnud abikaasa pärandvara hulka 1/2 mõttelist osa abikaasadele ühisomandina kuulunud esemetest, ei tähenda see, et üleelanud abikaasa ei saaks esitada

²⁹ RKTko 3-2-1-36-11, p 18

³⁰ RKTko 3-2-128-09, p 11

tuvastushagi osade teistsuguse suuruse tuvastamiseks³¹. Surnud abikaasa pärijal on võimalik esitada tuvastushagi tuvastamiseks, et mingi abikaasade ühisvarasse kuulunud ese kuulub pärandvarasse suuremas või väiksemas osas kui pool (1/2)³², nt olukorras, kus üks abikaasadest on omandanud asja oma lahusvara arvelt.

Üleelanud abikaasa osa ühisvarast kuulub temale perekonnaõiguse alusel. Ühisvara võib jagada koos pärandvara jagamisega. Omandiõiguse tunnistus ei ole igal juhul ja kogu vara kohta vajalik, seadus nõuab seda kinnistusraamatu kande parandamisel (KRS § 65¹ lõiked 4 ja 5, § 63¹ lõige 3). Abikaasade ühisvara jagamine võib osutada väga keeruliseks, mistõttu tasub viimse tahte avalduse koostamisel kaaluda üleelanud abikaasa ainupärijaks määramist ja selliselt välistada ühisvara jagamise vajadus (nt kahe lihttestamendi, abikaasade vastastikuse testamendi või vastastikuse pärimislepingu vormis).

Vara juurdekasvu tasaarvestuse korral on kumbki abikaasa talle kuuluvate esemete ainuomanik, kuid varasuhte lõppedes selgitatakse välja, kui palju kummagi abikaasa vara abielu kestel suurenes (juurdekasv). Abikaasa, kelle varaline seis suurenes rohkem, peab juurdekasvu vahest poole rahas hüvitama (PKS § 40jj, § 46jj). Pärijatele läheb üle pärandaja ainuomandisse kuulunud vara. Vara juurdekasvu tasaarvestuse varasuhte lõpeb, kui üks abikaasa sureb (PKS § 44 punkt 1). Tasaarvestamisnõuet on võimalik pärandada alates vara juurdekasvu tasaarvestuse varasuhte lõppemise ajast (PKS § 53 lõige 3). Kuivõrd tegemist on rahalise nõudega, mis tekib varasuhte lõppemisel ja perekonnaseaduses puudub nõude päritavust välistav säte, saab järeldada, et tasaarvestamisnõue on päritav ja pärijatel on õigus nõuda juurdekasvu hüvitamist.

Abikaasad võivad abiellumisel perekonnaseisutoimingute seaduses sätestatud korras valida või abieluvaralepinguga ette näha varasuhtena **varalahususe** (PKS § 57). Varalahususe korral käsitatakse abikaasasid varalistes suhetes isikutena, kes ei ole teineteisega abielus. Siiski kehtib ka nende suhtes PKS 3.ptk-s sätestatud abielu üldised õiguslikud tagajärjed, nt perekonna vajadusteks tehtud tehingute regulatsioon (PKS § 58). Pärimisele läheb kummagi abikaasa vara eraldi.

³¹ RKTko 3-2-1-151-09, p 15

³² RKTko -3-2-1-79-10, p 14

4.2.3 Pärandaja perekonnaliikmete ülalpidamise nõue

Lisaks nähakse pärimisseaduse §-s 132 ette ka erandlik ülalpidamisnõue pärandaja perekonnaliikmetele. Seejuures on perekonnaliikme mõiste väga lai, hõlmates nii abikaasat, lapsi, vanemaid kui teisi sugulasi, samuti isikuid, kellel pärimisseaduse järgi õigust pärida ei ole, nt elukaaslane või kasulaps. Nn ühekuu ülalpidamisnõue esitamiseks on õigustatud perekonnaliige, kes elas pärandajaga tema surmani koos ja sai temalt ülalpidamist. Ülalpidamisnõude esitamiseks õigustatud isikul on õigus ühe kuu jooksul jätkata ühise majapidamise esemete kasutamist ja saada pärandi arvel ülalpidamist. Ühekuu ülalpidamisnõude suuruse määramisel peaks lähtuma põhimõttest, et ühe kuu jooksul on perekonnaliikmetel võimalik jätkata tavapäraselt elu harjumuspärasel keskkonnas. Konkreetsemad kriteeriumid ühekuu ülalpidamisnõude ulatuse määramiseks jäävad kohtupraktika ülesandeks.

Kuivõrd tegemist on võlaõigusliku nõudega pärijate vastu, on ka ühekuu ülalpidamisnõue seadusjärgne annak. Pärijate vastutus on automaatselt piiratud pärandvaraga - ülalpidamist võib nõuda üksnes pärandvara arvel.

4.2.4 Kohaliku omavalitsusüksuse ja riigi pärimisõigus

Kui pärandajal ei ole abikaasat, kes elab temast kauem ega seadusjärgseid päriajaid esimesest, teisest ega kolmandast järjekorrast, läheb pärand üle kohaliku omavalitsuse üksusele või riigile (PärS § 18). Nii tagatakse, et iga inimese vara pärast tema surma uue omaniku saab. Kohaliku omavalitsuse üksus ja riik on seadusjärgsete pärijatena nn sundpärijad - nemad **ei saa pärandist loobuda** (PärS § 125).

Eesti Vabariik on seadusjärgne pärija üksnes siis, kui pärand avanes välismaal ja pärimisele kohaldatakse Eesti õigust (PärS § 18 lõige 2). Reeglina on siiski teiste pärijate puudumisel seadusjärgseks pärijaks pärandi avanemise koha kohalik omavalitsusüksus (PärS § 18 lõige 1). Pärandi avanemise koht on pärandaja **viimane elukoht** (PärS § 3 lõige 3). TsÜS § 14 kohaselt on isiku elukohaks koht, kus ta peamiselt või alaliselt elab. Kus inimene peamiselt või alaliselt elab, tuleb välja selgitada faktiliste asjaolude alusel, hinnates seda, kus oli pärandaja kodu, st millega pärandaja oli isiklikult kõige enam seotud, kus ta ööbis, puhkas, kus olid

tema isiklikud asjad jne. Märkida tasub, et mujale elama asumine ei pruugi alati tuua kaasa elukoha muutumist (nt õppima asumine). Määravaks kriteeriumiks peaks siinkohal olema soov elukohta muuta. Samuti tuleb arvestada, kas ja kui tugev on side eelmise elukohaga - TsÜS § 14 lõike 2 kohaselt võib elukoht olla üheaegselt mitmes kohas. Sellest tulenevalt ei ole teoreetiliselt välistatud mitme omavalitsuse kaaspärijaks olek. Kanne rahvastikuregistris võib olla üheks asjaoluks, mille pinnalt otsustada isiku elukoht tsiviilõiguslikus tähenduses, kuid see ei ole määravaks otsustamiseks isiku elukoha üle TsÜS § 14 alusel. Oluline on ikkagi see, kus inimene tegelikult elab³³.

Seadusjärgse pärimise korral loetakse, et pärandi vastuvõtmise nõuete täitmisest olenemata on kohalik omavalitsusüksus või riik pärandi vastu võtnud. Kui ükski pärija ei ole teada ega teata endast ühe kuu jooksul **pärija väljaselgitamise üleskutsemenetluses** üleskutse avaldamisest arvates või kui endast teatanud isik ei suuda ühe kuu jooksul üleskutsemenetluse tähtpäeva möödumisest arvates oma pärimisõigust tõendada, eeldatakse, et seadusjärgne pärija on pärandi avanemise koha kohalik omavalitsusüksus või pärimisseaduse §-s 18 nimetatud juhul riik. Kui hiljem siiski selgub, et tegelik pärija on keegi teine, on õigel pärijal õigus pärand omavalitsusüksuselt või riigilt vastavalt pärimisseaduse §-le 146 välja nõuda (PärS § 125 lõiked 2, 3 ja 4). Kui riik ja kohaliku omavalitsuse üksus pärivad testamendijärgse pärijana, võivad nad pärandist loobuda. Praktiliselt on sellel küll tähendus ainult juhul, kui pärandi võtavad vastu asepärijad või teised seadusjärgsed pärijad. Kui pärijaks on kohalik omavalitsus või riik, on pärandi inventuur kohustuslik (PärS § 136 lõige 1).

4.3 Pärijate määramine viimse tahte avalduse järgi

4.3.1 Testeerimisvabadus ja selle piirangud

Viimse tahte avaldamine testamendi või pärimislepingu vormis võimaldab pärandajal kõrvale kalduda seadusjärgsest pärimiskorrast, st määrata oma vara saatust teisiti, kui seadus ette näeb või reguleerida vara saatust põhjalikumalt. Nii on võimalik määrata ühele seaduse järgi pärima õigustatud isikule suurem mõtteline osa pärandist või seaduse järgi

³³ TsÜS Komm./Varul,Torga, § 14, p 3.3.1.

pärima õigustatud isik pärimisest üldse välistada, seda sellisel sõnaselgelt väljendades või määrates pärijaks isiku, kes seadusjärgsete pärijate ringi ei kuulu. Testamendiga on võimalik määrata asepärija juhuks, kui esimesena nimetatu pärijaks mingil põhjusel ei saa. Üksnes viimset taht avaldades on võimalik kasutada eel- ja järelpärija instituuti: esmalt nimetada pärijaks üks isik, kes siis teatud tähtpäeva või sündmuse saabudes, nt peale ülikooli lõpetamist järelpärija poolt, peab pärandi teisele pärijale edasi andma. Viimse tahte avaldus ei pea ilmtingimata sisaldama pärija määramist. Testamendi või pärimislepingu võib teha ka ainuüksi selleks, et teha korraldusi, mida seadusjärgne pärimine ei võimalda: annak, sihtkäsund ja sihtmäärang, testamenditäitja, pärandvara jagamiskorraldus.

Sellist võimalust teha korraldusi vara kohta surma puhuks nimetatakse testeerimisvabaduseks. **Testeerimisvabadus** on privaatautonomia väljund pärimisõiguses. See on vabadus omal paremal äranägemisel kalduda kõrvale seadusekohasest pärijate kindlaksmääramise põhimõtetest, kujundada testamentaarsete korralduste sisu ja teha täiendavaid korraldusi surma puhuks. Samuti hõlmab see vabadust valida seaduses sätestatud viimse tahte avalduse liikide seast sobiv ja kirjutatud viimne tahe ühepoolset tühistada. Riigikohus on leidnud, et PS § 32 lõige 4 kaitseb muu hulgas pärandaja vabadust oma vara temale meelepärastele isikutele pärandada³⁴. Selline pärimisõiguslik eneseteostus ei ole siiski piiramatut. Nagu kõik tehingud, on ka testament ja pärimisleping allutatud tsiviilseadustiku üldosas toodud tehingu kehtivuse eeldustele. Nii peab testament vastama rangetele vorminõuetele, olema kooskõlas heade kommetega jne. Testeerimisvabadust piirab sundosaõiguse edukas maksmapanemine³⁵. Siinkohal sekkub seadus, püüdes tasakaalustada pärandaja vaba eneseteostamisõigust ja tema perekonna ootuseid ja vajadusi. Nii näiteks on alaealisel lapsel õigus vanema surma korral nõuda sundosa, kui testament kellegi teise kasuks tehtud on. Lisaks saab testaator oma vabadust viimse tahte avaldamisel ise piirata. Valides viimse tahte avaldamise vormiks pärimislepingu või abikaasade vastastikuse testamendi, piirab ta oluliselt oma õigust viimse tahte avaldust ühepoolset muuta.

Viimse tahte avalduses sisalduvad korraldused jõustuvad pärandi avanemisega. Viimse tahte avaldamine ei piira pärandaja õigust oma

³⁴ RKTko 3-2-1-73-04, p 17

³⁵ RKTko 3-2-1-73-04, p 18

vara kasutada ja käsutada. Enne pärandi avanemist ei eksisteeri pärija ega annakusaaja subjektiivset õigust testamendis märgitule. Potentsiaalne väljavaade pärandist kasu saada ei ole õiguslikult kaitstav positsioon.

- ✓ Seadusjärgsest pärimiskorrast on võimalik kõrvale kalduda testamendi või pärimislepinguga, selle sisu omal äranägemisel õiguslike võimaluste piires kujundades. Viimse tahte avaldamine ei välista pärandaja käsutusõigust. Kord testamendiga avaldatud tahet saab testator ühepoolselt alati muuta.

4.3.2 Testeerimisvõime ja isiklikkuse nõue

Testeerimisvabadus on igäühel. Õiguslik tähendus on viimse tahte avaldusel, mille tegija on tahteavalduse tegemise hetkel testeerimisvõimeline. **Testeerimisvõime** on isiku võime kehtivalt teha viimse tahte avaldust, seda muuta ja tühistada. Testeerimisvõimetu isiku tehtud viimse tahte avaldused ei too kaasa õiguslikke tagajärgi, need on tühised. Testeerimisvõime olemasolu kindlakstegemisel tuleb lähtuda tsiviilõiguse üldosas toodud teo- ja otsusevõime regulatsioonist (TsÜS § 8 ja § 9). Füüsilise isiku **teovõime** on võime teha iseseisvalt ja kehtivalt tehinguid, st kindla õigusliku tagajärje kaasatoomisele suunatud tahteavaldusi (TsÜS § 8 ja § 67). Teovõime olemasolu eeldab, et isik saab adekvaatselt aru oma tegude tähendusest. See tähendab, et testator mõistab testamendi tegemise tähendust ja saab aru selle tagajärgedest.

Kui testator vaimuhaiguse, nõrgamõistuslikkuse või muu **psüühikahäire** tõttu ei suuda kehtvalt oma tegudest aru saada või neid juhtida, ei saa ta teha ka kehtivalt viimse tahte avaldust. Vaimsest seisundist tuleneva teovõimetuse piiratuse kui faktilise seisundi üle saab otsustada kohus. Isiku teovõimet saab hinnata tema poolt tehingu tegemise aja seisuga, ka tagasiulatuvalt. Inimese psüühiline seisund võib olla muutuv, seega võib ta ühtede tehingute tegemise ajal olla piiratud teovõimega, teiste tehingute ajal aga täielikult teovõimeline. Seetõttu tuleb teovõime olemasolu eraldi kontrollida iga tehingu puhul. Seega tuleb viimse tahte avalduse kehtivuse üle otsustamisel hinnata selle tegija testeerimisvõime olemasolu **viimse tahte avalduse tegemise hetke seisuga**. Hilisem piiratud teovõime viimse tahte avalduse kehtetust kaasa ei too (TsÜS § 73). Testeerimisvõime puudumise tõendamiskoormis lasub isikul, kes testamendi tühisusele

tugineb. Oluline on märkida, et ainuüksi asjaolu, et inimene ei saa kõrge vanuse, füüsilise puude või muu asjaolu tõttu hakkama oma igapäevaeluliste toimetustega, ei anna alust testeerimisvõime puudumiseks. Määravaks on siiski hinnang testatori võimele oma tahe vabalt määrata, st mõista oma tahteavalduse tähendust ja käituda sellele vastavalt. Kui selles kahtlust ei ole, ei ole ka põhjust seada kahtluse alla viimse tahte avalduste või nende tühistamise kehtivus testeerimisvõime puudumise tõttu³⁶.

Alaealise pärandaja testeerimisvõime kindlaksmääramiseks nähakse pärimisseaduses ette oluline erinorm, mille kohaselt on testeerimisvõimeline vähemalt 15 aasta vanune alaealine³⁷. Alla 15 aastane viimset tahet kehtivalt avaldada ei saa. Olulise piiranguna nähakse seaduses siiski ette, et alaealine võib testamendi teha üksnes notariaalselt tõestatud vormis. See tähendab, et alla 18 aastane ei saa teha kodust testamenti ega pärimislepingut (PärS § 27 ja § 95 lõige 3)³⁸. Notariaalse vorminõude kehtestamise eesmärk on kaitsta alaealise huve ja tagada, et alaealine mõistaks testamendi tegemise ja selles sisalduvate korralduste tähendust ja et talle oleks tagatud vajalik erapooletu õiguslane nõustamine. Notari hoiule antud testamendi korral ei hõlma notari nõustamiskohustus testamendi sisu, mistõttu ei saa alaealine teha testamenti selle kinnises ümbrikus notarile üleandmise teel (PärS § 22).

Samuti ei saa kehtivalt viimset tahet avaldada **otsusevõimetu** isik, st isik, kes on küll teovõimeline, kuid vaimutegevuse ajutise häire või muu asjaolu tõttu ajutiselt ei suuda tegelikkusest adekvaatselt aru saada, nt haigushoo, alkoholijooobe, uinutite või ravimite mõju tõttu (TsÜS § 13). Kui otsusevõimetus tehtud viimse tahte avalduse tegija oma avalduse hiljem otsusevõime taastudes heaks kiidab, on viimse tahte avaldus kehtiv (TsÜS § 13 lõige 1).

³⁶ RKTko 3-2-1-141-05, punktid 8-10

³⁷ Vanuse piir on ühtlustatud TsÜS §-s 9 reguleeritud võimalusega laiendada alaealise piiratud teovõimet kohtu otsusega.

³⁸ Õigeks ei saa pidada seisukohta, mille kohaselt alla 15 aastane isik saab teha testamendi ja vähemalt 15 aastane saab teha koduse testamendi seadusliku esindaja eelneval nõusolekul. TsÜS Komm./Varul, sissejuhatus §-dele 10-12, p 4.2.; Silvet, E.; Mahhov, I./Silvet, lk 36. Alaealine ei saa teha testamenti isegi mitte seadusliku esindaja eelneval nõusolekul, kuna see läheks vastuollu viimse tahte avalduse tegemise isiklikkuse nõudega. PärS § 27 eesmärk on kaitsta alaealise huve ja lubada vähemalt 15 aastasel alaealisel teha testamenti üksnes erapooletu notari kaasabil ja nõustamisel.

Notariaalse testamendi ja pärimislepingu korral kontrollib isiku teo- ja otsusevõimet notar, märkides oma tähelepanekud notariaalakti (TõS § 29). Notaril on õigus tõestamistoimingust keelduda, kui ta on veendunud, et testeerijal puudub vajalik teo- ja otsusevõime. Kui notar teo- ja otsusevõimes üksnes kahtleb, märgib ta selle asjaolu notariaalakti (TõS § 4 ja § 11). Kuid isegi notariaalselt tõestatud viimse tahte avalduse puhul ei ole välistatud, et see teovõime puudumise tõttu tühiseks osutub.

Testeerimisvabadust tagab **isiklikkuse nõue** (PärS § 19 lõige 2, § 95 lõige 3). See tähendab, et mistahes viimse tahte avalduse sisu üle peab testaator ise otsustama³⁹ ja see peab ilmtingimata kujunema vabana kolmandate isikute mõjutustest. See tähendab ühemõtteliselt, et ei tehinguline ega seadusjärgne esindaja ei saa pärandaja nimel testamenti ega pärimislepingut teha; selliselt tehtud viimse tahte avaldusel ei ole õiguslikku tagajärge. Teiselt poolt tähendab isiklikkuse nõue ka seda, et viimse tahte avalduse tagajärgede eest vastutab testaator isiklikult ja sellist vastutust ei saa ta esindajale üle kanda ega jagada.

Kui tavapärased on alaealised tehingute tegemiseks vajalik seadusliku esindaja nõusolek, siis testamendi tegemiseks nõusolekut vaja ei ole (PärS § 27). See on ka põhjendatud, kuna testamendi kehtivuse sõltuvusse seadmine vanema nõusolekust läheks vastuollu testamendi tegemise isiklikkuse nõudega. Arvestades, et seaduslik esindaja on ühtlasi alaealise seadusjärgne pärija, oleks nõusoleku andmisega või mitteandmisega vanemal võimalik mõjutada nii testamendi tegemist kui selle sisu vastavalt isiklikele motiividele ja piirata selliselt testeerija testeeringisvabadust.

- ✓ Kehtivalt saab iseseisvalt kujunenud viimset tahet avaldada täisealine, vaimiselt terve ja täie teadvuse juures isik. Vähemalt 15 aastane alaealine võib viimset tahet avaldada notariaalselt tõestatud testamendi vormis.

³⁹ Testaator võib siiski teatud juhtudel anda otsustusõiguse kolmandale isikule. Seda siiski üksnes tema enda poolt etteantud tingimustel, st sisuliselt juhul, kui kolmas isik „otsustab“ pärandaja etteantud kriteeriumite alusel ja selliselt, et tema enda tahe „otsuses“ ei kajastu, vt nt PärS § 59

4.4 Pärimiskõlbmatuse

Isegi kui isik kuulub nende isikute ringi, kellel on seadusjärgset pärimiskorda arvestades õigus pärand vastu võtta, ei pruugi tal tegelikult olla õigust pärijaks saada. Kõige sagedamini välistab seadusjärgse pärija pärimisõiguse pärandaja viimse tahte avaldus. Kuid nii seadusjärgne kui testamendi- või pärimislepingujärgne pärija võidakse pärimisest välistada ka seetõttu, et ta on pärimiskõlbmatu.

Pärimiskõlbmatuse regulatsiooni eesmärk on välistada pärimisest pärija, kellel ühiskonnas aktsepteeritud eetikanormidest tulenevalt puudub moraalne õigustus pärida. Pärimiskõlbmatuse alused on pärimisseaduses üksikasjalikult kirjas. Nii põhjustab pärimiskõlbmatuse näiteks tahtlik ja õigusvastane pärandaja või eelpärija surma põhjustamine ja pärandaja testeerimisvabaduse rikkumine, nt sundis pärija pärandajat tegema viimse tahte avaldust või takistas selle tegemist, sh tühistamist. Samuti toob pärimiskõlbmatuse kaasa viimse tahte avalduse hävitamine jne (PärS § 6).

Kui keegi pärijatest on pärimiskõlbmatu, on pärima õigustatud see isik, kes oleks pärinud siis, kui pärimiskõlbmatu isik oleks surnud enne pärandi avanemist (PärS § 7). Pärimiskõlbmatuks tunnistamine on kohtu pädevuses. Pärimiskõlbmatuks tunnistamist võib nõuda põhimõtteliselt iga huvitatud isik (PärS § 8 lõige 1). Pärimiskõlbmatuks tunnistamise nõude aegumistähtaeg on kuus kuud pärimiskõlbmatuse põhjustest teadasaamisest, kuid mitte pikem kui kümme aastat pärandi avanemisest (PärS § 8 lõige 2). Pärimiskõlbmatuks tunnistamist saab nõuda pärast pärandi avanemist (PärS § 8 lõige 3).

Kui joonisel 3 oleks pärandaja poolvend pärimiskõlbmatu, päriks isa kogu pärandi.

5. VIIMSE TAHTE AVALDUSE SISU

Selleks, et kalduda kõrvale seadusjärgsest pärimiskorrast ja kasutada kõiki seaduse poolt pakutavaid võimalusi viimse tahte avalduse kujundamisel, on võimalik teha testament või pärimisleping. Käesolevas peatükis keskendutaksegi viimse tahte avalduse sisule. Eelkõige on selleks pärija määramine, pärandi mitme pärija vahel jagamine murdosadena või konkreetsete esemete jagamiskorraldusena, ase-, eel- ja järelpärija, annaku, sihtkäsundi, sihtmäärangu ja testamenditäitja määramine. Viimse tahte avalduse tegemine nõuab suurt ettenägelikkust tulevikus toimuda võivate sündmuste osas. Mida täpsemalt läbimõeldud, selgemini sõnastatud ja juriidiliselt korrektsem viimse tahte avaldus saab, seda kindlam võib olla oma vara jaotuses soovitud moel.

5.1 Pärija määramine

Pärija on pärandaja **üldõigusjärglane**. Pärijaks nimetatakse üksnes pärandaja üldõigusjärglast, mitte igauht, kes pärandi avanemise tõttu õigusi omandab, nt annakusaajat või sundosa saajat.

Testaator saab määrata ainupärija või mitu kaaspärijat (PärS § 1, § 2 ja § 39). Levinud on ekslik arusaam, et testamendiga pärandatakse ja päritakse konkreetseid asju. Õiguslikus mõttes läheb pärandajalt pärijale üle siiski kogu pärandvara tervikuna. Mitme pärija korral läheb pärandvara kogu koosseisus üle mitme kaaspärija **ühisomandisse**. Sõltumata sellest, et testamendi kohaselt pidi üks kaaspärijatest saama korteri ja teine auto, on mõlemad pärijad siiski nii korteri kui auto omanikud. Päritud vara valitsemine võib tekitada pärijatevahelisi vaidlusi. Seetõttu on viimse tahte avalduse koostamisel vajalik arvestada üldõigusjärgluse põhimõttega ja kaaluda kaaspärijate määramisele alternatiivseid lahendusi. Mitme pärija puhul on konkreetsete asjade määramisest siiski olulisem määrata kaaspärijate omavahelise pärimisõiguse ulatus. Kaaspärijate pärimisõiguse ulatus tuleb määrata kindlaks mõtteliste osadena pärandist vastavalt pärandaja nägemusele pärandiosade omavahelisest suhtest. *Minu kolmest pojast pärib vanim ½ mõttelise osa, ülejäänud kaks pärivad kumbki ¼ mõttelise osa.* See määratlus on määravaks iga pärija õiguste ja kohustuste kindlaksmääramisel pärijate omavahelistes suhetes. Pärandiosade suuruse

järgi määratakse nt kui suur osa tehtud kulutustest või pärandvara hulka kuuluvatest kohustustest langeb ühele kaaspärijale, samuti jagatakse pärandiosa suurusele vastavalt pärandvara hulka kuuluvad esemed, sh esemed, mida viimse tahte avalduses nimetatud ei ole või mille olemasolust alles hiljem teada saadakse (PärS § 152 ja § 159). Kui pärandaja soovib talle kuuluvad konkreetset esemed pärijate vahel ära jagada, saab seda teha **jagamiskorraldusega**. *Pärandvara tuleb jagada nii, et vanimale pojale jääb kinnisasi X.* Määrates pärandiosad mõtteliste osadena erinevas suuruses, tagab pärandaja, et poegadest vanim saab pärandina teistest poegadest rohkem ka siis, kui kinnisasja pärandi avanemise hetkeks pärandvara hulgas ei ole. Tuleb arvestada, et kuna jagamiskorraldustel ei ole asjaõiguslikku toimet, võivad kaaspärijad kui pärandvara omanikud jagamiskorraldustest kokkuleppel kõrvale kalduda (PärS § 159 lõige 1). See on ka mõistlik, arvestades viimse tahte avaldamise ja pärandi avanemise vahepealse ajaperioodi pikkust, pärandaja õigust vara oma eluajal piiramatult käsutada ja vara koosseisu või väärtuse muutumist muudel asjaoludel⁴⁰.

Eelöeldu ei tähenda siiski, et testamendid mitme pärija kasuks, milles pärandiosade suurus määratud ei ole, oleksid kehtetud. Kui testamendis nimetatud pärijate pärandiosad on määramata, loetakse nende pärandiosad võrdseks (PärS § 40 lõige 1). Arvestades pärandaja viimse tahte ülimuslikkust, tuleb siiski enne pärandiosade võrdseks lugemist teha kindlaks, kas pärandiosad on ikka määramata. See tuleb välja selgitada viimse tahte tõlgendamise teel. Tõlgendamise teel võib selguda, et konkreetsete esemete määramise kaudu on pärandaja määranud ka pärandiosade suuruse, nt kui pärandaja ettekujutuses pidigi pärija, kellele ta määras maja, olema rohkem soodustatud kui pärija, kellele ta määras auto.

- ✓ Pärija on pärandaja üldõigusjärglane. Kui pärijaid on mitu, määratakse nende pärandiosad mõtteliste osadena pärandvarast kui tervikust.

⁴⁰ Jagamiskorralduse olemusest lähemalt ptk-s 13.5.

5.2 Asepärija määramine

Asepärija on isik, kes asendab esimesena pärijaks nimetatut, kui esimesena silmas peetud isik pärijaks ei saa (PärS § 42). Olgu põhjuseks siis pärija surm enne pärandi avanemist, pärandist loobumine või pärimiskõlbmatus. Asepärija regulatsiooni tuleb eristada pärimisõiguse transmissioonist: kui pärija sureb pärast pärandi avanemist, läheb tema pärimisõigus üle tema pärijatele (PärS § 120).

Asepärija määramine on suure praktilise väärtusega instituut. Kui testamendi tegemise ajendiks oli ühe sugulase pärimisest välistamine, siis ei teostu pärandaja tahe, kui testamendijärgne pärija pärandist loobub. Sellisel juhul lahendatakse pärimisasi ikkagi seaduse järgi ja sugulasel on õigus pärand vastu võtta. Sellist olukorda saab vältida asepärija – või üksteisele järgnevat asepärijate - nimetamisega. Erinevalt järelpärijast võib asepärijale asepärijaid lõpmatuseni määrata. Pärijate kindlaksmääramise seisukohast on oluline PärS §-s 31 sisalduv erinorm. Nii loetakse erandina alaneja sugulase kasuks tehtud testamentaarne korraldus kehtivaks ka tema alanejate suhtes, kui testamendis nimetatu sureb enne pärandi avanemist. Sätte on põhjendatud eeldusega, et kuna seadusjärgne pärija on kord juba viimse tahte avaldusega välistatud, vastab testamendis nimetatud pärija alaneja õigus pärida enam pärandaja tahtele. Tuleb siiski märkida, et sätte näol on tegemist üksnes tõlgendamisreegliga, mis kehtib juhul, kui teistsugune pärandaja tahe muul moel ei selgu.

- ✓ Asepärija pärrib siis, kui eelmisena pärijaks nimetatu ei päri.

5.3 Eelpärija ja järelpärija määramine

5.3.1 Eel- ja järelpärimise olemus

Eel- ja järelpärija näol on tegemist kahe üksteisele ajaliselt järgneva pärijaga (PärS § 45 lõige 1). Sisuliselt on tegemist olukorraga, kus pärandvara on esmalt ühe pärija omandis (eelpärija), seejärel teise pärija omandis (järelpärija). Sellisel moel saab määrata näiteks, et lapsed saavad pärijaks täisealiseks saamisel ja et kuni selle tingimuse saabumiseni on pärijaks nende ema.

Järeldärimise instituut on oma olemuselt suhteliselt keeruline õiguslik konstruktsioon. Eeldärija on pärija ja naudib sellest tulenevaid õiguslikke eeliseid vaid teatud ajaperioodi jooksul. Järeldärimise tingimuse või tähtpäeva saabumisel eeldärija pärija staatus lõpeb ja ta on kohustatud pärandvara järeldärijale välja andma. Lisaks ei ole järeldärimise esemeks mitte üksnes üksik ese, vaid pärandvara tervikuna, st pärandajale kuulunud õiguste ja kohustuste kogum. Järeldärandi komplitseeritus ilmneb eriti selgelt juhul, kui järeldärimine on määratud edasilükkava tingimusega, st järeldärimise saabumine ja pärandvara väljaandmiskohustuse tekkimine on seatud sõltuvusse asjaolust, mille kohta ei teata, kas see saabub või mitte (TsÜS § 102 jj). Nii ei pruugi eeldärija teada, kui kaua tema omandiõigus kestab ja kas ta peab või pea pärandvara järeldärijale üle andma. Sellise määramatusega kaasneb ka ebaselgus eeldärija õigustes ja kohustustes pärandvara hulka kuuluvate esemete valitsemisel ja käsutamisel. Siiski on eel- ja järeldärimise korraldusel omad praktilised eelised, võimaldades pärandajal määrata pärandvara saatust kaugemale kui üks pärimisasi või põlvkond. Siinjuures on pärandaja siiski piiratud vaid ühe järeldärimisega – Eesti õiguse järgi järeldärijale enam järeldärijat määrata ei saa (PärS § 45 lõige 2). Järeldärimise instituuti saab edukalt kasutada juhul, kui soovitakse välistada pärandvara üleminekut teatud isikutele pärast pärija surma. Nii näiteks võib viimse tahte avalduses ette näha, et üleelanud abikaasa uuesti abiellumise korral läheb pärand üle pärandaja vennale, mitte üleelanud abikaasa uuele abikaasale.

- ✓ Eeldärija on pärandaja õigusjärglane, kes on teatud sündmuse saabudes kohustatud pärandi järeldärijale üle andma. Järeldärija on pärandaja õigusjärglane, kellele on selle sündmuse saabudes õigus nõuda pärandi üleandmist eeldärijalt. Järeldärija pärib eeldärija järel.

5.3.2 Eeldärija õigused ja kohustused

a) Eeldärija õigused

Eeldärija on pärandvara hulka kuuluvate esemete omanikuks ja kohustuste kandjaks alates pärandi avanemisest kuni järeldärimise sündmuse saabumiseni. Pärandaja üldõigusjärglase positsioon annab eeldärijale

põhimõtteliselt õiguse kõiki pärandvara hulka kuuluvaid esemeid vabalt käsutada⁴¹ (PärS § 48). See on ka pärandvara parema valitsemise seisukohalt mõistlik - eelpärija mitte ei hoiusta loetud arv esemeid, vaid peab tagama pärandvara kui terviku parema säilimise. Eelpärija on reeglina kohustatud täitma pärandvara hulka kuuluvad kohustused ja annakud. Nende kohustuste täitmiseks peab eelpärijal olema võimalik pärandvara hulka kuuluvaid asju võõrandada (nt enne nende täielikku amortiseerumist), kasutada päritud raha katuse remondi tegemiseks jne. Kohustustehingute tegemisel seadus eelpärijale piiranguid ei sea. 1997. a pärimisseadus sätestas eelpärijale sisuliselt absoluutse võõrandamis- ja koormamiskeelu, võimaldades eelpärijal pärandvara hulka kuuluvate esemetega tehinguid teha vaid seaduses loetletud erandjuhtudel (PärS'97 § 46). Selline piirang ei ole eelkõige põhjendatud nende isikute seisukohast, kes potentsiaalselt eelpärijaga tehinguid teha võivad. Eelpärija käsutusõiguse puudumine on kolmandatele isikutele nähtav vaid tehingute tegemisel kinnisasjadega. Muude pärandvara hulka kuuluvate esemete käsutamisel ei pruugi kolmandad isikud käsutaja käsutuspiirangust teadlikud olla ja mõeldamatu on neid kohustada selle olemasolu kontrollima.

Eelpärijale antud vaba **käsutusõigus** tähendab, et kui eelpärija võõrandab pärandvara hulka kuuluva auto, siis on auto omandiõiguse üleandmise kokkulepe kehtiv nii auto ostja kui järelpärija suhtes ja järelpärija ei saa järelpärimise sündmuse saabudes autot ei eelpärija ega auto uue omaniku käest välja nõuda. Samas teenib järelpärimise määramine oma eesmärgi siiski üksnes juhul, kui järelpärimise sündmuse saabudes on pärandvara mingis koosseisus alles. Vaid juhul, kui pärandaja on eraldi määranud, et järelpärijale läheb üle üksnes see, mis järelpärimise õiguse tekkimise ajaks on pärandist järele jäänud, ei pea eelpärija eelpärandi hulka kuuluvate esemete valitsemisel ja käsutamisel järelpärija huvidega üldse arvestama

⁴¹ Käsutused on kõik tehingud, mis vahetult mõjutavad olemasolevat õigust seda muutes, lõpetades või teisele isikule üle andes. Eseme käsutamiseks loetakse eseme juriidilise staatuse määramist, so eseme võõrandamist ning piiratud asjaõigustega koormamist. Käsutusest tuleb eristada võlaõiguslikku kausaaltehingut (kohustustehing), ehk tehingut, millega võetakse kohustus vastav õigusmuudatus saavutada (lahutamispõhimõte, TsÜS § 6 lg 3). Nt asja müügiks sõlmitakse tegelikult kaks lepingut - võlaõiguslik müügileping, millega võetakse kohustus asja omand üle anda ja asjaõiguslik omandi üleandmise kokkulepe, millega müügilepinguga võetud kohustus täidetakse. Viimast nimetataksegi käsustehinguks. TsÜS § 6 lg 4 kohaselt ei sõltu käsustehingu kehtivus selle aluseks olevast kohustustehingu kehtivusest (abstraktsioonipõhimõte).

(PärS § 54). Kõigil muudel juhtudel on eelpärija omavahelises suhtes järelpärijaga piiratud **heaperemeheliku valitsemiskohustusega** (PärS § 52 lõige 1). See tähendab, et kui ülaltoodud automüügi näites ei ole auto võõrandamine kooskõlas heaperemeheliku valitsemise põhimõtetega, on käsutus küll kehtiv, kuid eelpärija on kohustatud järelpärimise sündmuse saabudes hüvitama järelpärijale heaperemeheliku valitsemiskohustuse rikkumisega tekitatud kahju (PärS § 52).

Siiski on ka kehtiva õiguse kohaselt eelpärija **käsituseõigus piiratud teatud tehingute osas**. Nii on järelpärimise sündmuse saabumisel tühine eelpärija kinnisasja või kinnisasjaõiguse käsitustehing ja pärandvara hulka kuuluva eseme tasuta käsitustehing⁴², kui tehing välistab või piirab järelpärija õigusi (PärS § 48 lõige 2). Järelpärija õiguste välistamist või piiramist tuleb hinnata õiguslikust, mitte majanduslikust aspektist, käsutust ei muuda kehtivaks isegi mitte majanduslikus mõttes kasulik tehing, va kui järelpärija selleks oma nõusoleku annab. Valitseva arvamuse kohaselt ei välista ega piira pärandvara hulka kuuluvate kohustuste täitmine järelpärija õigusi, kuna selle tulemusel kohustus lõpeb⁴³. Samuti on tühine sundtäitmise käigus ja pankrotihalduri poolt tehtud käsitustehing, kui kohustuse täitmist ei saa nõuda pärandvara arvel ka järelpärijalt (PärS § 48 lõige 3). Regulatsiooni eesmärk on hoida ära eelpärija isiklike võlausaldajate nõuete rahuldamine pärandvara arvel, kuid see ei vabasta järelpärijat kui pärandaja üldõigusjärglast vastutusest pärandvara hulka kuuluvate kohustuse eest⁴⁴. Eelõeldu ei puuduta siiski käsutuse aluseks oleva kohustustehingu kehtivust ja tehingu teisel poolel on õigus kasutada lepingu rikkumisest tulenevaid õiguskaitsevahendeid.

Eelpärija käsutus võib siiski olla kehtiv, kui omandaja saab tugineda **heauskse omandamise** regulatsioonile. Eelkõige omab heausksuse regulatsioon tähendust vallasasjade puhul. Vallasasjade puhul eeldatakse, et isik, kes on asja valdaja, on asja omanik ja seega õigustatud käsutama (AÕS § 90). Kui vallasasja omandaja oli heauskne, st ei teadnud ega pidanudki teadma, et võõrandajal ei ole õigus omandit üle anda, on käsitustehing kehtiv (AÕS § 95). Kinnisasjade puhul on heausksele omandamisele tuginemine tugeva ja õiguskindla kinnistusraamatu tõttu

⁴² Samale regulatsioonile peaks alluma ka osaliselt tasuta tehingud.

⁴³ MünchKomm./Grunsky, § 2113, änr-d 11, 13 ja 16, pärimisseaduse seletuskiri § 48; teisiti Brox, H., lk 181

⁴⁴ Vrd Sepp, K., lk 451

piiratum, kuigi mitte täielikult välistatud. Kui isik omandab kinnisasja tuginedes kinnistusraamatu kandeale, ja ta ei teadnud ega pidanudki teadma, et kinnistusraamatu kanne omandi kohta on vale, saab ta kinnisasja omanikuks isegi siis, kui kinnistusraamatu kanne on vale (AÕS § 56¹). Kui omandaja saab tugineda heausksele omandamise sätetele, ei saa järelpärija nõuda asja väljaandmist AÕS § 80 alusel. Küll aga on järelpärijal õigus nõuda eelpärijalt talle eelpärija kohustuse rikkumise tõttu pärandvara väärtuse vähenemisega tekkinud kahju hüvitamist. Eelpärija käsutusõiguse puudumine on võimalik teha kolmandatele isikutele nähtavaks vaid kinnisasjade puhul ja seeläbi heauskset omandamist vältida: eelpärija kandmisel **kinnistusregistrisse** kantakse sinna ka **märkus järelpärija määramise kohta** (KRS § 49¹ lõige 1). Eel- ja järelpärimise määramine nähtub reeglina ka pärimistunnistusest (PärS § 171 lõige 3), millega pärija tõendab oma õigusi kolmandate isikute ees, sh kinnistus- ja äriregistris (KRS § 36¹ lõige 3).

Kõigi nende kohustuste *hüvitiseks* on eelpärijal **õigus kasutada** pärandvara hulka kuuluvaid esemeid. Kuigi ta võib pärandvara hulka kuuluvaid esemeid ära tarvitada üksnes oma oludele vastava tavalise tarbimise piires, võib selline õigus teatud juhtudel osutada ulatuslikuks ja vähendada järelpärijale ülemineva pärandvara väärtust. Oma tavalise tarbimise piires äratarvitatud pärandvara ei pea eelpärija järelpärimise saabudes järelpärijale välja andma (PärS § 53 lõige 1 lause 2). Eelpärijal on õigus järelpärimise õiguse tekkimiseni pärandist saadud **kasule** (PärS § 52 lõige 3, TsÜS § 62). Tal ei ole õigus nõuda pärandvara säilitamiseks ja selle tavaliseks korrashoiuks vajalike **kulutuste hüvitamist** järelpärijalt (PärS § 49 lõige 1, TsÜS § 63). Eelpärija kulutuste kandmise kohustus on põhjendatud tema kui omaniku positsiooniga. Kehtib eeldus, et pärandist saadud viljad ja kasutuseelised korvavad pärandi säilitamiseks tehtud vajalikud kulutused. Muude kui pärandvara säilitamiseks ja selle tavaliseks korrashoiuks vajalike kulutuste hüvitamist saab eelpärija nõuda vastavalt alusetu rikastumise sätetele (PärS § 49 lõige 2). Eelpärijal on õigus tema tehtud kulutustega loodu pärandvarast eemaldada eeldusel, et ta taastab pärandvara endise seisundi (PärS § 49 lõige 3).

b) Eelpärija kohustused

Põhiline eelpärija kohustus on **pärandvara üleandmise kohustus**. Kui pärimisõigus läheb üle järelpärijale, on eelpärija kohustatud pärandvara üle andma sellises seisukorras, nagu see peaks olema üleandmiseni kestnud heaperemeheliku valitsemise korral (PärS § 52 lõige 1). Eelpärija pärandi **säilitamiskohustus** teenib eelkõige järelpärija õigustatud huvi omandada järelpärimise tähtpäeva või tingimuse saabumise korral pärandvara (PärS §-d 52 ja § 53).

Arvestades eelpärija õiguste kestvust ja pärandvara võimalikku koosseisu, on kõikumine pärandvara väärtuses ja esemete loomulik amortisatsioon paratamatu. Lisaks käsutusõiguse piirangutele teenib pärandvara säilimise eesmärki ka PärS § 52 lõikes 2 sätestatud **surrogatsiooni** põhimõte. See tähendab, et eelpärija poolt pärandvara arvel omandatud ese kuulub automaatselt pärandvara hulka (mitte eelpärija isikliku vara hulka). Seega läheb järelpärimise sündmuse saabudes järelpärijale üle ka see, mis on omandatud pärandvara arvel (nt päritud raha eest ostetud auto) või pärandvara hulka kuuluva õiguse alusel (nt pärandaja poolt võetud ja eelpärijale tagastatud laen).

Eelpärija **heaperemeheliku valitsemiskohustuse** sisustamine on hinnanguline ja sõltub paljuski üksikjuhtumi asjaoludest. Heaperemeheliku valitsemiskohustuse all tuleb eelkõige mõista pärandvara korrapärast majandamist, vältides selle majandusliku väärtuse langust allapoole tavalise amortiseerumise piiri. See on muuhulgas kriteerium, mille järgi otsustada, kas ja kui suures ulatuses eelpärija vastutab järelpärija ees pärandvara väärtuse vähenemise eest (PärS § 53). Nii võib eelpärija pärandaja võlausaldaja nõude rahuldamiseks võõrandada pärandvara hulka kuuluva eseme, nt kinnisasja, kuid heaperemeheliku valitsemiskohustusega on selline käsutus kooskõlas siis, kui pärandvara hulgas ei ole muid antud olukorras majanduslikus mõttes otstarbekamaid vahendeid, millest kohustus täita. Heaperemeheliku valitsemise kohustusega on põhimõtteliselt kooskõlas ka näiteks laenulepingu sõlmimine pärandvara hulka kuuluva asja remondiks säilitamise kohustuse täitmise eesmärgil, nt maja katuse parandamiseks. Heaperemeheliku valitsemiskohustusega ei ole kooskõlas teod, mis vähendavad eseme väärtust loomulikku amortisatsiooni ületavas ulatuses. Nii vastutab eelpärija järelpärijale

tekinud kahju eest, mis on põhjustatud nt mööbli hoidmisest tuule ja vihma käes või hooletult hoitud asjade vargusest jne. Siinjuures on oluline märkida, et eelpärija vastutust järelpärija ees on oluliselt kergendatud. Nii peab eelpärija pärandvara valitsemisel ilmutama üksnes niisugust **hoolt, nagu ta rakendab oma asjades** (PärS § 53 lõige 2). Seadusandja lähtub eeldusest, et selline hoolsuse määr vastab eelpärija omaniku positsioonile ja pärandaja tahtele (ka pärandaja ise oleks üles näidanud täpselt samasugust hoolt). Seejuures säilib vastutus siiski tahtluse ja raske hooletuse juhuks (VÕS § 104 lõige 6). Eelpärija on testaatori pärija, st tal on kõik **pärija** staatusest tulenevad **kohustused**. Tal ei ole õigus nt keelduda pärandaja võlausaldaja nõude rahuldamisest, väites, et rikuks seega väljaandmiskohustust järelpärija ees. Ka järelpärija saab olema pärandaja õigusjärglane, ka temal on kohustus rahuldada pärandaja võlausaldajate nõuded (järelpärija on siiski kohustatud nõuded täitma alles pärast järelpärimise sündmuse saabumist ja pärandi vastuvõtmist järelpärija poolt).

c) Vabastatud eelpärand

Eelpärija õiguste ja kohustuste maht sõltub eelkõige pärandaja tahtest, st testaator võib seaduse regulatsioonist kõrvale kalduda. Kui testaator on testamendis määranud, et järelpärijale läheb pärandist üle üksnes see, mis järelpärimise õiguse tekkimise ajaks on pärandist järele jäänud, või kui testamendis on ette nähtud eelpärija õigus pärandit vabalt käsutada, loetakse eelpärija seaduses sätestatud kitsendustest ja kohustustest vabastatuks (PärS § 54). Seda nimetatakse ka **vabastatud eelpärandiks**. Siinkohal tasub mainida, et vabastatud eelpärandi korraldus, nagu iga teine testamentaarne korraldus, ei pruugi viimse tahte avalduses sõnaselgelt kirjas olla, vaid sellise pärandaja tahteni võidakse jõuda alles peale tahteavalduse tõlgendamist. Seetõttu peaks eel- järelpärimise korralduse tegemisel eel- ja järelpärijate omavaheliste õiguste ja kohustuste regulatsioon olema hästi läbi mõeldud ja selgelt sõnastatud. Kui testaator on eelpärija seaduses sätestatud kitsendustest ja kohustustest vabastanud, kantakse koos eelpärijaga **kinnistusregistrisse** ka **märkus** tema vabastamise kohta nimetatud kitsendustest ja kohustustest (KRS § 49¹ lõige 2).

5.3.3 Järelepärija õigused ja kohustused

Järelepärija õigused ja tema kui pärija kohustused tekivad järelepärimise **tähtpäeva või edasilükkava tingimuse saabumisel**. Reeglina on järelepärimise sündmus testatori määratud (PärS § 45 ja § 46). Järelepärimise õiguse tekkimisest alates ei ole eelpärija enam pärija ja pärand läheb üle järelepärijale. Ka siin toimub üleminek seaduse alusel ja üldõigusjärgluse põhimõtte kohaselt. Loomulikult on ka järelepärijal õigus pärandist üldises korras loobuda, sellisel juhul jääb pärand eelpärijale (PärS § 55). Kuni järelepärimise sündmuse saabumiseni võib tekkida järelepärijal põhjendatud kahtlus, et eelpärija ei täida oma kohustusi ja sellega võib kaasneda järelepärija õiguste rikkumine. Selleks puhuks näeb seadus juba enne järelepärimise sündmuse saabumist järelepärijale ette võimaluse nõuda oma tulevaste õiguste tagamist. Selline õigus ei ole tal siiski mitte igasuguste eelpärijapoolsete rikkumiste korral, vaid üksnes juhul, kui järelepärija õigusi võidakse oluliselt rikkuda. Kui eelpärija mõistliku tähtaja jooksul piisavat tagatist ei anna, võib järelepärija taotleda pärandi hooldaja määramist (PärS § 51). Kui aga järelepärimise tingimus või tähtpäev on saabunud ja järelepärimise korraldus kehtib, tekib küsimus, millele siis konkreetselt järelepärijal õigus on ja millised nõuded tekivad tal eelpärija vastu, samuti mida võib eelpärija järelepärijalt nõuda ja kuidas sellisesse pärandaja õigusjärglase isiku vahetusse suhestuvad potentsiaalsed võlausaldajad ja võlgnikud.

Järelepärijal tekib eelpärija vastu **kogu pärandvara väljaandmisnõue**, sh surrogaadid⁴⁵. Sellele võib eelpärija esitada järgmised vastuväited: heaperemeheliku valitsemiskohustuse täitmine (PärS § 52), esemete äratarvitamine eelpärija oludele vastava tavalise tarbimise piires (PärS § 53 lõige 1), õigus esemest saadud kasule (PärS § 52 lõige 3). See nõue on järelepärijal ka vabastatud eelpärija vastu, kuid üksnes ulatuses, milles pärandvara veel järel on (PärS § 54). Põhimõtteliselt võib järelepärija esitada eelpärija vastu ka vindikatsioonihagi iga üksiku eseme kohta eraldi (AÕS § 80), samuti on põhimõtteliselt kohaldatav PärS §-s 146 reguleeritud kogu pärandvara väljaandmisnõue. Kulutuste hüvitamist on eelpärijal õigus nõuda vaid pärandvara säilitamiseks ja tavaliseks korrashoiuks ületavas osas (PärS § 49).

⁴⁵ Kuna õigused pärandvara hulka kuuluvatele esemetele on järelepärimise sündmuse saabumisega üle läinud seaduse alusel, ei ole väljaandmisnõue suunatud õiguste omandamisele.

Teiseks võib järelpärijal tekkida eelpärija vastu **kahju hüvitamise nõue**. Kui eelpärija on rikkunud heaperemehelikku valitsemiskohustust, on järelpärijal õigus nõuda seeläbi tekkinud kahju hüvitamist (PärS § 53, VÕS § 115). Kahju võib seista näiteks selles, et pärandvara väärtus on väiksem, kui see oleks heaperemeheliku valitsemise korral. Kahju hüvitamise nõude juures tuleb täiendavalt tähele panna eelpärija kergendatud vastutust (PärS § 53 lõige 2), samuti asjaolu, et heaperemeheliku valitsemiskohustuse täitmist tuleb hinnata kogu eelpärimise kestvuse aja lõikes.

Järelpärija on testaatori (mitte eelpärija) õigusjärglane. Seega on tal õigus nõuda eelpärijalt vaid pärandina saadud vara. Järelpärijal piiranguid pärandvara suhtes ei ole, kuna järelpärijale järelpärijat nimetada ei saa (PärS § 45 lõige 2).

- ✓ Eelpärijal on õigus pärandvara kasutada ja teatud eranditega käsutada; tal on kohustus pärandvara säilitada ja heaperemehelikult valitseda. Järelpärimise saabudes läheb pärandvara seaduse alusel üle järelpärijale ja eelpärija peab pärandvara hulka kuuluvad esemed või selle surrogaadid järelpärijale üle andma. Tal on õigus kasule ja õigus teatud esemete väljaandmisest keelduda. Järelpärijal on kogu pärandvara väljaandmisnõue ja kahju hüvitamise nõue. Järelpärijal piiranguid pärandvara suhtes ei ole, tema on täieõiguslik pärija.

5.4 Annaku määramine

5.4.1 Annakuõiguse sisu ja õiguslik konstruktsioon

Üldõigusjärgluse põhimõttest tulenevalt ei ole võimalik pärida ega pärandada üksikuid esemeid. Annak on pärimisõiguslik instituut, mille kaudu on võimalik saavutada üksiku hüve üleminek silmaspeetud isikule, kuid seda ilma teda pärijaks nimetamata. Annaku korraldusel saab olla suur praktiline väärtus, kuivõrd selle kaudu on võimalik soodustada pärandvarast mitut isikut ilma neid kaaspärijateks nimetamata ja pärandvara ühise valitsemisega koormamata.

Annak on testaatori korraldus, millega ta määrab ühele või mitmele isikule üksnes teatud varalise hüve oma varast, ilma et ta hüve saajat enda õigusjärglaseks peaks (PärS § 56). Kuna annakusaaja ei ole pärija, ei muutu annakusaaja talle määratud eseme omanikuks vahetult pärandi avanemisega, vaid omandab üksnes õiguse nõuda pärijalt annakuks määratud eset. Seega ei ole Eesti õiguses annaku sisuks mitte omandiõigus nagu see on vindikatsioonilegaadi puhul, vaid **võlaõiguslik nõue** ehk damnatsioonilegaat. Pärandi avanemisega ei omanda annakusaaja mitte omandiõigust annakuks määratud asjale, vaid õiguse nõuda omandiõiguse üleandmist. See nõue tuleb aga aktiivselt maksuma panna. Tasub märkida, et vaatamata teistsugusele lähenemisele varasemas praktikas, ei tulene ka 1997. a pärimisseadusest ega ENSV tsiviilkoodeksist võimalus käsitleda annakut kui vindikatsioonilegaati, st kui annakusaaja vahetult tekkivat omandiõigust annakuks määratud esemele. Selline käsitlus läheb vastuollu õigustraditsioonidega, üldõigusjärgluse põhimõttega ja kahjustab potentsiaalsete pärandaja võlausaldajate huve⁴⁶. Eelkõige on see kahjulik pärijatele, kuna annaku täitmine ei vabasta neid pärandaja võlausaldajate jt kohustuste täitmise järjekorras eespool olevate kohustuste täitmisest (PärS'97 § 134 ja PärS § 142). Pärandi arvel tuleb võlausaldajate võrdse kohtlemise printsiipi arvestades täita kohustused kindlas järjekorras. Seejuures on annak pärast pärandi avanemisega seotud kulutuste ja pärandaja võlausaldajate kohustuste täitmist alles viimases järjekorras. Kui pärija täidab annaku enne järjekorras eespool olevate nõuete rahuldamist, vastutab pärija pärandaja teiste võlausaldajate ees ka siis, kui annaku täitmise tõttu pärandvarast muude nõuete rahuldamiseks enam ei jätku.

Eesti õigusele omased varaliste õiguste üleandmise süsteemi aluspõhimõtted – lahutamispõhimõte ja abstraktsioonipõhimõte - avalduvad väga selgelt ka annakuõiguses. Annakuks määratud ese läheb koos muu pärandvaraga seaduse alusel üldõigusjärgluse korras pärija(te) omandisse. Pärandi avanemisega tekib annakusaaja ja pärija vahel **seadusest tulenev võlasuhe**, mille sisuks on pärija kohustus anda annakusaajale üle annakuks määratud ese ja võimaldada omandiõiguse üleminek vastavalt testamendile või pärimislepingule, kui pärandvara koosseis seda võimaldab. Annakusaaja

⁴⁶ Vt probleemist ja järeldustest põhjalikumalt T.Mikk. Annak pärandvarast eseme omandamise alusena. Magistritöö (juhendajad P.Varul ja U.Liin), Tartu 2010; Tallinna RKO 26.09.2006, 2-05-61; Vt teisiti E.Silvet, I.Mahhov/Mahhov, lk-d 75 ja 79; vt ka I.Mahhov (2008), lk 483

omandiõiguse tekkimiseks annakuks määratud esemele on vajalik **tehing pärija (või pärijate) ja annakusaaja vahel**. Kui esemeks on vallasasi, on omandi üleandmiseks vajalik asjaõiguskokkulepe ja valduse üleandmine; kinnisasja puhul notariaalselt tõestatud vormis asjaõiguskokkulepe ja kanne kinnistusraamatus; õiguse üleandmine toimub vastava õiguse üleandmise ja nõude puhul nõude loovutamise sätete kohaselt. Seega toimub annaku üleminek pärijalt annakusaajale eriõigusjärgluse alusel. Annakusaaja ei ole ei pärandaja üldõigusjärglane ega eriõigusjärglane.

- ✓ Annak on võlaõiguslik nõue pärija vastu.

5.4.2 Annakusaaja ja pärija eristamine

Väga sageli ei nähtu pärandaja viimsest tahtest, kas ta korraldust tehes soovis määrata isiku õigusjärglaseks või pidas silmas üksnes annaku määramist. Sageli on viimse tahte avalduse korraldused tehtud just nimelt üksikute esemete kohta ning kogu vara tervikuna ülemineku kontseptsioon tuleb testeerijatele üllatusena. Kui testaator ei ole testamendis isikule määranud kogu oma vara või selle mõttelist osa, vaid üksnes konkreetse eseme, võib põhimõtteliselt alati tekkida küsimus, kas tegemist on pärija või annakusaaja määramisega. Näiteks on testamendis kirjas: *antiikvaasi määran A-le, kõik ülejäänud läheb B-le*.

Kas tegemist on pärija või annakusaaja määramisega, tuleb välja selgitada viimse tahte avalduse tõlgendamise teel, kusjuures kasutatud terminitel ei ole ettemääratud tähendust. See tähendab, et välja tuleb selgitada pärandaja tegelik tahe⁴⁷. Pärimisseaduse §-s 56 sisalduva tõlgendusreegli kohaselt tuleb otsuse langetamisel silmaspeetud isiku õigusliku positsiooni üle otsustamisel lähtuda eelkõige kahest asjaolust - viimse tahte avalduses määratud esemete arvust ja õigusjärglaseks pidamisest. Kui testaator ei ole määranud isikule kogu oma vara ega selle mõttelist osa, vaid üksnes teatud varalise hüve, pidamata hüve saajat oma õigusjärglaseks, loetakse hüve annakuks ja hüve saaja annakusaajaks (PärS § 56). Ülaltoodud näites võiks seega esmapilgul otsustada, et A on annakusaaja ja B pärija. Otsuse langetamisel, kas tegemist on pärija või annakusaajaga, ei ole piisav lähtuda ainuüksi asjaolust, et korraldus puudutab üksnes üksikut eset. Nii võib ülaltoodud näites osutada antiikvaas märkimisväärselt

⁴⁷ Viimse tahte avalduse tõlgendamisest lähemalt ptk-s 8.

väärtuslikumaks kui kogu ülejäänud pärandvara ja sellest võib järelduda pärandaja soov soodustada A-d oluliselt rohkem kui B-d. Siit ka vajadus arvestada täiendavate eristamiskriteeriumitega.

Kui pidada üksiku hüve saajat kahtlusteta annakusaajaks, tekib küsimus, kes on pärija ja edasi, kes vastutab pärandaja kohustuste ja pärandvara valitsemise eest ning kuidas ja kelle vahel jagada pärandvaraga seotud kulutused. Eelkõige tõusetub küsimus juhul, kui annakuks on määratud kinnisasi või ettevõtte (osad või aktsiad). Samuti tekib küsimus, milliste reeglite järgi jagada ülejäänud pärandvara – kas see läheb seadusjärgsetele või testamendijärgsetele pärijatele või annakusaajale ja millises ulatuses. Sageli käsitlevad mittejuristid kinnisvara tagatisel võetud laenu varaga seotud kohustusena. Üldõigusjärgluse põhimõtte tõttu ei lähe õiguslikult siiski hüpoteegiga tagatud laenulepingust tulenevad kohustused üle mitte annakusaajale kui kinnisasja (tulevasele) omanikule, vaid pärijale. Vältida ei saa siiski annakusaaja kohustust taluda täitmist annakuks määratud kinnisasjast, kui pärija laenulepingust tulenevat kohustust rikub.

Pärija ja annakusaaja eristamine ja viimse tahte avalduse tõlgendamine võib osutada väga keeruliseks ülesandeks ja pelgalt ühe eristamiskriteeriumi kasutamine võib viia vale tulemuseni. Alljärgnevalt on toodud võimalikud tõlgendusreeglid annakusaaja ja pärija eristamise lihtsustamiseks⁴⁸:

1. **Hüve vahetu või vahendatud üleminek.** Pärandaja tahe on suunatud pärandi soodustatud isikule vahetule üleandmisele - pärija määramine. Pärandaja tahe oli anda soodustatud isikule üksnes võlaõiguslik nõue pärijate vastu - annaku määramine.
2. **Hüve saaja osalus pärandvara valitsemises või kõrvalseisev võlausaldaja.** Pärilane on kogu pärandvara omanik, kannab pärandi avanemisega seotud kulud, vastutab pärandaja kohustuste eest, osaleb pärandvara jagamises - valitseb pärandvara (koos teiste pärijatega).
3. **Kogu pärand või üksik hüve.** Annakusaaja omandab vaid õiguse teatud üksikule hüvele. Pärilane on pärandaja õigusjärglane, st isik, kes astub kõikidesse pärandaja õigustesse ja kohustustesse. Pärijaks määramisele on iseloomulik kogu vara või mõttelise osa pärandamine.

⁴⁸ Mikk, T., (2010), lk 102 jj

4. Vara põhiosa või kõrvalosa. Pärija omandab nn pärandvara põhiosa. Annakusaaja üksiku kõrvalosa (määratlus pärandvara väärtuse järgi).

Pärija ja annakusaaja eristamise probleemi vältimiseks tasub viimse tahte avalduse koostamisel selgelt läbi mõelda, kumba varianti soovitakse ning see võimalikult selgelt sõnastada. Rõhutada tasub, et annaku instituudi kasutamine ei vabasta soodustatud isikut pärandaja kohustuste eest vastutamisest: annakutena kogu pärandaja vara üleminek annakusaajatele ei saa olla viisiks, kuidas pärandaja vara saajad vabanevad kohustusest tasuda pärandaja võlad⁴⁹.

- ✓ Annakusaaja ei ole pärija. Testamendi tõlgendamise teel võidakse jõuda tulemuseni, et pärandaja tegelik tahe oli määrata pärija vaatamata sellele, et isik on testamendis nimetatud annakusaajaks või et talle on määratud üksnes konkreetne ese. Ja vastupidi, võib selguda, et annakusaajana kirjapandud isik on tegelikult pärija. Määravaks on siinjuures pärandaja tegelik tahe.

5.4.3 Annakusaaja ja annakutäitja õigused ja kohustused

Annaku täitjaks on reeglina pärija. Erandina, *allannaku* korral, saab annakutäitjaks olla ka annakusaaja, kui testaator on annakusaajat kohustanud annakuna saadavast omakorda teatud osa teisele annakusaajale üle andma. Annakusaaja on isik, kellel on õigus nõuda annakuks määratud eseme üleandmist (PärS §-d 56, 60, 61). Annaku täitmise nõue tekib pärandi avanemisel (alt edasilükkava tingimuse või tähtpäeva saabumisel) (PärS §-d 62 ja 63). Annakusaajal on õigus annak vastu võtta (nõuda selle täitmist) või annakust loobuda, pärandi vastuvõtmise ja pärandist loobumise sätteid kohaldatakse vastavalt (PärS § 64, § 65). Annakusaaja saab oma nõude maksma panna siiski alles siis, kui ta teab, kellelt eseme üleandmist nõuda, st pärast pärandi (allannaku korral annaku) vastuvõtmist. Nagu kõiki kohustusi, ei ole pärija enne pärandi vastuvõtmist (alt inventuuri või hoiumeetmete lõpetamiseni) kohustatud täitma ka annakut (PärS § 66, PärS § 134 ja § 135). Eelöeldu ei kehti, kui on rakendatud pärandvara hoiumeetmeid.

⁴⁹ Tallinna RKO 26.09.2006, 2-05-61

Üldjuhul on annak kehtetu, kui:

1. annakusaaja on surnud enne pärandi avanemist (alt edasilükkava tingimuse või tähtpäeva saabumist) (PärS § 62, vt siiski § 31);
2. konkreetset annakuks määratud eset ei ole pärandvara hulgas, va juhul, kui on tegemist *hankimisannakuga* (PärS § 67 lõige 4), kui annakuks on määratud liigitunnusega ese (PärS § 68 lõige 2), kui annaku esemeks on rahaline nõue (PärS § 69) või kui testamendi tõlgendamise teel jõutakse tulemuseni, et annakusaajal on õigus nõuda asenduseseme üleandmist või hüvitist;
3. edasilükkav tingimus ei ole saabunud 20 aasta jooksul pärandi avanemisest (PärS § 63 lõige 2);
4. annakusaaja loobub annakust ja ei ole määratud aseannakusaajat (PärS § 64 ja § 59).

Annakutäitja võib keelduda annakunõude täitmisest, kui pärandvarast ei piisa annaku täitmiseks (PärS § 57 ja § 142).

Kuna pärija ja annakusaaja vahel tekib **seadusest tulenev ühepoolset kohustav võlasuhe** (PärS § 62 lõige 1), allub see VÕS üldosa kohustuse täitmise ja rikkumise regulatsioonile. Sellest johtuvalt on annakusaajal – ja annakutäitjal - õigus kasutada VÕS üldosas ettenähtud õiguskaitsevahendeid pärimisseadusest ja annakusuhtest tulenevate erisustega. Nii on näiteks annakutäitja kohustatud tasuma annakuks määratud rahasumma üleandmisega viivitamise korral viivist (VÕS § 113). Siinjuures tasub juhtida tähelepanu PärS § 67 lõikes 5 sisalduvale tõlgendusreeglile, mille kohaselt, kui annakuks on määratud rahasumma, loetakse raha annakusaajale määratuks ka siis, kui raha pärandvara hulgas ei ole.

Kui annakut ei anta üle asjaolude tõttu, mille eest vastutab pärija, nt võõrandab annakuks määratud eseme annaku korraldust alusetult eirates, on annakusaajal õigus kasutada võlaõigusseadusest tulenevaid õiguskaitsevahendeid. Kui annakutäitja rikub annaku täitmise kohustust selliselt, et väheneb üleantava eseme väärtus või see hävib, vastutab annakutäitja siiski üksnes süü korral. Kui annakuks määratud ese on hävinud või selle väärtus on vähenenud

annakutäitja süül, on annakusaajal õigus nõuda temalt kahju hüvitamist (PärS § 72). Kahju nõude ulatus määratakse kindlaks võlaõigusseaduse sätete järgi. Annakusaaja nõuet võib tagada **eelmärkega** (AÕS § 63 lõige 1 punkt 1), seda siiski alles peale pärandi avanemist. Eelmärke tagab, et kinnisasja omaniku eelmärke kinnistamise järgne käsutus ei kahjusta eelmärkega tagatud nõuet. Asjaõiguse käsutamine pärast eelmärke kandmist kinnistusraamatusse on tühine osas, milles see eelmärkega tagatud nõuet kahjustab või piirab. See ei takista kannete tegemist kinnistusraamatusse (AÕS § 63 lõige 3). Erandina üldisest korrast ei ole puudutatud isiku (pärija) nõusolek vajalik, kui eelmärke tegemist taotletakse kinnisasjaõiguse üleandmise tagamiseks ja kinnistamisavaldusele on lisatud vastavasisuline **annakusaaja tunnistus** (KRS § 34¹ lõige 7 punkt 5, PärS § 172). Nii saab annakusaaja taotleda eelmärke kandmist kinnistusraamatusse sõltumata sellest, kes on kinnisasja omanik, kuid juhul, kui kinnisasja omanikul puudub kohustus omandi üleandmiseks annakusaajale, nt ei ole annaku täitmine võimalik pärandvaral lasuvate kohustuste täitmise tõttu, on annakusaaja kohustatud andma nõusoleku eelmärke kustutamiseks.

Oma olemuselt sarnanevad nii üleelanud abikaasa eelosa kui sundosanõue samuti annakuga.

- ✓ Reeglina tekib annaku täitmise nõue pärandi avanemisega. Annakutäitja kui võlgniku õigused ja kohustused ning annakusaaja kui võlausaldaja õigused ja kohustused määratakse kindlaks nagu igas teises seaduse alusel tekkinud võlasuhtes pärimisseadusest tulenevate erisustega. Annakutäitjal on õigus esitada pärandvara ebapiisavuse vastuväide.

5.5 Sihtkäsundi määramine

Sihtkäsund on testaatori pärimisõiguslik korraldus, millega ta kohustab pärijat või annakusaajat tegema teatud tegu, kuid ei anna soodustatud isikule sellele kohustusele vastavat nõudeõigust (PärS § 73 jj).

Annakutäitja ja sihtkäsundi täitja kohustuste sarnasuse tõttu võib sageli olla raske otsustada, kas tegemist on annaku või sihtkäsundi määramisega. Õiguslikud tagajärjed on kahel instituudil siiski erinevad. Vahetegemisel on peamiseks kriteeriumiks kohustusele vastava nõudeõiguse olemasolu või selle puudumine. Annakutäitjal on kohustus annakusaaja ees, mille täitmist võib annakusaaja annakutäitjalt nõuda: pärija kohustus maksta 5000 eurot vs annakusaaja õigus nõuda 5000 euro üleandmist. Sihtkäsundi täitjal on kohustus, kuid sihtkäsundiga soodustatud isik (kui ta üldse määratud on) ei või sihtkäsundi täitjalt täitmist nõuda. Näiteks on sihtkäsundiga koormatud pärijal iga-aastane kohustus korraldada pärandaja mälestustseremoonia, kuid puudub sellele sooritusele vastav nõudeõigus. Sihtkäsundi puhul ei ole vajalik soodustatud isiku määramine. Samuti ei ole sihtkäsundi eesmärk kellegi rikastamine, vaid pigem teatud mittevaralise eelise loomine.

Samas ei sõltu sihtkäsundi täitmine pelgalt sihtkäsundi täitja suvast. Seadus loetleb isikud, kes võivad temalt testaatori antud kohustuse täitmist nõuda: pärija; isik, kellele läheks üle sihtkäsunditäitjale määratud osa pärandist, kui sihtkäsunditäitja oleks surnud enne pärandi avanemist; testamenditäitja; kohalik omavalitsusüksus kui sihtkäsundi täitmine on üldistes huvides (PärS § 74).

5.6 Sihtmäärangu määramine

Sihtmäärang on testaatori korraldus, millega ta testamendis või pärimislepingus kohustab pärijat või annakusaajat kasutama pärandvara või annakut kindlal sihtotstarbel. Sihtmäärangu täitmiseks võib testaator määrata sihtmäärangutäitja, kellel on sihtmäärangu täitmiseks määratud vara suhtes testamenditäitja õigused ja kohustused. Kui sihtmäärangut ei täideta, võib kohus huvitatud isiku avalduse alusel määrata selle täitmiseks hooldaja (PärS § 76 ja § 77). Kohustuste täitmise järjekorras kuuluvad sihtmäärang, sihtkäsund ja annak kolmandasse järjekorda (PärS § 142).

5.7 Testamenditäitja määramine

5.7.1 Testamenditäitja ülesanne

Testamenditäitjat nimetatakse ka **viimse tahte elluviijaks**. Testamenditäitja peab hea seisma selle eest, et testaatori tahe saaks võimalikult täpselt ellu viidud. Testamenditäitja olulisemaks eeliseks on tema erapooletus, asjatundlikkus ja usaldusväärsus pärandaja silmis. Testamenditäitja on siiski üksnes pärandvara valitseja, mitte selle omanik, nagu näiteks eelpärija.

Testamenditäitja määramise motiivid on erinevad: vajadus garanteerida annaku täitmine, soov vältida pärijatevahelisi vaidlusi pärandvara jagamisel, äritegevuse jätkamine, soov määrata pärandit valitsema isik, kellele oleks vajalikud majandus- või õigusalsed vm erialased teadmised, säilitada pärandvara või selle osa tervikuna jne. Kuigi pärandaja eesmärgiks testamendi täitmise määramisel võis olla pärandi avanemisega seotud isikutevaheliste pingete ja tülide ärahoidmine, ei pruugi perekonnavälise isiku kaasamine sügavalt perekondliku sündmuse situatsiooni soovitud eesmärgini viia. Kolmandate isikute kaasamine võib omakorda anda ainest keerulisteks õigusvaidlusteks.

Testamenditäitja ülesande täitmine on vabatahtlik ja temalt saab kohustuste täitmist nõuda alates testamenditäitja ülesande vastuvõtmisest. Ülesande vastuvõtmine on **vabatahtlik**, hilisem loobumine on võimalik vaid mõjuval põhjusel. Kui testamenditäitjaks määratud isik on ühtlasi pärija või annakusaaja, ei või ta reeglina testamendi täitmisest keelduda (PärS § 80 lõige 1). Testamenditäitja ülesande vastuvõtmiseks ja sellest loobumiseks tuleb teha **notarile avaldus**, mille notar tõestab (PärS § 80 lõige 3). Kui testamenditäitja oma ülesandest loobub või kui testaator on jätnud testamenditäitja isiku kindlaks määramata, kuid testamendist nähtub testaatori tahe testamenditäitja määramise kohta, määrab notar testamenditäitjaks advokaadi või muu isiku, kes nõustub testamenditäitja ülesandeid täitma. Testamenditäitjat määrates kuulab notar ära pärijate ja annakusaajate arvamuse (PärS § 80 lõige 4).

Olulise muudatusena võrreldes 1997.a pärimisseadusega, toob testamenditäitja määramine kehtiva õiguse kohaselt kaasa automaatse

pärija käsutusõiguse piirangu pärandvara hulka kuuluvate esemete⁵⁰ üle ja seda nii kaua, kuni testamenditäitja neid oma kohustuste täitmiseks vajab. See tähendab, et nende esemete osas ei ole pärijal vaatamata oma omaniku staatusele õigus anda üle omandit ega neid koormata (PärS § 79 ja § 81). Seega tasub hästi järele mõelda, kas konkreetse pärimisasja raames on kolmanda isiku kaasamine ja talle tasu maksmine õigustatud.

Testamenditäitja isiku valimisel tasub olla ettenägelik. Sõltuvalt asjaoludest võivad tal olla ulatuslikud õigused, mille võrra piiratakse pärija õigusi pärandvarale. Samas ei ole olemas garantiid, et heade kavatsustega määratud isik oma kohustuste täimisega pärandaja planeeritud moel hakkama saab. Kõigi osapooltega arvestav lahendus on paremini tagatud, kui testamenditäitja õigused ja kohustused on viimse tahte avalduses võimalikult täpselt määratletud. See on oluline ka testamenditäitja vastutuse aspektist (PärS § 83). Kui juba testamenditäitja kasuks on otsustatud, on otstarbekas määrata ka asetestamenditäitja juhuks, kui esimesena nimetatu mingil põhjusel ülesannet vastu võtta ei saa või hiljem kohustusi ei täida (PärS § 78).

Testamenditäitja ja pärija vahel on seadusest tulenev võlasuhe, mis enim sarnaneb käsundiga. Seega saab pärimisseaduses reguleerimata küsimustes pärija ja testamenditäitja vahelisele õigussuhtele kohaldada käsunduslepingu sätteid. Õiguskirjanduses valitseva seisukoha kohaselt ei ole testamenditäitja pärija (või pärandaja ega pärandvara ega võlausaldajate) esindaja, vaid eraameti pidaja, kes nii kohtus kui kohtuväliselt tegutseb oma nimel, aga võõraste õiguste huvides⁵¹. Dogmaatiline vaidlus testamenditäitja õigusliku staatuse üle sarnaneb vaidlusega pankrotihalduri õiguslikust staatusest⁵². Pärimisseaduse § 81 lõige 9 kohaselt on testamenditäitjal oma ülesannete täitmiseks

⁵⁰ Kuivõrd seadus annab testamenditäitjale õiguse käsutada pärandvara hulka kuuluvaid esemeid, ei saa testamenditäitja käsutada kaaspärija mõttelise osa üle.

⁵¹ Leipold, D., lk 267, änr 564

⁵² Vrd RKTko 3-2-1-120-07; Riigikohus on leidnud, et pankrotihaldur on võlgniku seaduslik esindaja, kuid kaitseb teiste isikute huve, so võlausaldajate huve, RKTko 3-2-1-41-10, p 11. Riigikohus on märkinud, et pärast võlgniku surma esitatud pankrotiavalduse korral tegutseb pankrotihaldur võlgniku pärijate nimel. See ei kehti siiski juhul, kui pankrotihaldur esitab tagasivõitmise hagi, mille kostja on võlgniku pärija. Sellisel juhul tegutseb pankrotihaldur hagejana pärandaja võlausaldajate huvides, RKTko 3-2-1-13-09, p 11

vajalikus ulatuses õigus esindada pärijat või annakusaajat. Oma õiguste tõendamiseks usaldusväärsel viisil on testamenditajal õigus taotleda **testamenditajja tunnistust** (PärS § 87). Testamenditajja tunnistuse kehtetuks tunnistamine toimub pärimistunnistuse kehtetuks tunnistamise reeglite järgi (PärS § 175). Kui testaator on testamenditajjale andnud käsutusõiguse, kantakse koos pärijaga kinnistusregistrisse **märkus** testamenditajja kohta (KRS § 49²).

- ✓ Testamenditajja viib ellu pärandaja korraldusi pärijate omandis oleva pärandvara suhtes. Testamenditajja määramine toob kaasa pärijate käsutusõiguse piirangu testamenditajja valitsemisele allutatud esemete suhtes.

5.7.2 Testamenditajja õigused ja kohustused

Testamenditajja õiguste ja kohustuste sisu sõltub eelkõige pärandaja tahtest. Testaator võib määrata, et testamenditajja kohustuseks on näiteks valitseda pärandaja raamatukogu 25 aastat, ülejäänud pärandvara aga pärijate vahel vastavalt testamendis ettenähtud reeglitele ära jagada. Testamentide puhul tuleb arvestada, et osad selle korraldused võivad olla ajas oma tähenduse kaotanud. Võib eeldada, et testaator on usaldusisiku valimisega andnud talle ka teatud mandaadi teatud korraldusi eesmärgi parema saavutamise nimel mugandada. Seetõttu võib testamenditajja testamendis antud ülesannetest huvitatud isikute nõusolekul kõrvale kalduda, kui see on testaatori viimse tahte täitmise huvides. Kui huvitatud isikud ülesannetest kõrvalekaldumisega ei nõustu, lahendab vaidluse testamenditajja nõudel kohus (PärS § 81 lõige 2).

Kui pärandaja testamenditajja õigusi ja kohustusi määranud ei ole, täidab testamenditajja seadusest tulenevaid kohustusi (PärS § 81 lõige 1). Esiteks peab testamenditajja seisma hea selle eest, et **pärandvara säiliks kuni pärandi vastuvõtmiseni pärija poolt**. Selleks otstarbeks on ta kohustatud täitma pärandi hooldaja kohustusi või taotlema pärandvara valitsemist, mis muuhulgas võib teatud juhtudel tähendada ka pärandvara hulka kuuluvate kohustuste täitmist (PärS § 81 lõige 3, PärS § 112 ja § 113). Kui pärandaja ei ole testamenditajja kohustusi konkreetselt määranud, on testamenditajja kohustatud täitma annakud, sihtkäsundid, sihtmäärangud ja muud

testamendist või pärimislepingust tulenevad kohustused (PärS § 81 lõige 4). Testamenditäitja on kohustatud oma ülesannete täitmiseks vajalikku pärandvara **heaperemehelikult valitsema** ja tagama selle **säilimise** (PärS § 81 lõige 5). Üheks võimalikuks ohuks pärandvara säilimisele on selle hulka kuuluvate esemete võõrandamine pärijate poolt. Võõrandamise ja heauskse omandamise vältimiseks on testamenditäitja kohustatud võtma pärandvara hulka kuuluvad esemed enda valdusesse või tagama muul viisil nende eraldamise pärandvarast, kui see on testaatori viimse tahte täitmiseks vajalik (PärS § 81 lõige 6). Kui testaator on teinud pärandvara jagamise kohta korraldusi, on testamenditäitja kohustatud pärandvara pärijate vahel ära jagama (PärS § 81 lõige 7). Lisaks pärimisseadusele võivad testamenditäitja kohustused tuleneda ka teistest seadustest, nt nähakse maksukorralduse seaduses ette testamenditäitja kohustus tagada rahaliste ja mitterahaliste **maksukohustuste täitmine**. Maksuõigusliku kohustuse tahtliku või raskelt hooletu rikkumise korral vastutab testamenditäitja maksukohuslasega solidaarselt (MkS § 8 lõige 5, § 40 lõige 1).

Sõltumata testamenditäitja määramisest, on pärandvara omanik ikkagi pärija. Sõltuvalt testamenditäitja kohustuste sisust võib testamenditäitjal olla üsna ulatuslik õigus **võtta pärandi suhtes kohustusi** ja pärandvara hulka kuuluvaid esemeid **käsitada**, st käsutus on kehtiv ilma pärija nõusolekuta. Testamenditäitjal on õigus võtta pärandi suhtes kohustusi (nt sõlmida müügilepinguid) ja käsutada pärandi hulka kuuluvaid esemeid (anda üle müügieseme omandiõigus, täita annak jne), kui see on tema ülesannete täitmiseks vajalik (PärS § 81 lõige 7). Seeläbi seaduse alusel tekkiva pärija käsutusõiguse piirangu abil tagatakse testamenditäitjale võimalus oma kohustusi täita. Nii saab testamenditäitja määramisega tagada pärandvara või selle osa (nt raamatukogu) tervikuna säilimise. Testamenditäitja peab pärijale välja andma pärandvara hulka kuuluvad esemed, mis on tema valduses ja mida ta oma kohustuste täitmiseks ei vaja (PärS § 82). Neid esemeid võib pärija piiranguteta käsutada.

Testamenditäitjal on õigus nõuda vajalike **kulutuste hüvitamist pärandi arvel**. Reeglina on testamenditäitjal õigus nõuda oma tegevuse eest **mõistlikku tasu**. Soovitav on kaaluda tasu määramise kriteeriumite määramist testamendis. Kui tasu osas kokkuleppele ei jõuta, määrab selle kohus (PärS § 84). Kui testamenditäitja oma seadusest või testamendist tulenevaid kohustusi rikub, **vastutab**

ta rikkumise eest pärija ja annakusaaja ees üksnes **süü** korral (PärS § 83 lõige 1). Näiteks täidab annaku ilma, et ta järgiks kohustuste täitmise järjekorda. Kohustuse *olulise* rikkumise korral võib kohus ta pärija, annakusaaja või muu pärandist huvitatud isiku nõudel ülesandest vabastada (PärS § 86).

- ✓ Testamenditäitja peab tagama pärandvara säilimise enne pärandi vastuvõtmist ja pärandaja tahte elluviimise. Testaatoril on testamenditäitja õiguste ja kohustuste kujundamisel ulatuslikud õigused.

6. VIIMSE TAHTE AVALDUSE LIIK

Käesolevas peatükis peatutakse lähemalt viimse tahte avalduste liikidel: lihttestament, abikaasade vastastikune testament ja pärimisleping.

Pärandajal on võimalik teha viimse tahte avaldus nii, et selles sisalduks ainuüksi tema enese tahe ja et tal oleks võimalik seda iseseisvalt igal ajal muuta. Seejuures võib ta valida, kas testament koostada täiesti üksi või kaasata selle vormistamisse tunnistajad või notar. Lisaks võib viimse tahte avalduse kehtivuse teha sõltuvaks teise isiku viimse tahte avalduse kehtivusest (abikaasade vastastikune testament). Viimset tahet võib avaldada ka nii, et selle muutmine sõltub tulevase pärija tahtest (pärimisleping).

Sageli põhjustab viimse tahte avaldus vaidlusi nii oma sisu kui kehtivuse üle, seejuures ei saa enam küsida tahteavaldajalt omapoolseid selgitusi. Selleks, et tagada pärimisaja lahendamine vastavalt pärandaja tegelikule tahtele, on ka viimse tahte avalduse tegemise ja muutmise vorminõuded ranged. Suuliselt viimset tahet avaldada ei saa.

Kõik viimse tahte avaldused on tehingud. Viimse tahte avaldus ei piira pärandaja käsutusõigust tema elu ajal ega ole pärijale tagatiseks, et testamendis nimetatud või testamendi tegemise ajal olemasolev vara talle üle läheb. Enne pärandi avanemist ei teki pärijal ega teistel testamendis nimetatud isikutel subjektiivseid õigusi pärandaja varale. Alles pärast pärandi avanemist tehakse kindlaks, kas pärandaja on oma viimset tahet avaldanud ja kas see kehtib. Kui pärandaja on oma viimset tahet avaldanud mitu korda, tuleb välja selgitada, millise (või milliste) järgi pärimisasi lahendada. Vaidlusi testamendi olemasolu üle aitab vältida testamendi tegemise registreerimine pärimisregistris, seda eriti koduse testamendi puhul. Notariaalse viimse tahte avalduse kohta on notar kohustatud esitama pärimisregistrile teatise. Koduste testamentide registreerimine pärimisregistris on vabatahtlik (PärS § 176 jj). Registreerimine pärimisregistris tähendab viimse tahte avalduse tegemise fakti registreerimist, pärimisregistrist ei saa infot avalduse sisu kohta.

6.1 Lihttestament

Testament on ühepoolne tehing, millega pärandaja (testaator) teeb oma surma puhuks pärandi kohta korraldusi (PärS § 19 lõige 1).

Testamendi liigid (PärS § 20 jj):

1. Kodune
 - a) holograafiline e omakäeline testament
 - b) tunnistajatega testament
2. Notariaalne
 - a) notariaalselt tõestatud testament
 - b) notari hoiule antud testament

Nimetatud testamendi liigid on kõik võrdse õigusliku jõuga. Nii saab ka näiteks omakäelise testamendiga määrata nt testamenditäitjat. Oluline on teada, et ka notariaalset testamenti saab tühistada koduse testamendiga (PärS § 88 lõige 2). Sihtasutus on võimalik asutada vaid notariaalselt tõestatud testamendi alusel (SaS § 7 lõige 1).

Kodused testamendid kehtivad vaid kuus kuud (PärS § 25). Nii käsitleb Eesti õigus koduseid testamente pigem erakorraliste testamentidena ja suunab põhjendatult isikuid võimalusel otsustama notariaalse vormi kasuks. Nii on paremini tagatud pärandaja tahte väljaselgitamine, selle sõnastamine, säilimine ja selle hilisem elluviimine vastavalt tema tegelikule tahtele. Notarite nõustamiskohustus hõlmab ka nõustamist viimse tahte avalduse liigi valikul. Koduste testamentide puhul on notariaalse tõestamise asemel usaldustagatiseks kas omakäelisus või kahe tunnistaja juuresviibimine.

6.2 Omakäeline testament

Selle testamendi liigi olulisemaks tunnuseks on asjaolu, et selle on testaator esimesest viimase täheni ise oma käega kirjutanud. Vaideldamatult on see testamendi liik kõige sõltumatult teostatavam, kiirem ja odavam viimse tahte avaldamise viis. Samas viimse tahte elluviimise seisukohast kahtlemata riskantsem: selle tegemine võib saladuseks jäädagi, seda ei pruugita üles leida, seda on hõlbus hävitada ja võltsida, kahtluse alla võib sattuda selle tõesus, kirjapandu tõlgendamine vastavalt tegelikule tahtele ei pruugi õnnestuda.

Holograafilise e omakäelise testamendi täiendavad kehtivuse eeldused (PärS §-d 24 ja 25):

1. Omakäelisusnõude 100%-line täitmine
2. Testaatori allkiri (autorsuse ja tahteavalduse ehtsuse ning lõpetatuse indikaator)
3. Testamendi tegemise kuupäev või võimalus tuvastada kuupäeva muul moel
4. Testament on tehtud viimase 6 kuu jooksul enne pärandi avanemist (PärS § 25)

Kuivõrd PärS § 25 lõige 2 võimaldab juhul, kui testamendile ei ole selle tegemise kuupäeva ja aastat märgitud, tuvastada testamendi tegemise aega muude asjaolude alusel, ei ole kodune testament tühine, kui testamendil on selle tegemise kuupäev ja aasta küll märgitud, kuid seda ei ole teinud testaator isiklikult⁵³.

Omakäelise testamendi kehtivusaega saab pikendada, kui omakäeline testament notariaalselt tõestada. Sellisel juhul kehtib see notariaalse testamendina ja tähtajatult (PärS § 24 lõige 2). Nii saab testaator väljendada oma viimset tahet kohe vastava soovi tekkides ja selle kehtivusaega hiljem pikendada ilma, et selleks oleks vaja teha uut testamenti.

- ✓ Algusest lõpuni testaatori oma käega kirjutatud testament, mis kehtib vaid 6 kuud.

6.3 Tunnistajate juuresolekul allakirjutatud testament

Selle testamendi liigi olulisemaks tunnuseks on asjaolu, et sellele on alla kirjutatud tunnistajate juuresolekul. Seejuures ei kohaldu omakäelisusnõue. Tunnistajad ei pea teadma testamendi sisu, kuid nende kohustuseks on tunnistada testamendi allakirjutamise fakti testaatori poolt konkreetsel kuupäeval ja kinnitada, et nende arusaamise kohaselt on testaator teo- ja otsustusvõimeline.

⁵³ Tallinna RKO 2-08-4857, vt ka RKTko 3-2-1-23-08

Tunnistajate juuresolekul alla kirjutatud testamendi täiendavad kehtivuse eeldused (PärS §-d 23 ja 25):

1. kahe
2. teovõimelise tunnistaja
3. üheaegne juuresolek (allkirjastamise hetkel);
4. tunnistajatele on teatatud, et nad on kutsutud tunnistajateks testamendi tegemise juurde ja et pärandaja avaldab oma viimset tahet (PärS § 23 lõige 2);
1. Tunnistaja ega tema lähisugulased ei ole testamendiga soodustatud isikuks (PärS § 23 lõiked 4 ja 5);
2. Testamendi tegemise kuupäev või võimalus tuvastada kuupäeva muul moel;
3. Testaatori allkiri (autorsuse ja tahteavalduse ehtsuse ning lõpetatuse indikaator);
4. Testament on tehtud viimase 6 kuu jooksul enne pärandi avanemist (PärS § 25).

Kui pärandaja ei teata tunnistajatele, et nad on kutsutud tunnistajateks testamendi tegemise juurde ja tegemist on tema viimse tahte avaldusega, on tegemist PärS § 23 lõike 2 rikkumisega. TsÜS § 83 lõige 1 järgi on tehingu seaduses sätestatud vormi järgimata jätmise korral tehing tühine, kui seadusest või vormi nõudmise eesmärgist ei tulene teisiti. Riigikohus on seisukohal, et pärimisseaduse § 23 eesmärgist ei tulene teisiti ning kui tunnistajad ei saanud aru, millele pärandaja alla kirjutab, ei saa nad kinnitada, et pärandaja avaldas allakirjutatud dokumendis oma viimset tahet ning testament on vorminõude rikkumise tõttu tühine⁵⁴.

Riigikohus on leidnud, et pärimisseaduse § 23 lg 2 oluline eesmärk on see, et testaator teadvustab endale, et ta avaldab oma viimset tahet. Selle sätte eesmärk on ka teavitada ja hoiatada tunnistajaid, et nad on kutsutud tunnistajaks testamendi tegemise juurde ja et testaator avaldab selles oma viimset tahet. Tunnistajate teavitamise eesmärgiks on see, et tunnistajad saaksid aru, et testaator kirjutab alla oma testamendile ja et ta on teo- ja otsustusvõimeline. Tunnistajad peavad üheaegselt tajuma, millele testaator alla kirjutab. Oluline on see, et tunnistajad teavad kinnitada, et testaator otsustus- ja teovõimelisena sai aru, et ta kirjutab alla oma testamendile. Tunnistajate teavitamine on testaatori tahteavaldus.

⁵⁴ RKTko 3-2-1-87-05, p 14

PärS § 23 lõige 2 kohaselt peab testator tunnistajaid teavitama küll ise oma tahtest, kuid pärimiseseadus ei välista, et ta ei võiks teha seda ka muul viisil kui suuliselt või kirjalikult, sealhulgas teoga. Kui testator ei ütle ega kirjuta tunnistajatele, et nad on kutsutud testamendi allakirjutamise juurde, siis ei ole see seaduse selline rikkumine, mis tooks igal juhul kaasa tehingu tühisuse. Seega võib testator, kelle tervislik seisund takistab või raskendab tal tunnistajaid teavitada suuliselt või kirjalikult, teha seda ka muul viisil, sh teoga. Tühisuse tuvastamisel tuleb hinnata, kas testator teavitas tunnistajaid viisil, millest tunnistajad said aru, et testator on endale teadvustanud, et ta kirjutab alla oma testamendile, ja on teo- ja otsustusvõimeline⁵⁵.

- ✓ Kahe tunnistaja juuresolekul alla kirjutatud testament, mis kehtib vaid 6 kuud.

6.4 Notari hoiule antud testament

Selle testamendi liigi olulisemaks tunnuseks on asjaolu, et selle tegemisse on kaasatud notar, kuid notar ei osale viimse tahte avalduse sisu kujundamisel ega koostamisel. Vajadus sellise testamendi liigi järele võib olla nt juhul, kui pärandaja soovib oma viimse tahte avalduse sisu isegi notari eest surmani saladuses hoida, kuid kahtleb koduse testamendi õiguskindluses.

Pärandaja annab varem valmis kirjutatud testamendi kinnises ümbrikus isiklikult üle notari hoiule ja kinnitab, et üleantu on tema testament (PärS § 22, PärSKord § 2 ja 3). Kuna testament antakse hoiule kinnises ümbrikus, ei vastuta notar selle eest, kas ümbrik üldse midagi sisaldab või kas selles sisalduv on testatori tahte ja seadusega kooskõlas. Notar tõestab isiku avalduse, et üleantud ümbrik sisaldab tema testamenti (TõS § 31). Notari nõustamiskohustus ei hõlma seega mitte konkreetse testamendi sisu, vaid viimse tahte avalduse tegemise õigusliku tähenduse selgitamist ja tahteavalduse muutmise võimalusi.

- ✓ Kinnises ümbrikus notarile üleantud testament, kusjuures notar tõestab üleandmisavalduse mitte testamendi sisu.

⁵⁵ RKTko 3-2-1-23-08, punktid 13 ja 15; RKTko 3-2-1-87-05, punktid 12, 13 ja 14; Tallinna Rko 16.12.2008 nr 2-04-776

6.5 Notariaalselt tõestatud testament

Selle testamendi liigi olulisemaks tunnuseks on asjaolu, et selle tegemisse on kaasatud notar, kes pärandaja suulise või varem valmis kirjutatud tahteavalduse tõestab (PärS § 21 ja § 24 lõige 2).

See testamendi liik on vaieldamatult õiguskindlaim. Notar on kohustatud viimse tahte avalduse tõestamisel tuvastama isiku testeerimisvõime, selgitama välja pärandaja tõelise tahte, selgitama talle sõltumatult ja erapooletult erinevaid õiguslikke võimalusi oma eesmärkide saavutamisel ja surmapuhuste korralduste õiguslikke tagajärgi, hoiatama mittesoovitud tagajärgede eest ning seejärel sõnastama inimese tahte ühemõtteliselt ja juriidiliselt korrektselt. Isegi kui pärandaja esitab notarile tõestamiseks juba enda või teise juristi ettevalmistatud viimse tahte avalduse, ei vabasta see notarit nõustamiskohustusest. Notari nõustamiskohustus hõlmab ka selgitusi viimse tahte muutmise võimaluste kohta (TõS §-d 10, 11 ja 18). Notar võib avaldada andmeid testamendi olemasolu ja sisu kohta ainult pärast testaatori surma. Pärast ühe abikaasa surma võib notar avaldada andmeid abikaasade vastastikuse testamendi olemasolu ja surnud abikaasa tehtud korralduste kohta (NotS § 3 lõige 3, PärS § 121).

Testamenti või pärimislepingut võib põhimõtteliselt tõestada iga notar, tuleb vaid meelepärase notari juures aeg kinni panna. Testamendi tõestamisel lähtub notar oma üldistest ametikohustustest ja testamendi tõestamise eriregulatsioonist tõestamisseaduses jt notariaalõigusaktides. Testamendi tõestamiseks tuleb koostada notariaalakt ja see notari juuresolekul osalejatele ette lugeda, nende poolt heaks kiita ning osalejate ja notari poolt omakäeliselt allkirjastada (TõS § 13). Testamendi tõestamise tasu on reguleeritud notari tasu seaduses tehingu väärtusest mittesõltuva kindla tasumäärana.

- ✓ Notarile avaldatud viimne tahe, mille notar tõestab. Siinjuures on eriti tähendusrikas notari ulatuslik nõustamiskohustus.

6.6 Abikaasade vastastikune testament

Abikaasade vastastikuse testamendi eesmärk on võimaldada viia abikaasadel ellu nende **ühine tahe** surma puhuks. Kauem elav abikaasa saab varem surnud abikaasa pärijaks. Abikaasade vastastikust testamenti saavad teha ainult omavahel abielus olevas isikud (PärS § 89). Abikaasade vastastikuses testamendis sisaldub kummagi abikaasa isiklik pärija määramise korraldus, mille kehtivus on seatud sõltuvusse teise abikaasa vastava korralduse kehtivusest, st **korraldused on vastastikused** e korrespondentsed: ühe abikaasa korraldus on tehtud teise abikaasa vastavat korraldust arvestades ja selle korralduse kohta võib öelda, et ilma teise abikaasa vastava korralduseta ei oleks seda korraldust tehtud (PärS § 89 lõige 2).

On võimalik teha ka **abikaasade vastastikune testament kolmanda isiku kasuks** (nn Berliini testament): abikaasade vastastikune testament, millega määratakse ka lõpp-pärija üleelanud abikaasa surma puhuks (PärS § 90). Ka abikaasade vastastikuse testamendiga tehakse olemuslikult siduvaid korraldusi, kuid need muutuvad siduvaks alles pärast ühe abikaasa surma, siis kaotab abikaasade vastastikuse testamendi järgi, millega on määratud ka lõpp-pärija, pärandi vastu võtnud üleelanud abikaasa oma testeerimisvabaduse (PärS § 90 lõige 2). See tähendab, et ta ei saa oma surma puhuks enam teistsuguseid korraldusi teha. Kauem elav abikaasa saab varem surnud abikaasa pärijaks, kuid tema surma korral saab pärijaks mõlema abikaasa määratud isik ja üleelanud abikaasa siin midagi muuta ei saa.

Võrreldes lihttestamendiga on abikaasade vastastikune testament õigusliku konstruktsiooni poolest nõudlikum. See väljendub ka kõnealuse testamendi liigi **tühistamise võimaluse komplitseerituses**. Nimelt loetakse korraldus tühistatuks vaid juhul, kui on täidetud kõik PärS §-s 93 ettenähtud eeldused⁵⁶.

Kui ei ole kokku lepitud teisiti, säilib üleelanud abikaasal pärandvara hulka kuuluvate esemete **käsitamisõigus** (PärS § 90 lõige 3). Kui testamendi kohaselt peab pärand üle minema kolmandale isikule varem surnud abikaasa surma päeval olnud koosseisus, on üleelanud abikaasal pärandi kasutamisel ja käsitamisel samad õigused kui eelpärijal (PärS § 90 lõige 4).

⁵⁶ Viimse tahte avalduse tühistamisest lähemalt ptk-s 7.2.2.

Õiguslik keerukus tähendab ka suurenenud vajadust potentsiaalsetele pärijatele selgitada valitava viimse tahte avalduse eeliseid ja puudusi, sobivust pärandaja eesmärkidega ning alternatiivseid lahendusi. Seetõttu saab abikaasade vastastikust testamenti teha vaid **notariaalses vormis** (PärS § 89 lõige 3).

- ✓ Abikaasade ühise tahte notariaalne testament, kus pärija määramine on vastastikuses sõltuvuses teise abikaasa pärija määramisega. Muutmine pärandajate elu ajal on võimalik, kuid seotud täiendavate tingimustega. Pärast ühe abikaasa surma on kolmanda isiku kasuks tehtud abikaasade vastastikusel testamendil pärimislepinguga võrreldav tähendus.

6.7 Pärimisleping

Testeerimisvabadus hõlmab ka testaatori õigust ümber mõelda ja kord tehtud testament igal ajal vabalt tühistada. Kolmanda isiku kasuks sõlmitud abikaasade vastastikuse testamendi tühistamisel tuleb pärandajate elu ajal arvestada täiendavate tingimustega, pärast ühe abikaasa surma muutuvad selles sisalduvad korraldused siduvaks ja ühepoolse tühistamise õigus põhimõtteliselt lõpeb. Pärimisleping on selline viimse tahte avaldus, milles sisalduvad pärija ja annakusaaja määramise korraldused muutuvad pärandaja jaoks siduvaks juba tema elu ajal, st põhimõtteliselt ei saa pärandaja pärimislepingus sisalduvaid lepingulisi korraldusi enam ühepoolset muuta. Pärimislepingu lepingulised elemendid, st **siduva toimega korraldused** on pärija ja annakusaaja, samuti sihtmäärangu ja sihtkäsundi määramine (PärS §-d 95 ja 97). Ilma siduva toimeta annaku korraldus või muu võimalik samas dokumendis sisalduv pärimisõiguslik korraldus, nt testamenditäitja määramine, on ühepoolne testamentaarne korraldus, mida saab ilma teise poole nõusolekuta muuta (PärS § 95 lõige 4).

Pärimislepingu eesmärk: **korralduste siduvus juba pärandaja eluajal** garanteerib selle, et ei varasemad ega hilisemad testaatori viimse tahte avaldused ei kahjusta lepingujärgse isiku positsiooni saada pärijaks või annakusaajaks (PärS § 95). Sisuliselt lepivad pärandaja ja lepingus nimetatud isik kokku, et viimasel on õigus pärandi avanemisel pärand vastu võtta või nõuda annaku täitmist ja ilma teise lepingu poole nõusolekuta testaator

uut pärijat või annakusaajat nimetada ei saa. Testaator võib küll teha uue viimse tahte avalduse, kuid pärimisasi lahendatakse ikkagi pärimislepingu kui kõrgema õigusliku jõuga viimse tahte avalduse alusel (PärS § 9 lõige 2).

Pärimisleping on omapärane **topeltnatuuriga puhtalt pärimisõiguslik instituut**. Pärimisleping on viimse tahte avaldus, mis tehakse lepingu vormis. See on kahepoolne tehing surma puhuks, st selles sisalduvad korraldused jõustuvad pärandi avanemisega. Seejuures ei ole tegemist ei võlaõigusliku ega asjaõigusliku lepinguga. Pärandaja ei võta võlaõiguslikku kohustust teha surmapuhuseid käsutusi, vaid teeb seda; lepingujärgne pärija või annakusaaja ei võta endale kohustust pärand vastu võtta, vaid tal säilib õigus pärandist pärast pärandi avanemist loobuda. Lepingujärgne pärija või annakusaaja ei omanda ka vaatamata korralduse siduvusele pärimislepingu sõlmimisega subjektiivseid õigusi pärandvarale. Pärimislepingu sõlmimine ei too kaasa vahetuid muudatusi asjaõiguslikus olukorras. Samas on pärimisleping **leping** pärandaja ja tema poolt vabalt valitud ühe või enama isiku vahel, millega testaator piirab oma testeerimisvabadust. Pärandaja on oma lepinguliste korraldustega seotud ega või neid ühepoolset muuta (PärS § 102). Pärimislepingust vabanemine on võimalik üksnes seaduses sätestatud konkreetsete eelduste esinemise korral⁵⁷ (PärS § 103).

Pärimisleping **ei piira pärandaja käsutusõigust** (PärS § 96). Lepingujärgsele pärijale läheb pärast pärandi vastuvõtmist üle see vara, mis kuulus pärandajale tema surma päeva seisuga. Vastupidiselt küllaltki laialt levinud arusaamale ei taga isegi pärimislepingu sõlmimine lepingujärgsele pärijale pärandvara üleminekut teatud kindlas koosseisus. Seega on kõik pärandaja käsutused vaatamata pärimislepingu sõlmimisele kehtivad. Vajadusel võivad pooled sellise võlaõigusliku kokkuleppe eraldi sõlmida, näiteks võib pärandaja võtta endale kohustuse teatud eset mitte võõrandada. Kui pärandaja vaatamata sellise kohustuse võtmisele siiski käsutab, ei too see kaasa käsutuse kehtetust, vaid üksnes kohustuse rikkumisest tuleneva nõude (TsÜS § 76 lõige 2).

Mõnevõrra kaitseb lepingujärgset pärijat või annakusaajat pärandaja vara laialikinkimise eest PärS § 96 lõikest 3 tulenev võlaõiguslik väljaandmisnõue: kui pärandaja on teinud kingituse eesmärgiga tekitada kahju lepingujärgsele pärijale või annakusaajale, on viimasel õigus ühe

⁵⁷ Pärimislepingu tühistamisest ja sellest taganemisest lähemalt ptk-s 7.2.3.

aasta jooksul pärandi avanemisest arvates nõuda kinkelepingu kehtetuks tunnistamist ja kingisaajalt kingi väljaandmist alusetu rikatumise sätete alusel. Nõude esitamisel tasub olla tähelepanelik, kuna esitamise aeg on seatud sõltuvusse pärandi avanemise hetkest, mitte oma pärimis- või annakuõigusest teadasaamisest. Mida antud kontekstis tuleb mõista “eesmärgiga tekitada kahju” all, jääb kohtupraktika sisustada. Uuema õiguskirjanduse kohaselt on sellise nõude eeldused ajapikku leebemaks muutunud ning hinnata tuleb, kas pärandajal oli teingu tegemiseks isiklik huvi (nt sünnipäevakink) või tehti käsutus üksnes selleks, et oluline osa pärandaja varast läheks ilma kohase vastusooritusega kellelegi teisele kui lepingujärgsele pärijale⁵⁸.

Pärimisleping võib olla sõlmitud arvestusega, et lepingujärgne pärija või annakusaaja võtab endale kohustuse, mis on aluseks pärandi saamisele (PärS § 95 lõige 2). Nii võib näiteks pärimislepingu sõlmimine olla lepingujärgsele isikule tagatiseks, et kui ta pärandajat tema elu ajal hooldab või maksab tema korteri üüri, saab ta pärast pärandaja surma tema pärijaks. Samuti võib pärandaja võtta endale kohustuse, nt maksta teatud summa lepinguga pärimisest loobuvale isikule. Õigustehniliselt saab selline kokkulepe olla vaid eraldiseisev võlaõigusliku kohustuse võtmine, kuid nende kohustuste rikkumine annab aluse vabanemiseks pärimislepinguga soovitud siduvusest (PärS § 103 lõige 1 punkt 4).

Eriline pärimislepingu liik on **pärimisest loobumise leping** (PärS §-d 98 ja 99). Pärimisest loobumise leping on leping, millega seadusjärgne pärija käsutab oma tulevikus tekkivat õigust pärida, sellest loobudes.

Õiguslik keerukus ja pärimislepingu spetsiifika tähendab ka suurenenud vajadust potentsiaalsetele pärijatele selgitada valitava viimse tahte avalduse eelseid ja puudusi, sobivust pärandaja eesmärkidega ning alternatiivseid lahendusi. Seetõttu saab analoogiliselt abikaasade vastastikuse testamendiga ka pärimislepingut teha vaid **notariaalselt tõestatud vormis** (PärS § 100).

- ✓ Pärimislepinguga lepivad pärandaja ja lepingu teine pool notariaalses vormis kokku, et lepingus nimetatud isik saab pärijaks või annakusaajaks ja seda testaator ilma lepingu teise poole nõusolekuta muuta ei saa.

7. VIIMSE TAHTE AVALDUSE KEHTETUS JA MUUTMINE

Viimse tahte avaldusega soovitud tagajärjed saavad olla vaid kehtival viimse tahte avaldusel. Kuna testeerimisvabadus hõlmab ka testaatori õigust kord avaldatud viimset tahet muuta, võib testament olla kehtetu pärandaja enda vastava tahteavalduse tõttu. Lisaks võib testament olla kehtetu tsiviilseadustiku üldosa seadusest ja pärimisseadusest tulenevate tühisuse aluste tõttu. Kuna viimse tahte avaldus on tehing, kehtib siinkohal tsiviilseadustiku üldosa tehingute tühisuse regulatsioon.

Selleks, et tagada pärimisaja lahendamine õiglaselt ja vastavalt pärandaja tegelikule – ja viimasele - tahtele, on viimse tahte avalduse tegemisele ette nähtud ranged reeglid. Nende eiramine võib kaasa tuua kõige karmima õigusliku tagajärje: viimse tahte avalduse tühisuse. See tähendab, et õiguslikus mõttes ei ole viimse tahte avaldust kunagi eksisteerinudki. Kui näiteks omakäelisel testamendil ei ole märgitud selle tegemise kuupäeva ja kuupäeva ei ole võimalik muul moel tuvastada, seda testamenti pärijate kindlaksmääramisel arvesse ei võeta ja pärimisaja lahendatakse seadusjärgset pärimiskorda arvestades (PärS § 25 lõige 2).

Viimse tahte avaldus võib olla küll kehtival tehtud, kuid võib siiski hiljem oma kehtivuse kaotada, kui see on tehtud eksimuse, pettuse, ähvarduse jm tühistamise aluste tõttu. Ka sellisel juhul loetakse viimse tahte avaldus kehtetuks algusest peale. Viimse tahte avaldusega soovitud õigusliku tagajärje saabumine võib olla välistatud ka pärandajaga mitteseotud asjaoludel. Kui näiteks testamendijärgne ainupärija pärimisest loobub või enne pärandi avanemist sureb ja asepärijat määratud ei ole, kaotab testament kehtivuse ja pärijad määratakse kindlaks seadusjärgset pärimiskorda arvestades (erand PärS § 31).

Siin ja edaspidi hõlmab mõiste *tühistamine* nii viimse tahte avalduse tühistamist pärandaja enda poolt (PärS § 88) kui teiste isikute poolt, enne pärandi avanemist ja pärast seda, tühistamist uue surmapuhuse korralduse tegemisega täielikult või osaliselt ning tühistamist tsiviilseadustiku üldosa mõttes (TsÜS § 90 jj).

7.1 Viimse tahte avalduse kehtetus

Kehtiva viimse tahte avalduse esimeseks eelduseks on selle tegija soov olla avaldusega õiguslikult seotud. Seetõttu ei ole üksnes testamendi projektil õiguslikku tähendust.

Tühisuse aluste osas kehtivad mh üldreeglid tsiviilseadustiku üldosa seadusest: testeerimisvõime puudumine (TsÜS § 8 ja § 13), vastuolu heade kommete ja avaliku korraga (TsÜS § 84 jj), pärimisseaduses sisalduvate vorminõuete eiramine⁵⁹ (nt suulised testamendid). Riigikohus on selgitanud, et kui pärandaja ei teata tunnistajatele, et nad on kutsutud tunnistajateks testamendi tegemise juurde ja tegemist on tema viimse tahte avaldusega, on testament vorminõude rikkumise tõttu tühine⁶⁰. Samuti on tühine testament, millel puudub testaatori allkiri⁶¹. Tühine on ka otsusevõimetu isiku tehtud testament ja sellel ei ole algusest peale õiguslikke tagajärgi, va kui isik kiidab selle hiljem heaks⁶².

Riigikohus on märkinud, et 1997. a pärimisseadus ei sätesta otseselt isikute ringi, kes saavad testamendi tühisuse tuvastamiseks kohtu poole pöörduda, ega näe ette eraldi tähtaega, mille jooksul saab testamendi tühisust tuvastada. Üksnes juhuks, kui soovitakse testament eksimuse, pettuse, ähvarduse, vägivalda või raskete asjaolude ärakasutamise tõttu kehtetuks tunnistada, näeb pärimisseadus otseselt ette selleks nõudeõigust omavate isikute ringi ja nõude esitamiseks tähtaja. Tulenevalt tsiviilkohtumenetluse seadustikust ei saa testamendi tühisuse tuvastamiseks siiski igaüks ning piiramata aja jooksul kohtusse pöörduda. Kohus menetleb TsMS § 3 lg 1 järgi tsiviilasja juhul, kui isik pöördub seaduses sätestatud korras kohtusse oma eeldatava ja seadusega kaitstud õiguse või huvi kaitseks. TsMS § 368 lg 1 järgi võib hageja esitada hagi õigussuhte olemasolu või puudumise tuvastamiseks juhul, kui tal on sellise tuvastamise vastu õiguslik huvi. Seega võib isik pöörduda kohtusse, et kaitsta oma seadusest või testamendist tulenevat pärimisõigust, mille väidetavalt tühine testament välistab. Testamendi tühisuse tuvastamise menetluses ei tule kontrollida asjaolu, kas testamendi vaidlustanud isik on pärandi vastu võtnud. Piisab,

⁵⁹ Vt ptk-d 6.2. ja 6.3.

⁶⁰ RKTko 3-2-1-87-05, p 14

⁶¹ Pärnu MKo 21.06.2011, 2-02-306; vt ka RKTko 3-2-1-53-08

⁶² RKTko 3-2-1-53-08, p 12

kui isikul on õiguslik huvi testamendi tühisuse tuvastamiseks ja tal on testamendi tühisuse korral põhimõtteliselt võimalik pärida⁶³.

Pärimisseaduses on sätestatud ka täiendavad kehtetuse alused: tunnistajate juuresolekul allakirjutatud testamendi tunnistajate huvide konflikt (PärS § 23 lõige 4), koduse testamendi kehtivusaja möödumine (PärS § 25 lõige 1), andmete puudumine koduse testamendi tegemise päeva kohta (PärS § 25 lõige 2), testamentaarsete korralduste tühisus lahutatud abikaasa suhtes, samuti lahutuse käigus, va kui saab eeldada pärandaja teistsugust tahet (PärS § 32, PärS § 94, PärS § 97), abikaasade vastastikuse testamendi kehtetus üleelanud abikaasa pärandist loobumise korral (PärS § 93 lõige 2).

Sageli koosneb viimse tahte avaldus mitmest surmapuhusest korraldusest: on määratud pärija, annakusaaja, testamenditäija, tehtud pärandvara jagamiskorraldused. Kui üks nendest korraldustest on tühine, ei tähenda see automaatselt veel kogu viimse tahte avalduse tühisust. Viimse tahte avalduse ühe osa tühisus ei too kaasa teiste osade tühisust, kui viimse tahte avaldus on osadeks jagatav ja võib eeldada, et see oleks tehtud ka tühise osata (TsÜS § 85). Nii võib olla tühine annaku määramise korraldus, kuid pärija määramise korraldus siiski kehtida.

- ✓ Viimse tahte avaldus on kehtetu vaid seaduses sätestatud alustel.

7.2 Viimse tahte avalduse tühistamine pärandaja poolt

Testeerimisvabadus hõlmab ka isiku vabaduse testamenti igal ajal vabalt muuta. Seejuures ei pea ta oma eelistuste muutumist põhjendama, kelleltki nõusolekut küsima ega kellegagi jagama. Oma viimse tahte muutmisel peab pärandaja järgima seaduses sätestatud rangeid vorminõudeid. Tühistada saab vaid kindlate reeglite järgi.

⁶³ RKTko 3-2-1-53-08, punktid 13, 14 ja 15

7.2.1 Testamendi tühistamine pärandaja poolt

Testamenti on lihtne muuta. Selleks tuleb teha uus testament või pärimisleping, mille sisu on varasemaga vastuolus: pärija A asemel on nimetatud pärijaks B. Uues viimse tahte avalduses võib olla kirjas vaid, et: „Käesolevaga tühistan kõik varasemad viimse tahte avaldused“, mille tulemusel lahendatakse pärimisasi seadusjärgset pärimiskorda arvestades. Koduse testamendi tühistamine võib toimuda ka selle hävitamisega testaatori poolt (PärS § 88 lõige 2).

Õigusliku jõu poolest on lihttestamendi liigid võrdsed: notariaalset testamenti saab tühistada ka koduse testamendiga (PärS § 88 lõige 2). Teinekord võib uue notariaalse testamendi tegemine puhtpraktilistel asjaoludel edasi lükkuda. Kuni see teostub, ongi soovitatav vahepeal muutunud tahe koduses testamendis kajastada ja selle tegemine testamendiregistris registreerida. Seejuures tuleb aga olla tähelepanelik, et uus notariaalne testament enne koduse testamendi 6 kuulist kehtivusaja möödumist tehtud saaks. Üldiselt kehtib põhimõte, et kord tühistatud testament on tühistatud jäädavalt. Kui testaator on testamendi tühistanud, ei jõustu tühistatule eelnenud testamendid, kui tühistavast testamendist või pärimislepingust ei tulene teisiti (PärS § 88 lõige 5). Oluliseks erandiks sellest reeglist on aga justnimelt eelnimetatud olukord, kus koduse testamendi kehtivusaja möödumise tõttu taasjõustub varasem notariaalne testament (PärS § 88 lõige 6).

Varasem testament muutub kehtetuks vaid ulatuses, milles ta on uuema testamendiga vastuolus (PärS § 88 lõiked 3 ja 4).

- ✓ Pärandaja võib testamenti muuta koduse testamendi hävitamisega, uue testamendi või pärimislepinguga, osaliselt või täielikult. Varasem testament muutub kehtetuks vaid ulatuses, milles ta on uuema testamendiga vastuolus.

7.2.2 Abikaasade vastastikuse testamendi tühistamine pärandaja poolt

Märgatavalt keerulisem on muuta viimset tahet, mis on avaldatud abikaasade vastastikuse testamendi vormis. Kuna tegemist on kummagi abikaasa ühepoolse korraldusega, võib kumbki abikaasa mõlema abikaasa eluajal oma korralduse küll ühepoolset tühistada, kuid tühistamisele on ette nähtud erinõuded (PärS § 93). Tühistamise korraldus peab olema notariaalselt tõestatud (PärS § 93 lõige 1 lause 2). Ühise otsuse ja vastastikkusseose respekteerimise eesmärgil loetakse abikaasade vastastikuses testamendis sisalduv *siduv* korraldus tühistatuks üksnes siis, kui täidetud on kõik PärS §-s 93 ettenähtud eeldused:

1. teine abikaasa
2. on kätte saanud
3. notariaalses korras edastatud teate
4. abikaasade vastastikuses testamendis sisalduva korralduse tühistamise kohta.

Kaitsmaks varemsurnud abikaasa usku ühise otsuse elluviimisesse, lõpeb ühepoolne tühistamisõigus pärast ühe abikaasa surma, va kui üleelanud abikaasa loobub pärandist (PärS § 93 lõige 2). Kui abikaasade vastastikune testament on tehtud kolmanda isiku kasuks, saab teatud juhtudel üleelanud abikaasa omapoolse korralduse tühistada ka pärast vastastikuse testamendi alusel saadu vastuvõtmist, nt ülalpidamiskohustuse rikkumise tõttu (PärS § 93 lõige 3).

- ✓ Abikaasade vastastikuse testamendi tühistamisele on ette nähtud ranged protseduurireeglid. Pärast ühe abikaasa surma muutuvad korraldused siduvaks, st pärast ühe abikaasa surma enam ühepoolset testamenti tühistada ei saa.

7.2.3 Pärimislepingu tühistamine ja sellest taganemine

Pärimislepingu või selles sisalduva korralduse võib lepingupoolte eluajal **tühistada** lepingu sõlminud isikute vahelise notariaalselt tõestatud kokkuleppega või uue pärimislepinguga (PärS § 102 lõige 1). Pärimislepingu ühepoolne tühistamine on reegljuhul praktiliselt võimatu. Korralduste siduvus ongi pärimislepingu olemuslikuks tunnuseks. Pärimislepingu sõlmimisega piirab testaator oluliselt oma testeerimisvabadust. Pärandaja on oma lepinguliste korraldustega seotud ega või neid hiljem ühepoolset muuta (PärS § 102 lõige 1).

Kuna tegemist on lepinguga, ei saa seda ühepoolset tühistada, vaid sellega võetud kohustustest vabanemiseks on vaja esitada teisele poolele taganemisavaldus. Nii nagu pärimisleping, peab ka sellest taganemise avaldus olema notariaalselt tõestatud (PärS § 103 lõige 2).

Pärandaja võib pärimislepingust **taganeda**, kui:

1. pooled on ühepoolse lõpetamise õiguses eelnevalt kokku leppinud;
2. soodustatud isik on toime pannud kuriteo pärandaja või tema abikaasa või pärandaja alaneja või üleneja sugulase vastu;
3. teine lepingupool rikub tahtlikult oma seadusest tulenevat pärandaja ülalpidamise kohustust;
4. teine lepingupool rikub tahtlikult ja oluliselt tehingust tulenevat ja pärimislepingu ajendiks olnud pärandaja ülalpidamise kohustust.

Kui loobutakse vastastikusest pärimislepingust, st sellisest lepingust, milles mõlemad pooled on teinud siduvaid korraldusi, toob ühe poole taganemine kaasa kogu lepingu kehtetuse (PärS § 103 lõige 3). Vastastikusest pärimislepingust taganemise õigus lõpeb ühe poole surmaga (PärS § 103 lõige 4).

- ✓ Pärimislepingu muutmine ja tühistamine on võimalik poolte kokkuleppel; ühepoolne lepingu lõpetamine on lubatud vaid erandkorras, konkreetse taganemisaluse olemasolul.

7.3 Viimse tahte avalduse tühistamine kolmandate isikute poolt

Siinkohal on tegemist olukorraga, kus testament või pärimisleping põhimõtteliselt kehtib, kuid tühistamisõiguslik isik võib selle tühistamisaluse olemasolul tühistamistähtaja jooksul vastava tahteavalduse tegemisega algusest peale kehtetuks muuta. Tühistamise eelduseks on erinevus pärandaja tahteavalduse ja tegeliku tahte vahel. Siiski on testamendi ja pärimislepingu tõlgendamisel üldistest tsiviilõiguslikest printsiipidest tulenevalt eesõigus.

Tühistamise alused tulenevad tsiviilseadustiku üldosa seadusest: eksimus, pettus, ähvardus, raskete asjaolude ärakasutamine (TsÜS § 94). Tühistamine TsÜS-is toodud alustel on relevantne eelkõige siduvate korraldustega viimse tahte avalduste puhul, kuivõrd testamente ja abikaasade vastastikuse testamendi ning pärimislepingu mittesiduvaid korraldusi võib testaator oma elu ajal ühepoolselt vabalt tühistada.

Pärast testaatori surma on samuti võimalik **testament** tühistada, kuid piiratud on isikute ring, kes tühistamist taotleda võivad. Kui testamendi tegemisel esines asjaolu, mis annab vastavalt tsiviilseadustiku üldosa seadusele aluse testamendi tühistamiseks, võib pärast pärandaja surma testamendi tühistada ka isik, kes oleks õigustatud pärima testamendi või selle kehtetuse korral. Testamendi tühistamisel isiku poolt, kes ei ole tahteavalduse tegija, sätestab pärimisseadus erandi üldosast ja sätestab, et testamendi tühistamiseks on vajalik esitada **hagi kohtusse** (PärS § 88 lõige 7, vrd TsÜS § 98 lõige 1). Lisaks saab kolmanda isiku poolt esitatud testamendi tühistamise hagi esitada kohtusse ühe aasta jooksul tühistamise aluseks olevast asjaolust teadasaamisest arvates, kuid mitte hiljem kui 30 aasta möödumisel pärandi avanemisest arvates (PärS § 88 lõige 7).

Eelõeldu kehtib ka **abikaasade vastastikuse testamendi** (analoogia alusel) ja **pärimislepingu** tühistamise kohta isiku poolt pärast pärandaja surma (PärS § 102 lõiked 2 ja 3).

- ✓ Pärast testaatori surma saab viimse tahte avalduse tühistada seaduses loetletud isikute poolt hagi esitamisega kohtusse seaduses sätestatud tähtaja jooksul.

8. VIIMSE TAHTE AVALDUSE TÖLGENDAMINE

Viimse tahte avalduse tõlgendamise eesmärk on selgitada välja viimse tahte avalduse õiguslikult määrav **sisu**. Pärimisõiguse raames saab rääkida kahesugusest tõlgendamise vajadusest. Esiteks saab viimse tahte avalduse tõlgendamise kaudu välja selgitada, millist liiki viimse tahte avaldusega on tegemist või kas avaldus üldse on viimse tahte avaldus. Teiseks hõlmab tõlgendamine korralduste sisu väljaselgitamist. Iseäranis annab põhjust viimse tahte avalduste tõlgendamiseks arusaam üksikute esemete pärandamise võimalikkusest. Väga sageli ei selgu viimse tahte avaldusest, kas üksiku eseme nimetamisega soovis pärandaja sellega määrata soodustatud isiku pärijaks või annakusaajaks, pidas silmas pärandiosa suuruse määramist või juhiseid, kuidas pärandvara jagada (jagamiskorraldus). Tõlgendamise vajaduse võib tingida ka näiteks valesti kirjutatud nimi või korraldus eseme kohta, mida pärandi avanemise hetkel pärandvara hulgas ei ole. Selliste ebaselguste kõrvaldamiseks tulebki välja selgitada **pärandaja tegelik tahe**. Mõnel juhul osutub vajalikuks isegi pärandaja **hüpoteetilise tahte** väljaselgitamine. Mõningaid tõlgendamisjuhiseid nähakse ette ka pärimisseaduses (PärS § 27 jj, PärS § 31). Seejuures tuleb formaalsest tõlgendamisest pigem hoiduda ja lähtuda tahteavalduse tõlgendamisel tähendusest, millise omistas kasutatud terminitele pärandaja.

Erinevalt kahepoolsete tehingute tõlgendamise reeglitest, tõlgendatakse pärimisõiguses testamente lähtuvalt tahte avaldaja vaatepunktist (PärS § 28, TsÜS § 75 lõige 1). Testamendi tõlgendamisel ei ole oluline mitte testamendi sisu objektiivne ega normatiivne tähendus, vaid **subjektiivne** tähendus. Määravaks ei ole see, kuidas saab korraldust objektiivselt mõista või kuidas seda mõistaksid isikud, keda testaator testamendis soodustas, vaid üksnes ja ainult see, millise tähenduse omistas korraldusele selle tegija. Sellise tõlgendamisperspektiivi põhjenduseks on asjaolu, et tegemist on ühepoolse, vastuvõtmist mittevajava tahte avaldusega ja et erinevalt mitmepoolsetest tehingutest puudub viimse tahte avalduste puhul vahetu adressaat, kelle huve tuleks kaitsta. Seega on testamendi tõlgendamisel põhimõtteliselt võimalik jõuda objektiivselt „absurdse“ tulemuseni ja selle alusel pärimisasi ka lahendada. Pärimislepingu ja abikaasade vastastikuse testamendi puhul tuleb aga teise poole kaitse vajaduse argumendiga arvestada. Pärimislepingu või abikaasade vastastikuse testamendi

siduvate korralduste tõlgendamisel tuleb seega arvestada poolte arusaama korralduse sisust (VÕS § 29).

Viimse tahte tõlgendamisel tuleb lähtuda selle tegija tahtest **viimse tahte avalduse tegemise hetkel**, kasutades selleks nii testamendist nähtavaid asjaolusid kui asjaolusid väljaspool testamenti. Nii näiteks on Tallinna Ringkonnakohtu kolleegium põhjendatult seisukohal, et vaidluse korral ei saa lähtuda ainult testamendis kirjapandud sõnadest, vaid tegeliku tahte väljaselgitamiseks on pooltel võimalik esitada ka muid tsiviilkohtupidamise seadustikus lubatud tõendeid⁶⁴. Võimaluse korral peaks eelistama tõlgendust, mis säilitaks pärandaja tahte võimalikult suures ulatuses, nn *favor testamentum* põhimõte.

- ✓ Testamenti tõlgendatakse vastavalt selle tegija tegelikule tahtele.

⁶⁴ Tallinna RKO 26.09.2006 nr 2-05-61

9. PÄRIMISE KÄIK

Käesolevas peatükis peatutakse lähemalt normidel, mis omandavad tähenduse pärast pärandi avanemist: mida on pärimiseks vaja teha, milline on pärija vastutus võlausaldajate ees, kuidas saab pärija ennast kaitsta nõuete täitmise eest oma varast ja kuidas on reguleeritud kaaspärijate omavahelised suhted ja nende suhted kolmandate isikutega.

Pärimise esimeseks eelduseks on pärandi avanemine. Enne seda ei ole pärijal ega teistel pärandi avanemisega seotud isikutel pärimisõigusest tulenevaid õigusi ega kohustusi. Pärandi avanemisel läheb pärand üle pärjale (PärS § 4 lõige 1). **Pärima õigustatud isiku kindlaksmääramiseks** tuleb esmalt küsida, kas on tehtud viimse tahte avaldus, kas see on kehtiv, mis on selle sisu, kas see sisaldab korraldusi pärija isiku suhtes (nt pärimislepinguga pärimisest loobumine), kas see katab kogu pärandvara, kas on sundosa saamiseks õigustatud isikuid. Kui viimse tahte avaldust ei ole, tuleb pärjajad kindlaks määrata seaduse järgi ning hinnata ega pärija ei ole pärimiskõlbmatu. Nimetatud toiminguid teeb notar pärija või teiste isikute avalduse alusel algatatud pärimismenetluse raames. Pärijate kindlaksmääramise lihtsustamiseks on ette nähtud **pärijate üleskutsemenetlus**. Pärima õigustatud isikul on sisuliselt kaks võimalust: kas **võtta pärand vastu** ja saada pärandaja õigusjärglaseks või **pärandist loobuda** ja kaotada seeläbi kõik pärandi avanemisega seotud õigused ja kohustused. Kui pärija või tema asukoht ei ole teada, on pärandvara säilimiseks ja selle eesmärgipäraseks kasutamiseks võimalik rakendada **pärandvara hoiumeetmeid**. Pärandi vastuvõtnud pärijale läheb üle pärandaja vara pärandi avanemise päeva koosseisus. Pärijatel on kasulik pärandvara koosseis võimalikult täpselt kindlaks teha, et saavutada võimalikult kiiresti selgus selles, kas ja kui palju kuulub pärandvara hulka kohustusi ja millised on nende täitmise tingimused. Võimalikest võlausaldajate nõuetest teadasaamiseks on ette nähtud **võlausaldajate üleskutsemenetlus**. Võlausaldajate nõuete eest üle pärandvara väärtuse saab pärija end kaitsta inventuuri nõude esitamisega ja selliselt vastutust piirata, ja seda isegi kolme kuu jooksul peale ülevõlgnevusest teadasaamist.

Pärandi avanemisega võib tekkida ka rida seotud õigussuhteid. Nii tekib testamenditajal õigus testamenditajta ülesanne vastu võtta ja asuda täitma vastuvõtmisega seotud kohustusi, annakusaajal tekib õigus nõuda

annakuks määratud eseme üleandmist, järelpärijal võib tekkida õigus nõuda oma õiguste tagamist, pärandvara vajab valitsemist, selle hulka kuuluvad esemed võib olla vajalik kolmandatelt isikutelt välja nõuda, võlausaldajatel on otstarbekas oma nõuetest teada anda jne. Võib juhtuda, et esmalt peab ennast pärijaks üks, seejärel selgub aga, et tegelikult on õigus pärida kellelgi teisel. Näiteks selgub, et pärandaja oli teinud testamendi. Samuti kui esialgne pärija, st pärija, kes võib veel pärimisest loobuda, seda tähtaegselt ka teeb. On selge, et kõigi pärandi avanemisega tekkinud suhete selgitamise mõttes on kiire ja efektiivne tegutsemine otstarbekas. Ka seadusandja on püüdnud suunata asjaosalisi langetama vajalikke otsuseid optimaalselt kiiresti, sätestades pärimisseaduses pärimismenetlusele suhteliselt lühikese tähtaja.

10. PÄRANDVARA HOIUMEETMED

10.1 Pärandvara hoiumeetmete eesmärk ja liigid

Isiku surmaga lõpeb küll tema õigus- ja teovõime, kuid reeglina jäävad tema õigused ja kohustused püsima ning vajavad sageli kiiret ja asjatundlikku valitsemist. Pärandvara hoiumeetmete eesmärk on **tagada pärandvara säilimine ja selle eesmärgipärane valitsemine kohtu järelevalve all**. Pärandvara hoiumeetmete rakendamisega ei lähe pärimisasja lahendamine üle notaritelt kohtule (Vrld PärS § 112 lõige 3 punkt 6), vaid määratakse isik, kes pärandvara seaduse ja kohtu seatud piirides ajutiselt pärijate huvides valitseb. Sagedasemaks hoiumeetmete rakendamise ajendiks on võlausaldaja soov rahuldada talle seni pärandaja vastu suunatud nõuded, nt nõuab korteriühistu liikme osamaksu või majandamiskulude võlgnevuse tasumist või annakusaaja talle määratud annaku üleandmist (PärS § 110 jj).

Pärandvara hoiumeetmed on **pärandvara valitsemise korraldamine ja hagi tagamise abinõude rakendamine** (PärS § 110 lõige 2). Hagi tagamise abinõud on reguleeritud tsiviilkohtumenetluse seadustikus ja nendeks on näiteks kohtuliku hüpoteegi seadmine, vara arestimine ning selle alusel käsutuskeelu nähtavaks tegemine vararegistris, teatud tehingute ja toimingute tegemise keelamine jne (TsMS § 378). Hagi tagava abinõu valikul tuleb arvestada, et kohaldatav abinõu koormaks kostjat üksnes niivõrd, kui võrd seda võib pidada hageja õigustatud huvisid ja asjaolusid arvestades põhjendatuks (TsMS § 378 lõige 4).

- ✓ Pärandvara hoiumeetmete eesmärk on pärandvara kaitse. Pärandvara hoiumeetme rakendamisega tagatakse pärandvara säilimine ja eesmärgipärane valitsemine kohtu järelevalve all.

10.2 Pärandvara hoiumeetmete rakendamise menetlus

Pärandvara hoiumeetmeid reguleerivad normid sisalduvad nii pärimisseaduses kui tsiviilkohtumenetluse seadustikus. Pärandvara hoiumeetmeid rakendab **kohus hagita menetluse** korras (TsMS § 475 jj; § 584 jj).

Kuigi pärimisseadus näeb ette, et pärandvara hoiumeetmeid rakendab **kohus omal algatusel** (nt kui pärija ei ole teada) ja reeglina kuni pärandi vastuvõtmiseni pärijate poolt (PärS § 111 lõiked 1 ja 2), toimub praktikas pärandvara hoiumeetmete rakendamine sagedamini pärandaja või pärija **võlausaldaja initsiatiivil**. Pärandvara hoiumeetmete rakendamise võib kohus otsustada pärandi võlausaldaja, annakusaaja või muu pärandvara suhtes nõuet omava isiku, nt sundosa saaja, taotlusel, kuid seda **üksnes juhul, kui hoiumeetmete rakendamata jätmise võiks ohustada nimetatud isikule kuuluva nõude rahuldamist pärandvara arvel** (PärS § 111 lõige 3). Seega seab seadus ka annakusaaja nõude hoiumeetmete käigus rahuldamisele selged piirid ning õigeks ei saa lugeda seisukohta, et annakusaaja ei pea oma nõuet pärijale üldse esitama⁶⁵. Hoiumeetmete rakendamine on õigustatud näiteks juhul, kui pärija annaku nõude täitmisest põhjendamatult keeldub. Samas võib ka sellisel juhul olla asjakohasem annaku täitmise nõude tagamiseks taotleda hagi tagamise abinõude rakendamist. Kolmanda hoiumeetmete rakendamise alusena nähakse ette, et vaidluse korral, kes on pärija, võib kohus otsustada pärandvara hoiumeetmete rakendamise ka **pärimisõiguse tunnustamist nõudva isiku taotlusel** (PärS § 111 lõige 4).

Pärandvara hoiumeetmeid rakendab **pärandi avanemise koha järgne kohus** (TsMS § 117 lõige 2). Kui pärand avaneb välisriigis ja pärandvara asub Eestis, võib pärandi hoiumeetmeid rakendada vara asukoha järgne kohus. Eestis asuva pärandvara hoiumeetmeid võib Eesti kohus rakendada sõltumata sellest, millise maa seaduse järgi pärimine toimub ja millise maa ametiasutus või -isik võib pärandimenetluse kohtualluvuse järgi üldiselt läbi viia (TsMS § 117 lõige 1). Kohus kuulab pärandi hoiumeetmete rakendamise menetluses ära avaldaja või isiku, kelle huvides pärandi hoiumeetmeid rakendatakse, ja isiku, kelle määramist pärandi hooldajaks soovitakse. Vajaduse korral kuulab kohus ära teised isikud, kelle õigusi ja kohustusi avaldus puudutab (TsMS § 585). Kohus saabab pärandi hoiumeetmete rakendamise, muutmise ja lõpetamise määruse ärakirja **pärimisregistri** pidajale (TsMS § 586 lõige 6). Hoiumeetmete rakendamise vajalikud **kulud** kantakse pärandvara arvel (TsMS § 587 lõige 1). Kohus võib keelduda pärandvara valitsemise määramisest, kui pärandvara ei ole eelduslikult piisav valitsemisega seotud

⁶⁵ Vrld Liin, U. (2009), lk 35. Lisaks tuleb arvestada, et võlausaldaja, sh annakusaaja avalduse alusel rakendatud hoiumeetmete käigus rahuldatakse kõik nõuded (PärS § 113 lõige 2)

kulutuste hüvitamiseks (PärS § 112 lõige 6). Kohus võib pärandi hoiumeetmete rakendamise avalduse esitajat või isikut, kelle huvides pärandi hoiumeetmeid rakendatakse, kohustada tasuma pärandi hoiumeetmete rakendamise kulude katteks kohtu kontole kohtu määratud rahasumma, kui on alust eeldada, et pärandvarast selleks ei jätku (TsMS § 584 lõige 1; PärS § 116 lõige 6 lause 2). Kohus lõpetab pärandvara valitsemise, kui hoiumeetmete rakendamise alus on ära langenud või kui pärandvara ei ole piisav valitsemisega seotud kulutuste hüvitamiseks ja kohtu määratud tähtaja jooksul ei tasuta kohtu deposiiti summat, mis eelduslikult vastab valitsemise käigus tekkivatele kulutustele (PärS § 115).

- ✓ Hoiumeetmeid rakendab pärandi avanemise koha kohus hagita menetluse korras omal algatusel, võlausaldaja või pärimisõiguse tunnustamist taotleva isiku avalduse alusel. Pärandi hoiumeetmete rakendamise kulud kantakse pärandvara arvel.

10.3 Pärandvara valitsemise tähendus ja pärandvara hooldaja kohustused

Pärandvara valitsemisel on praktiliselt suur tähendus (PärS § 112). Pärandvara valitsemise määramise läbi saavutatakse sisuliselt pärija isikliku vara ja pärandvara eraldamine õiguslikus mõttes. See tähendab, et pärandvara valitsemiseks nimetab kohus hooldaja. Selleks võib olla isik, kes saab pärandvara nõuetekohaselt valitseda ja kes on sobiv hooldaja kohustusi täitma, nt advokaat või kohtutäitur (PärS § 112 lg 2, KTS § 6 lg 1 p 3). Analoogiliselt testamenditäitjaga võivad sõltuvalt konkreetsest pärimisasjast olla pärandvara hooldajal väga ulatuslikud õigused ja kohustused. Kohtul on õigus anda pärandvara hooldajale korraldusi vara valdamiseks, kasutamiseks ja käsutamiseks (PärS § 112 lõige 1). Riigikohus on pidanud märkimisväärseks tuua välja, et hooldaja tegutseb pärija(te) esindajana⁶⁶.

Elkõige on hooldaja kohustatud **pärandvara heaperemehelikult valitsema** ja tagama selle säilimise. Sõltuvalt pärandi hooldaja kohustustest, on pärandi hooldajal õigus ja kohustus võtta pärandvara hulka kuuluvaid esemeid **enda valdusesse** või eraldada pärandvara hulka kuuluvad esemed

⁶⁶ RKTko 3-2-1-120-07, p 12

muul viisil pärija varast. Selliselt takistatakse vallasasjade võõrandamist ja võimalikku heauskset omandamist.

Kui on määratud pärandvara valitsemine, on pärandvara hooldajal kohustus **täita pärandvaraga seotud kohustused**⁶⁷ (PärS § 112 lg 3 p 3). Üldjuhul on hooldaja kohustatud rahuldama nõuded, mille täitmise tähtpäev on saabunud (PärS § 113). Kui pärandvara valitsemine on määratud pärandaja **võlausaldaja, annakusaaja või muu pärandvara suhtes nõudeõigust omava isiku taotluse** alusel (ja tema nõude rahuldamiseks), on hooldaja kohustatud rahuldama **kõik** pärandvara nimekirja kantud nõuded ja pärijale ei või enne kõikide nõuete rahuldamist pärandvara välja anda (PärS § 113 lõige 2). Pärandvara hooldaja on kohustatud rahuldama ühe kuu ülalpidamislõuete ja esitama vajadusel pankrotiavalduse (PärS § 112 lg 3 p 2, § 132, § 142 lg 6).

Hooldaja on kohustatud esitama vajaduse korral notarile **pärimismenetluse algatamise avalduse** (PärS § 112 lõige 3 punkt 4). See on vajalik selleks, et selgitada välja isikud, kelle vara hooldaja valitseb. Kui võrd pärandvara hooldus toimub tasu eest ja teenib eelkõige pärija huve, saab öelda, et vajadus avaldust esitada puudub põhimõtteliselt üksnes siis, kui pärimismenetlus on juba algatatud või pärijad välja selgitatud. Kahtlusteta on hooldaja oma kohustused täitnud siis, kui ta enne pärandvara müüki PärS § 112 lõige 7 alusel on esitanud notarile avalduse pärimismenetluse algatamiseks ja pärijate väljaselgitamiseks. Kui pärija ei ole selgunud kuue kuu jooksul pärandi avanemisest arvates, samuti juhul, kui pärandi vastu võtnud pärija ei ole kuue kuu jooksul pärandi vastuvõtmisest arvates asunud pärandvara valitsema, *võib* pärandvara hooldaja pärast inventuuri tegemist pärandvara müüa ning hoiustada pärandvara müügist saadu. Sellisel juhul ei kohaldata PärS § 112 lõikes 4 sätestatud (PärS § 112 lõige 7).

Nende kohustuste täitmiseks on hooldajale antud pärandvara hulka kuuluvate esemete **käsitamise õigus** (PärS § 112 lõiked 3 ja 4). Hooldaja käsitamisõigus ei ole siiski piiramatult. Hooldaja võib pärandvara käsutada üksnes oma kohustuste täitmiseks ja pärandvara valitsemisega seonduvate kulude katmiseks. Kinnisasja üle võib ta siiski käsutada vaid kohtu loal (PärS § 112 lõige 4, TsMS § 589). Pärandvara koosseisu kindlakstegemine ei

⁶⁷ RKTko 3-2-1-120-07, p 12

ole reeglina hooldaja kohustus. Koos hooldaja määramisega määrab kohus inventuuritegijaks kohtutäituri (PärS § 112 lõige 1). Kuivõrd hooldaja kohustus on pärandvara heaperemehelik valitsemine ja pärandvaraga seotud kohustuste täitmine, on hooldajal neid kohustusi võimalik reeglina täita üksnes siis, kui pärandvara koosseis on teada, mistõttu on et hooldaja kohustus tagada, et inventuur saaks PärS § 112 mõistes nõuetekohaselt tehtud.

Eriti oluline on arvestada, et analoogiliselt testamenditäitja regulatsiooniga tähendab pärandvara valitsemine **pärija** kui pärandvara hulka kuuluvate esemete omaniku jaoks olulist **käsusõiguse piirangut**. Pärijal ei ole õigust käsutada pärandvara, mis on antud hooldaja valitseda (PärS § 112 lõige 5). Sellel põhjusel on erakordselt oluline pöörata tähelepanu sellele, milline vara on pärandvara hooldaja valitsemisel, kuivõrd sellest sõltub, kas käsusõigus pärandvara hulka kuuluvate esemete üle kuulub pärandvara hooldajale või pärijale. Otstarbekas oleks sellise käsuspiirangu nähtumine kinnistusraamatust.

Pärandvara hooldaja on **aruandekohustuslik** kohtu ja pärijate ees (PärS § 112 lõige 3 punkt 4, TsMS § 590).

Sisuliselt antakse pärandvara valitsemise määramisega võõra isiku valitseda vara, mille senine omanik vara koosseisu kohta enam selgitusi anda ei saa. Pärandvara hooldaja ja pärija või võlausaldaja vaheline õigussuhe kvalifitseerub seadusest tuleneva võlasuhtena. Sellest johtuvalt võib pärandvara uus omanik või pärandi võlausaldaja hiljem hooldaja vastu esitada hooldaja kohustuse rikkumisest tulenevaid kahju hüvitamise nõudeid. Näiteks juhul, kui hooldaja ei ole sisse nõudnud pärandvara hulka kuuluvat nõuet, ei ole täitnud pärandvara hulka kuuluvat kohustust, on täitnud kohustuse, millele oleks saanud esitada aegumise vastuväite või on kohustusi täites rikkunud kohustuste täitmise järjekorda, nt rahuldanud ühe võlausaldaja nõude, nt annaku nõude, arvestamata teiste võlausaldajate nõuetega. Hooldaja vastutuse osas on määravaks, kas hooldaja on rikkunud oma heaperemehelikku valitsemiskohustust või mitte (PärS § 112 lõige 3 p 1).

Kui pärandvara hooldaja rikub oma kohustusi, on kohtul õigus ta hooldaja kohustustest vabastada (PärS § 112 lõige 2). Pärandvara valitsemise lõpetab

kohus (PärS § 115). Samuti on kohtu pädevuses määrata hooldajale makstava **tasu** suurus (PärS § 114). Tasu peaks olema proportsionaalne konkreetse pärimisasja raames tekkivate õiguste ja kohustustega, eelkõige ülesannete iseloomu ja kestusega, ning arvestama nii pärandvara väärtuse kui täiendavalt hooldaja kõrge vastutusega. Erinevalt testamenditajast ei ole pärandvara hooldaja vastutuse määra pehmendatud süülise vastutusega.

- ✓ Võlausaldaja taotluse alusel määratakse pärandvara hoiumeetmete rakendamine üksnes juhul, kui muidu satuks ohtu tema nõude rahuldamine ja sellise valitsemise eesmärk on rahuldada kõikide võlausaldajate nõuded. Pärandvara valitsemise määramine piirab oluliselt pärija käsutusõigust.

11. PÄRANDI VASTUVÕTMINE JA SELLEST LOOBUMINE

11.1 Pärimissüsteemid

Maailmas tuntakse nelja pärandaja õigusjärgluse ülemineku süsteemi pärijale:

1. omandamine *ipso iure e loobumissüsteem (nt Eesti⁶⁸, Saksamaa)*
2. omandamine omandaja vastava tahteavaldusega (*nt Eesti kuni 31.12.2008*)
3. omandamine kohtuliku järelevalvemenetlusega (*nt Austria*)
4. omandamine pärandvara valitseja sekkumisega (*nt Inglismaa*)

Eestis oli pärandi vastuvõtmise süsteem reguleeritud juba Balti eraseaduses ja samadest põhimõtetest lähtuti ka 1940. aasta tsiviilseadustiku eelnõu ettevalmistamisel. Kuna 2009. a pärimisseadusega asendati senine pärandi vastuvõtu süsteem pärandist loobumise süsteemiga, käsitletakse alljärgnevalt neid kahte süsteemi lähemalt.

11.1.1 Loobumissüsteem

Loobumissüsteemi puhul läheb pärandaja surmaga pärandaja vara ja selle valdus automaatselt pärijale üle. Pärija muutub kogu pärandvara omanikuks seaduse alusel sõltumata sellest, kas ta seda tahab või mitte. Isik saab pärijaks ilma, et ta oma pärimisõigusest midagi teaks või oma pärimisõiguse maksmapanekuks midagi tegema peaks. Loobumissüsteem ei sunni kedagi pärijaks vastu tema tahtmist. Pärijal on võimalik pärimisest loobuda. Pärimisseaduse kohaselt algab loobumistähtaeg hetkest, mil pärija oma pärimisõigusest teada saab.

⁶⁸ Õiguskirjanduses on avaldatud seisukoht, et kohalviibiva pärija puhul kehtis ka 1997.a pärimisseaduses loobumissüsteem, Liin.U.(2009), lk 31

11.1.2 Vastuvõtusüsteem

Vastuvõtusüsteemi puhul automaatset pärandvara üleminekut ei toimu, vaid pärandi üleminek sõltub pärija teost. Pärandvara läheb pärijale üle vaid siis, kui pärija oma sellekohast tahet avaldab. Selleks, et saada pärandvara hulka kuuluvate esemete omanikuks, peab pärija tegema kindla seaduses sätestatud toimingut, milleks on kas pärimisavalduse esitamine või sellise teo tegemine, millest järeldub pärandi vastuvõtmine. Vastuvõtusüsteemi tingimustes jääb pärandi avanemise ja selle vastuvõtmise vahele määramata pikkusega ajavahemik, mille jooksul ei ole pärandvara hulka kuuluvatel esemetel omanikku⁶⁹.

11.1.3 Võrdlev käsitus

Vastuvõtusüsteemi eeliseks saab pidada asjaolu, et pärimisasi lahendatakse pärimisest huvitatud ja aktiivsete isikute vahel. Eeldatakse, et oma pärimisõigusest mitteteadmised on pigem erand ning teadmata pärijate otsimine muudab pärimisasjade lahendamise tarbetult tülikaks, aeganõudvaks ja keeruliseks. Kui pärija peakski hiljem välja ilmuma, on tal õigus nõuda pärandi vastuvõtmise tähtaja ennistamist.

Loobumissüsteem väldib isiku surmaga tekkiva õigusliku vaakumi tekkimist – pärandi avanemise ja pärija õiguste tekkimise vahel ei ole määramatu pikkusega perioodi, mil pärandvara hulka kuuluvatel esemetel ei ole omanikku. Kuigi ka loobumissüsteem ei välista vaakumi faktilist teket, on pärandvara ja pärija ning võlausaldajad tänu õiguslikule järjepidevusele, pärija omaniku positsioonile ja sellest tulenevate omandi- ja valdusekaitse nõuetele kaitstud. Loobumissüsteemi puhul ei sõltu pärijaks olemine formaalsetest toimingutest ega tegudest. Pärija õigused on kaitstud ka siis, kui ta oma pärimisõigusest ei tea - pärija ei kaota seetõttu oma põhiseaduslikult tagatud pärimisõigust. Loobumissüsteemi puhul ei ole pärijal kasulik eemalolevaid pärijaid maha vaikida, sest ka aastate möödudes saab selline pärija sõltumata kohtu otsusest tähtaja ennistamise põhjendatuse või põhjendamatusse kohta oma õigused maksma panna. Kuna pärand võetakse vastu mitte ainult materiaalsetel,

⁶⁹ Riigikohus on kinnitanud, et 1997.a pärimiseseaduse kohaselt tekkisid pärija õigused ja kohustused vastuvõtmisest, kuid tagasiulatuvalt pärandi avanemise seisuga, RKT-Ko 3-2-86-08, p 16

vaid ka moraalsetel kaalutlustel, võib eeldada, et pärandi automaatne üleminek vastab pärijate tegelikule käitumisele.

Samas ei ole ka loobumissüsteem veatu. Samuti ei saa öelda, et süsteemi vahetus annab absoluutse garantii pärimisasja õigeks ja kiireks lahendamiseks ja et ainuüksi seeläbi on välistatud pärimisasjade lahendamisel tekkivad praktilised probleemid. Kolmanda pärimissüsteemi, range kohtu järelevale all toimuva pärimismenetluse rakendamist hinnati pärimisseaduse vastuvõtmisele eelnenud diskussiooni käigus ebaotstarbekalt kulukaks ning leiti, et selline lahendus Eesti tingimustesse ei sobi. Eestis lahendavad pärimisasju notarid ja sedavõrd aktiivse rolli täitmist ei saa notaritelt oodata⁷⁰.

11.2 Pärandi üleminek 1997.a pärimisseaduse alusel

11.2.1 Pärandi vastuvõtmise ja pärandist loobumise viisid

Kuni pärimisseadusega kavandatud muudatuse jõustumiseni 01.01.2009. a kehtis Eestis pärandi vastuvõtusüsteem. Vastuvõtusüsteemi kohaselt tekib pärandi avanemisel potentsiaalsel pärijal õigus pärida. Isikul on pärandi vastuvõtmise tähtaja jooksul õigus otsustada, kas ja mil viisil oma subjektiivset õigust realiseerida:

- a) võtta pärand vastu (kas tegudega või notarile avalduse esitamisega);
- b) võtta pärand vastu ja piirata oma vastutust pärandil lasuvate kohustuste täitmise eest;
- c) pärandist loobuda;
- d) mitte midagi teha e passiivselt mitte vastu võtta.

Pärandi vastuvõtmiseks, täieõiguslikuks pärijaks saamiseks, peab nii testamendi kui pärimislepingu kui seaduse järgi pärima õigustatud isik väljendama tahet saada pärijaks. Selleks on kaks võimalust (PärS'97 § 117):

⁷⁰ Süsteemivahetusest kriitiliselt Liin, U. (2009)

- 1) Pärimisavalduse esitamine notarile
- 2) Pärandi vastuvõtmine tegudega

Pärija õiguste ja kohustuste tekkimise aega pärimisseadus *expressis verbis* ei määratle. Pärija õigused ja kohustused, sh pärijavaldus AÕS § 38 mõttes, tekivad pärandi vastuvõtmisel, kuid **tagasiulatuvalt pärandi avanemiseni**⁷¹. Seejuures ei mõjuta vara üleminekut asjaolu, et pärandvara kohta on välja antud pärimistunnistus⁷².

- ✓ Pärima õigustatud isikul on võimalus valida, kas võtta pärand vastu või sellest loobuda, kas võtta pärand vastu tegudega või notarile avalduse esitamisega.

11.2.2 Pärandi tegudega vastuvõtmine

Pärandi tegudega vastuvõtmisena kvalifitseerib 1997. a seadus pärandvara või selle osa **valdama, kasutama või käsutama asumist** (PärS'97 § 117 lõige 3).

Iseenesestmõistetavalt peab pärijaks saamiseks pärandvara valdav, kasutatav või käsutatav isik olema pärimiseks õigustatud. Riigikohtu tsiviilkolleegium on seisukohal, et PärS'97 § 117 lõike 3 eesmärk on lai - anda võimalus pärida pärandvara või selle osa valdamisele, kasutamisele või käsutamisele asumisega nii pärandajaga koos elanud pärijatele kui ka nendele pärijatele, kes pärandi avanemise hetkel pärandajaga koos ei elanud ega esitanud pärandi vastuvõtmiseks kirjalikku avaldust. Seega võib pärija võtta pärandi vastu ka siis, kui asub pärandvara või selle osa valdama näiteks sel viisil, et pärandajaga koos elanud pärija annab talle üle pärandisse kuuluva vara⁷³. Nii on pärandajaga koos elavad perekonnaliikmed, kellel on ühtlasi õigus pärand vastu võtta, ühiste majapidamisesemete kasutamisega pärandi vastu võtnud. Samuti on pärandi tegudega vastuvõtmise võimalus ka neil pärijatel, kes pärandi avanemise hetkel pärandajaga koos ei elanud.

Pärandi vastuvõtmiseks piisab ka vaid ühe pärandvara hulka kuuluva eseme valdamisele, kasutamisele või käsutamisele asumisest. Riigikohus on kinnitanud, et pärandvara osa suurus, mida pärija valdama asus, ei

⁷¹ RKTko 3-2-86-08, p 16; samuti Silvet, E., Mahhov, I./Mahhov, lk 55

⁷² RKTko 3-2-86-08, p 16

⁷³ RKTko 3-2-1-141-03, p 23

ole oluline⁷⁴. Kui pärija on pärandi vastuvõtmiseks asunud valdama, kasutama või käsutama kas või osa pärandvarast, loetakse, et ta on kogu pärandi vastu võtnud (PärS'97 § 121 lõige 2). Kohtupraktikas on tuvastatud pärandi vastuvõtmine juhul, kui pärandajal ja pärijal oli kuni pärandaja surmani ühine elukoht ja ühised majapidamisesemed ning pärija jätkas ühiste majapidamisesemete ja ratastraktori kasutamist ka pärast abikaasa surma. Pärandi vastuvõtmiseks piisab sellest, et pärija on asunud valdama, kasutama või käsutama mingit osa pärandvarast, s.t kas või mõnda pärandvarasse kuuluvat eset. Kui ühise majapidamise asjad ja ratastraktor jäid pärast pärandi avanemist pärija kasutusse, on ta pärandvara tervikuna vastu võtnud⁷⁵.

Selline esmapilgul puhtpraktiliselt lihtne ja kulutusteta pärandi vastuvõtmise viis on tegelikkuses problemaatilisem. Esimesena tekib küsimus, kas pärandi vastuvõtmise õiguslikud tagajärjed tekivad ainuüksi valdamisele, kasutamisele ja käsutamisele asumisega, nagu seaduse sõnastusest otseselt tuleneb ja mida on toetatud ka õiguskirjanduses⁷⁶ või on selleks siiski vaja täiendavaid kriteeriume, eelkõige taht pärijana pärandvara esemeid vallata, kasutada ja käsutada. Võrdluseks pärimisseaduse algallika 1940. a tsiviilseadustiku § 788 sõnastus: Pärandaja viimse tahte tunnustamine, samuti pärandaja matmise või pärandi hoiu kohta või pärandi koosseisu selgitamise kohta käivad toimetused iseenesest ei anna veel alust järeldada pärandi vastuvõtmist. Teiseks ei ole pärandi vastuvõtmine või mittevastuvõtmine ja selle aeg kolmandatele isikutele üheselt selge ja seda on hiljem keeruline tõendada. Kolmandaks ei ole selge, millistel tingimustel saab tegudega vastuvõtnud pärija oma vastutust pärandaja võlausaldajate ees piirata, kuna inventuuri nõudmise õigus on pärijal pärandi vastuvõtmisel (PärS'97 § 135 lõige 1). Segadust külvab ka säte, mille kohaselt pärija, kes pärandvara valdab, kasutab või käsutab, võib pärandist loobuda, esitades pärandist loobumise avalduse notarile (PärS'97 § 117 lõige 2). Urve Liin leiab, et kui pärandajaga koos elanud pärima õigustatud isik vormikohast pärandist loobumise avaldust PärS'97 § 118 sätestatud tähtaja jooksul ei esita, tuleb ta lugeda pärandi vastuvõtnuks⁷⁷.

⁷⁴ RKTko 3-2-1-141-03, p 20

⁷⁵ RKTko 3-2-1-13-05, p 10

⁷⁶ Silvet, E.; Mahhov, I./Mahhov, lk 68

⁷⁷ Liin, U. (2005), lk 201, vt ka Liin, U. (2009), lk 31 ja 32

Nimetatud probleemi on käsitletud ka Riigikohtu tsiviilkolleegium, öeldes sisuliselt, et pärija peab väljendama **tahet pärandvara osa pärijana vallata** ja seda PärS'97 §-s 118 sätestatud tähtaja jooksul⁷⁸. Riigikohus on seisukohal, et põhiseaduse §-st 32 tulenev pärimisõiguse tagatuse põhimõtte tähendab muu hulgas ka seda, et kedagi ei tohi sundida tema tahte vastaselt pärandit vastu võtma⁷⁹. Pärija pärimistahte vajalikkus tuleneb ka seaduse mõttest: pärandi vastuvõtmise süsteem tähendab, et pärimiseks peab pärija avaldama tahet pärida. Õiguskindluse ja kolmandate isikute kaitse argumendist lähtuvalt on põhjendatud käsitlus, mille kohaselt pärandi vastuvõtmiseks saab lugeda sellist pärima õigustatud isiku faktilist käitumist, millest saab **objektiivselt järeldada, et pärand on vastu võetud**, st mida tavaliselt käibes mõistetakse kui pärandi vastuvõtmist. Näiteks nõuab pärija pärandvara jagamist, täidab võlausaldaja nõude või soovib oma vastutust piirata. Millise tähenduse saab pärija tegudele anda, tuleb igal konkreetsel juhul eraldi hinnata. Näitena võib tuua, et pärandajale kuulunud hoone katkise katuse parandamine ei ole veel piisav järeldamiseks sellest pärija soovi pärand vastu võtta. Küll nähtub aga selline soov kogu katuse väljavahetamisest ilma, et seda võiks pidada säilitamiseks vajalikuks toiminguks.

Kuigi pärandi tegudega vastuvõtmine on sagedasem pärandi vastuvõtmise viis, ei päästa see enamasti pärijat notari juurde minekust. Pärijaks olemist tõendatakse kolmandate isikute ees pärimistunnistusega, mida väljastab notar. Mõödapääsmatult on pärimistunnistust vaja, kui pärijad otsustavad müüa pärandvara hulka kuuluva kinnisasja. Kinnistusregistris tõendatakse pärimisjärglust pärimistunnistusega (KRS § 36¹ lõige 3). Pärimistunnistust küsitakse ka pankades, autoregistrikeskuses jne. Kui on otstarbekas piirata pärija vastutust, tuleb mõödapääsmatult esitada vastutuse piiramise avaldus notarile pärandi vastuvõtmise tähtaja jooksul.

- ✓ Pärima õigustatud isik on pärandi vastu võtnud, kui ta asub pärandi vastuvõtmise tähtaja jooksul pärandvara või selle osa valdama, kasutama, käsutama tahtega pärida.

⁷⁸ RKTko 3-2-1-141-03, p 23; vt ka RKTko 3-2-1-130-11, p 12

⁷⁹ RKTko 3-2-1-130-05, punktid 11 ja 12

11.2.3 Pärandi vastuvõtmine notarile avalduse esitamisega

Teise pärandi vastuvõtmise viisina näeb pärimisseadus ette pärandi vastuvõtmise notarile avalduse esitamisega (PärS'97 § 117 lõige 1). Pärandi vastuvõtmise avaldus peab olema **notariaalselt tõestatud** (PärS'97 § 117 lõige 1). Nõustamiskohustus ja õiguskindlus ongi avaldusega vastuvõtmise peamised eelised tegudega vastuvõtmise ees (TõS § 18).

Pärimisseadus võeti vastu arvestusega, et kaks aastat pärast seaduse jõustumist saab pärimisasjade lahendajaks kohus. Hiljem tehti siiski põhimõtteline otsus jätta pärimisasjade lahendamine notarite pädevusse ja 1999. aastal tunnistati vastavad pärimisseaduse rakendussätted kehtetuks.

- ✓ Pärima õigustatud isik on pärandi vastu võtnud, kui ta esitab pärandi vastuvõtmise tähtaja jooksul pärandvara avanemise koha notarile pärandi vastuvõtmise avalduse, mille notar tõestab.

11.2.4 Pärandi vastuvõtmise tähtaeg

Kui pärandi avanemisest on möödunud 10 aastat, ei saa pärandit vastu võtta ega sellest loobuda (PärS'97 § 118 lõiked 3 ja 4). Seega kui ükski pärijatest pärandi vastuvõtmise tähtaja lühendamist ei taotle, on pärandit õigust vastu võtta või sellest loobuda 10 aasta jooksul. Mõeldes pärandvara säilimise tõenäosusele on see ebanõistlikult pikk aeg. Pärandi vastuvõtmise või sellest loobumise **tähtaega on võimalik lühendada**. Pärandi vastuvõtmise tähtaja **määrab notar** kui pärimisasja lahendamiseks pädev isik (PärS'97 § 118), saates selle kohta pärima õigustatud isikule kirjaliku teate või avaldades selle ametlikus väljaandes Ametlikud Teadaanded. See ei välista siiski pärandi kehtivat vastuvõtmist varem, nt tegudega. Pärandi vastuvõtmise tähtaega võib notar mõjuvatel põhjustel mõistliku aja võrra **pikendada**. Pärandi vastuvõtmise tähtaja pikendamise taotlus tuleb esitada notarile kirjalikult ja põhjendada pikendamise asjaolusid (PärS'97 §118 lõige 2 ja 2¹, PärSKord § 7). Näiteks on teada veel üks pärija, kuid ei ole õnnestunud tuvastada tema asukohta ega saada teada, kas ta soovib pärida või mitte.

Kui pärima õigustatud isik ei esita tähtaegselt pärandi vastuvõtmise avaldust (ja kui tema tegudega pärandi vastuvõtmisest notar teada ei saa), väljastatakse pärimistunnistus notarile teadaolevate isikutele. 1997. a pärimisseaduse kohaselt kulgeb pärandi vastuvõtmise tähtaeg sõltumata sellest, kas pärija oma pärimisõigusest teab või mitte. Notari määratud pärandi vastuvõtmise tähtaja möödumisel kaotab tähtaja möödalasknud pärima õigustatud isik põhimõtteliselt oma pärimisõiguse ja seda sõltumata sellest, kas pärimistunnistusel märkimata isik oma pärimisõigusest üldse teadis või mitte. Sagedasem on seejuures juht, kus kohalolevad pärijad küll teavad, et on veel üks pärija, kuid ei avalda seda notarile, lootes seejuures puuduva pärija osa võrra suuremale pärandiosale. Kui isik on teadlikult esitanud valeandmeid, võib temalt selle tõttu saadu igal ajal välja nõuda (PärS '97 § 140).

Sellisel pärimisõigusest ilmajäänud pärijale antakse võimalus kaotatud pärimisõigus läbi pärandi vastuvõtmise **tähtaja ennistamise** kohtu kaudu mõjuval põhjusel taastada. Igal juhul peaks pärima õigustatud isiku õigus taotleda pärandi vastuvõtmise tähtaja ennistamist olema õigustatud juhul, kui pärima õigustatud isik oma pärimisõigusest üldse ei teadnud. Riigikohus on märkinud, et testamendi tühisuse tuvastamine võib olla mõjuvaks põhjuseks⁸⁰. Kui kõik pärandi vastuvõtnud pärijad tähtaja ennistamisega päri on, ei ole kohtu poole pöördumine vajalik ja pärimisasja lahendab notar. Notar annab välja uue pärimistunnistuse. Muutunud õigusliku olukorra tõttu tuleb pärijatel pärandvara omavahel ümber jagada nii, et iga pärija osa vastaks tegelikule pärandiosade suurusele.

Kui pärima õigustatud isik pärandist loobub, pikeneb pärandi vastuvõtmise tähtaeg (PärS '97 § 123 lõige 2).

- ✓ Pärandi vastuvõtmise tähtaja määrab ja pikendab notar. Tähtaja ennistamiseks on vaja kõigi pärandi vastuvõtnud pärijate nõusolekut või kohtuotsust, millega loetakse tähtaja möödalaskmise põhjus mõjuvaks.

⁸⁰ RKTKO, 3-2-1-53-08, p 16

11.2.5 Pärandist loobumine

Kui pärandit saab vastu võtta nii tegude kui avalduse esitamisega, siis pärandist loobumiseks tuleb esitada avaldus notarile (PärS'97 § 117). Sarnane on ka regulatsioon pärandist loobumise hetkest: avalduse esitamisel, kuid tagasiulatavalt pärandi avanemiseni.

Loobumise tagajärg: Loobuja asemel pärivad need isikud, kes päriksid siis, kui loobuja oleks surnud enne pärandi avanemist (PärS'97 § 123). Siinjuures tuleb arvestada testamendist tulenevate erisustega. Kui näiteks pärandaja on määranud asepärija, on õigus pärand vastu võtta asepärijaks nimetatud isikul (PärS'97 § 40). Kui joonisel 2 alapeatükis 4.2.1. C loobuks pärimisest notarile avalduse esitamisega, lahendatakse pärimisasi nii, nagu C oleks surnud. See tähendab, et tema asemele astub F kui järgmine antud tüvikonna esindaja. C loobumise korral oleks pärand 1/3 mõttelise osa ulatuses õigus vastu võtta F-l.

- ✓ Pärandist saab loobuda ainult notarile avalduse esitamisega, pärimisasi lahendatakse nii, nagu loobuja oleks surnud enne pärandi avanemist.

11.2.6 Pärandi passiivne mittevastuvõtmine

Põhimõtteliselt võib pärandist loobumiseks lugeda ka nn passiivne mittevastuvõtu, kuigi küsimus, kes loobuja asemel pärib, lahendatakse oluliselt erinevalt.

Potentsiaalne pärija kaotab õiguse pärida, kui ta pärandi vastuvõtmise tähtaja jooksul (PärS'97 § 117 lõige 4) ei valda, kasuta ega käsuta pärandvara, ei esita notarile pärandi vastuvõtmise avaldust ega esita notarile pärandist loobumise avaldust.

Nn passiivse mittevastuvõtmise tagajärg: passiivse mittevastuvõtja osa pärivad teised pärandi vastuvõtnud pärijad (PärS'97 § 117 lõige 4). Tema osa jagatakse teiste pärijate vahel vastavalt pärijate pärandiosade suurusele juurdekasvuõiguse alusel (PärS'97 §-d 127 jj). Selline säte motiveeris kohalolevaid pärijaid eemalviibivad pärima õigustatud isikud maha vaikida ja seeläbi oma pärandiosa suurendada, nagu praktikas ka sageli juhtus.

- ✓ Kui pärija pärimiseks midagi ei tee, kaotab ta oma pärimisõiguse. Erandina on tal võimalus taotleda pärandvara vastuvõtmise tähtaja ennistamist.

11.3 Pärandi üleminek 2009. a pärimisseaduse alusel

11.3.1 Pärandi vahetu üleminek ja pärimismenetluse algatamine

Alates 01.01.2009.a kehtib Eestis pärandist loobumise süsteem. See tähendab, et pärand läheb kogumis ja seaduse alusel automaatselt üle pärima õigustatud isikule. Pärijaks saab isik, kes on selleks õigustatud kas viimse tahte avalduse või seaduse alusel, kes on pärimisvõimeline (PärS § 5 lõige 2) ja kes ei ole pärimisest juba pärandaja eluajal lepinguga loobunud (PärS § 98). See tähendab, et pärija on kõigi pärandvara hulka kuuluvate esemete omanik ja kohustuste kandja alates pärandi avanemise hetkest automaatselt. Selleks, et pärija saaks pärandvara hulka kuuluva auto omanikuks, ei ole vaja pärandvara valdama asuda, pärimisavalduse esitamist, notari otsust ega pärimistunnistust. Pärandajale kuulunud õigused on üle läinud pärijale seaduse alusel ja vahetult, ilma et pärija selleks midagi tegema peaks või omanikuks saamisest üldse teaks. Kuivõrd pärimine on üks vähestest eranditest, mil õiguste üleminek toimub üldõigusjärgluse alusel, on õiguste kõrval läinud üle ka pärandajale kuulunud kohustused - samuti pärija teadmisest või tegevusest sõltumata. Pärandi vahetut üleminekut takistab vaid pärandist (tervikuna) loobumine, pärimiskõlbmatus (PärS § 6) või viimse tahte avalduse kehtetus.

Pärimisõiguse transmissioon e pärimisõiguse üleminek pärima õigustatud isiku pärijatele tekib siis, kui isiku pärimisõigus on tekkinud, kuid pärima õigustatud isik ei ole oma surma tõttu jõudnud pärandi vastuvõtmise tähtaja jooksul pärandit vastu võtta või sellest loobuda. Sellisel juhul on tema pärijatel õigus pärandist loobuda sama tähtaja jooksul, mille jooksul neil on õigus pärima õigustatud isiku pärandist loobuda (PärS § 120).

Kuigi seaduse kohaselt toimub pärandi üleminek vahetult ja õiguslikus mõttes on pärija pärandvara hulka kuuluvate esemete täieõiguslik omanik,

on pärija oma õiguste teostamisel siiski kuni pärandi vastuvõtmiseni, st loobumisõiguse kaotuseni, teatud ulatuses piiratud ja kohustuste täitmisel kaitstud. Nt peatub pärandvarasse kuuluva või pärandvara vastu suunatud nõude aegumine ajani, mil pärija võtab pärandvara vastu või pärandvarale määratakse hooldaja, samuti ei või reeglina enne pärandi vastuvõtmist nõuda pärijalt kohustuste täitmist (TsÜS § 166 lg 1, PärS § 134 lg 1). Kuigi pärandi vastuvõtmine kui selline ei ole vajalik, on pärijale antud teatud järelemõtlemise aeg, mille jooksul ta võib pärandist loobuda. Alles peale loobumistähtaaja möödumist saame rääkida lõplikust pärijast, seda siis tagasiulatuvalt pärandi avanemise seisuga.

Eestis ei ole pärija väljaselgitamine ega pärandvara valitsemine riiklikult korraldatud. Pärimisega seotud küsimuste lahendamise eest peab hea seisma eelkõige pärija ise, kuid pärijate kindlakstegemist saab kiirendada ka muu isik, nt võlausaldaja. Kuigi pärand läheb pärijale üle automaatselt, toimub **pärimismenetlus** üksnes menetluse läbiviimisest huvitatud isiku initsiatiivil. Pärimismenetlus algatatakse notariaalselt tõestatud pärimisasja algatamise avalduse alusel. Pärimismenetluse algatamise avalduse esitamiseks õigustatud isikute ring on väga lai - avalduse võib esitada pärija, pärandaja võlausaldaja, annakusaaja või muu pärandvara suhtes õigusi omav isik. Pärimismenetluse viib läbi notar, kellele antud pärimisasjas esitatakse esimene pärimismenetluse algatamise avaldus. Kas ja millise notari juures pärimisasi menetluses on, nähtub pärimisregistrist (PärS § 166). **Pärimismenetluse algatamise** kohta avaldab notar **teate** ametlikus väljaandes Ametlikud Teadaanded. Notar teavitab pärimismenetluse algatamisest talle teadaolevaid pärijaid ja muid isikuid, kellele on viimse tahte avaldusega antud õigusi või pandud kohustusi (PärS § 168 lõiked 2 ja 3). Pärimismenetluse käigus selgitatakse välja pärimise alus, pärijad, viiakse vajadusel läbi pärijate üleskutsemenetlus (PärS § 169), kogutakse infot pärandvara koosseisu kohta (PärSKord § 10), soovi korral viiakse pärimismenetluse raames läbi pärandvara inventuur ja selle käigus võlausaldajate üleskutsemenetlus pärandaja kohustuste kindlakstegemiseks (PärS § 140) ning pärimismenetluse lõpetusena tõestatakse pärimistunnistus (PärS § 171 jj).

Pärimismenetluse peamine eesmärk on selgitada välja pärijad ja soovi korral pärandvara koosseis, pärimismenetluse käigus ei toimu pärandvara valitsemist ega kohustuste täitmist. Pärijatel tuleb arvestada, et mitmel

juhul on vajalik nendepoolne kiire ja aktiivne tegutsemine, kuivõrd pärandi moodustavad õigussuhted kestavad sõltumata nende kandja surmast edasi. Nii vajab pärandvara hulka kuuluv ettevõtte valitsemist ja näiteks maksuvõlgade korral tuleb pärandvara ebapiisavuse juhul pärijal esitada Maksu- ja Tolliameti piirkondlikule struktuuriüksusele inventuuri käigus koostatud pärandvara nimekiri ning taotlus maksuhalduri nõude või nõude osa mahakandmiseks või tasumise ajatamiseks. Teada tasub, et pärija võib olla kohustatud esitama maksudeklaratsiooni ja et maksuvõlalt jätkub intressi arvestamine pärast pärandi vastuvõtmist⁸¹.

- ✓ Pärandvara üleminek on iseeneslik, sellega seotud toimingute tegemiseks peavad pärija ja teised huvitatud isikud aktiivselt tegutsema.

11.3.2 Pärandist loobumise või pärandi vastuvõtmise tingimused ja tähtaeg

Pärija võib talle üeläinud pärandi kas vastu võtta või sellest loobuda (PärS § 116 lõige 1). Enne vastuvõtmise või loobumise üle otsustamist on pärijal õigus saada andmeid pärandvara koosseisu ning pärimislepingu või testamendi sisu kohta kohtult, notarilt ja muult isikult, kelle valduses on pärandvara, testament või pärimisleping (PärS § 121).

Põhimõtteliselt on võimalik oma pärimisõigust välistada kahel moel. Eristada tuleb pärandist loobumist enne ja pärast pärandi avanemist. Enne pärandi avanemist on seadusjärgsel pärijal võimalik pärimisest loobuda üksnes pärimislepingu sõlmimisega. Enamasti sõlmitakse selliseid lepinguid selleks, et saavutada selgus pärijate ringis juba pärandaja eluajal ja sellega võib kaasneda hüvitis *tulevase pärimisõiguse käsutamise* eest. Tavalisest kinkest eristab sellist pärandi „ette kättesaamist“ see, et pärandi avanemisel lepingu pool kaotab oma pärimisõiguse ja tal ei ole õigust isegi mitte sundosale. Sellisel juhul on pärima õigustatud see isik, kes oleks pärinud siis, kui pärandist lepinguga loobunud oleks surnud enne pärandi avanemist (PärS § 98 ja § 99). Käesolevas peatükis käsitletakse aga viimse tahte avalduse või seaduse alusel tekkinud pärima õigustatud isiku õigust pärimisest loobuda peale pärandi avanemist.

⁸¹ Pärimine ja maksuvõlad. Maksu-ja Tolliameti infoleht.

Pärandi vastuvõtmine ja sellest loobumine on **pöördumatu ja tingimusevaenulik**. See tähendab, et kord vastuvõetud pärandist ei saa hiljem enam loobuda ja vastupidi. Pärandi vastuvõtmist ei saa panna sõltuvusse asjaolust, mille kohta ei ole teada, kas see saabub või mitte (TsÜS § 102). Samuti on välistatud pärandi osaline vastuvõtmine. Pärida ei saa ainult õigusi ja kohustustest loobuda (PärS § 116 lõige 2 ja § 122). Kas kõik, ja igaveseks - või mitte midagi.

Kuna pärandi üleminek toimub automaatselt, ei ole pärandi vastuvõtmine eraldi tahteavaldusega otseselt vajalik (tähtaja mõödalaskmine on sisuliselt tegudega vastuvõtmine). Kui pärija soovib, võib ta oma pärimissoovi selgelt väljendada, tehes pärimisasja lahendavale **notarile avalduse**, mille notar tõestab (PärS § 118 lõige 2). Küll aga on pärimisest loobumiseks vajalik esitada vastav loobumisavaldus ja järgida pärimisseaduses sätestatud tähtaegu ja vormi (PärS § 118 lõige 3). Pärandist loobumise avalduse või vastuvõtmise avalduse võib tõestada ka notar, kes pärimismenetlust läbi ei vii. Sellisel juhul edastatakse avaldus pärimismenetlust läbiviivale notarile (PärSKord § 13 lõige 6).

Pärandist loobumise tähtaeg on **kolm kuud**. Optimaalselt lühike tähtaeg on vajalik, et tagada pärimismenetluse võimalikult kiire läbiviimine ja selgus õiguslikus olukorras. On oluline selgitada välja lõplik pärija (iga loobumisega tähtaeg pikeneb), et võlausaldajad teaksid, kellele nõudeid esitada ja saaksid seda teha ning pärija saaks pärandvara eest hoolt kanda. Pärandi vastuvõtmine või sellest loobumine on iga pärija iseseisev otsus ja põhimõtteline valmisolek olla või mitte olla pärandiga seotud. Konkreetne pärandvara koosseis, sh kohustused, selgitatakse välja kas inventuuri käigus või selguvad veelgi hiljem. Uue pärimisseaduse kohaselt saab inventuuri taotleda ka kolme kuu jooksul pärandi ülevõlgnevusest teadasaamisest (PärS § 137 lõige 2). Seega ei pea pärijad pärandiga seotud küsimustes pärandist loobumise tähtaja jooksul ammendavat ülevaadet omama ega omavahel kokkuleppele jõudma, mistõttu saab pärandist loobumise tähtaja pikkuse lugeda piisavaks. Notaril on õigus tähtaega pärima õigustatud isiku kirjalikul ja põhjendavaid asjaolusid sisaldaval taotlusel pikendada (PärS § 119 lõige 2, PärSKord § 14).

Tähtaeghakkabkulgema hetkest, kui **pärija saab teada või peab teadasaama** (a) **pärandaja surmast** ja (b) **oma pärimisõigusest** (PärS § 119 lõige

1). Näiteks võib isiku pärimisõigus tuleneda testamendist ja sellest saadakse teada hiljem kui pärandi avanemisest. Samuti võib ette tulla, et pärima õigustatud isik saab pärandaja surmast teada hilinemisega, nt viibib ta välismaal. Loobumistähtaeg algab hetkest, kui täidetud on mõlemad eeldused. Kui pärija pärimisseaduses sätestatud kolmekuulise loobumistähtaja jooksul pärandist ei loobu, loetakse ta pärandi vastu võtnuks (PärS § 118 lõige 1). Notar võib tähtaega pikendada või määrata uue tähtaja, kui tähtaja möödalaskmiseks oli mõjuv põhjus ja kui teised pärima õigustatud isikud sellele vastu ei vaidle. Vaidluse korral lahendab asja kohus (PärS § 119 lõige 2).

Õigusteoreetiliselt on ka loobumissüsteemi tingimustes võimalik pärand tegudega vastu võtta. Kas see ka kehtiva pärimisseaduse kohaselt võimalik on, on vaieldav⁸². Küsimus tekib eelkõige siis, kui pärima õigustatud isik teeb enne pärandist loobumise tähtaja möödumist teo, millest saab objektiivselt järeldada soovi pärand vastu võtta, näiteks võõrandab pärandvara hulka kuuluva eseme, esitab pärandvara hulka kuuluva nõude või kolib pärandaja korterisse ja teeb seal põhjaliku remondi, kuid otsustab hiljem pärandist siiski pärandist loobumise tähtaja jooksul loobuda, nt teada saades pärandvara hulka kuulvast kohustusest. Jaatades sellisel moel pärandi tegudega vastuvõtmist, ei tohiks pärija enam pärandist loobuda (PärS § 116 lõige 2). Küll aga võib ta oma vastutust kolme kuu jooksul piirata (PärS § 137 lõige 2).

- ✓ Pärandist loobumiseks tuleb esitada kolme kuu jooksul oma pärimisõigusest teadasaamisest notarile avaldus.

11.3.3 Pärandi vastuvõtmise ja pärandist loobumise avalduse esitamine

Pärandi vastuvõtmine on **ühepoolne tehing**, sest see sisaldab kindla õigusliku tagajärje kaasatoomisele suunatud tahteavaldust (TsÜS § 67 lõige 1). Pärandist loobumiseks või vastuvõtmiseks esitatakse notarile **avaldus, mille notar tõestab** (PärS § 118 lõiked 2 ja 3).

⁸² PärS § 118 lõige 2 ja sellele antud selgitus 2009.a pärimisseaduse seletuskirjas; vt ka Liin,U, (2005), lk 199, Liin, U. (2009), lk 32

Pärandi vastuvõtmisele ega sellest loobumisele ei ole kehtestatud isiklikkuse nõuet, mistõttu saab nii pärandi vastu võtta kui ka sellest loobuda **esindaja kaudu** üldiste reeglite kohaselt (TsÜS §-d 10, 12 ja 115 jj). Näiteks esitab reeglina alaealise pärija nimel loobumisavalduse vastavalt PKS § 120 lõikele 1 tema hooldusõiguslik vanem, kes on lapse seaduslik esindaja⁸³. Olulise erandina on esindatava nimel pärandist loobumiseks vajalik kohtu eelnev nõusolek⁸⁴ (PKS § 120, § 131, § 188 lõige 1). Kohtu nõusolek ei ole vajalik pärandist loobumiseks, kui lapse õigus pärandile on tekkinud lapse suhtes esindusõigust omava vanema pärandist loobumise tagajärjel (PKS § 131 lõige 2).

Pärandist loobumisel esindaja kaudu võib tekkida küsimus, kas pärandist loobumise tähtaja algus määratakse esindaja või esindatava teadmise järgi. Eelkõige on küsimus relevantne tähtaja alguse teise eelduse puhul - teadmine pärimisõigusest. Kui tehingu õiguslikud tagajärjed sõltuvad sellest, kas isik teadis teatud asjaolusid või pidi neid teadma, siis tuleb nende asjaolude hindamisel lähtuda esindaja, mitte esindatava isikust (TsÜS § 123 lõige 1). Seega on nt alaealise lapse pärandist loobumise tähtaja alguse seatud sõltuvusse mitte lapse teadmisesest oma pärimisõigusest, vaid ema või isa teadmisesest lapse pärimisõigusest.

11.3.4 Pärandi vastuvõtmise ja pärandist loobumise avalduse kehtetuks tunnistamine

Pärandi vastuvõtmise või pärandist loobumise võib **kohus** tunnistada kehtetuks, kui see on tehtud pettuse teel, eksimuse ja ähvarduse ning vägivalda mõjul. Pärija võib eksimuse tõttu pärandi vastuvõtmise või pärandist loobumise kehtetuks tunnistamist taotleda üksnes juhul, kui ta on võtnud pärandi vastu või loobunud sellest eksimuse tõttu selles, kas ta pärib seaduse või, testamendi või pärimislepingu järgi (PärS § 123). Seega on Eesti õiguse järgi välistatud pärandi vastuvõtmise või loobumise avalduse tühistamine näiteks seetõttu, et pärija ei teadnud, et pärandist

⁸³ Ühist hooldusõigust omavatel vanematel on ühine esindusõigus. Vanem esindab last üksinda, kui (a) tal on lapse suhtes ainuhooldusõigus või (b) kohus on talle selles asjas otsustusõiguse üle antud. Kui vanem esindab last iseseisvalt, eeldatakse teise vanema nõusolekut (PKS § -d 119 ja 120).

⁸⁴ Sama kehtib annakust ja sundosast loobumise ja pärandvara jagamise kohta (PKS § 188 lõige 1)

on võimalik loobuda, pärija eksis loobumistähtajas või selles, kellel ja kui suures ulatuses tekib õigus pärida peale tema loobumist.

Samuti ei saa pärandi vastuvõtmise avalduse tühistamist taotleda eksimuse tõttu pärandvara koosseisus. Kui peale pärandi vastuvõtmist, nt kolmekuulise loobumistähtaja möödumist, selgub, et pärandvara hulka kuulub kohustus, mille olemasolust pärija varem ei teadnud, ei ole enam võimalik saavutada olukorda, kus pärand ei ole pärijale üle läinud. Selles olukorras ei ole võimalik taotleda ka pärandist loobumise tähtaja ennistamist, kuna see võimalus tuleb kõne alla üksnes siis, kui pärandi vastuvõtmise või sellest loobumise avaldust ei ole veel tehtud. Kui see aga juba tehtud on, ei ole pärandi vastuvõtmise ja sellest loobumise pöördumatusel põhimõtte tõttu (PärS § 116) ümberotsustamine enam võimalik. See on ka mõistlik, kuna pärimisel ei saa arvestada mitte üksnes pärija huvide, vaid ka pärandaja võlausaldaja ja teiste potentsiaalsete isikutega, kellega pärija võib tehinguid teha. Pärandvara säilimine on kõige paremini kaitstud siis, kui sellel on omanik, kes reaalset vara eest hoolitseb ja vastutab.

Eelöeldu ei tähenda aga kaugeltki, et pärija oleks jäetud kaitseta. Pärimisseaduse kohaselt on tal õigus piirata oma vastutust pärandaja kohustuse täitmise eest ja seda ka peale pärandi vastuvõtmist. Arvestama peab siiski vastutuse piiramise, st inventuuri nõude esitamise tähtaja ja tingimustega. Nii võib inventuuri nõude esitada kolme kuu jooksul pärast seda, kui ta sai teada või oleks pidanud saama asjaoludest, millest võib järeldada, et pärandvarast ei piisa pärandaja võlausaldajate nõuete rahuldamiseks (PärS § 137 lõige 2).

- ✓ Pärandi vastuvõtmise ja sellest loobumise avalduse saab seaduses toodud piiratud juhtudel kohus kehtetuks tunnistada.

11.3.5 Pärandist loobumise tähendus ja õiguslik tagajärg

Pärandi vastuvõtmise või pärandist loobumise üle võib isik vabalt ja **omal paremal äranägemisel** otsustada. Pärima õigustatud isik võib valida, kas võtta pärand vastu ja kas piirata oma vastutust, kuid ta võib ka pärandist loobuda. Pärandi vastuvõtmine ei ole kohustus ja pärandist loobumist ei tule kellelegi põhjendada, kellegagi läbi rääkida ega kelleltki nõusolekut küsida.

Loobumise motiiviks võib olla nt võlgadega ülekoormatud pärand, soovimatus tegeleda pärandvara valitsemisega või soov loobuda järgmiste seadusjärgsete pärijate kasuks. Üks sagedasemaid pärimisest loobumise motiive on võimaldada pärimisõiguse üleminekut järgmisele pärimisõiguslikule isikule. Pärandist loobumise tagajärjel loetakse, et pärand ei ole kunagi pärijale üle läinud, st pärandist loobumisel on **tagasiulatuv mõju pärandi avanemiseni**. See tähendab, et pärimisõigus läheb üle sellele, kes päriks juhul, kui pärandist loobuja oleks surnud enne pärandi avanemist (PärS § 124 lõige 1). Seega, kui seadusjärgse pärimise korral loobub pärandist pärandaja alaneja, läheb tema pärimisõigus üle loobuja alanejatele, nende loobumise korral omakorda loobuja alanejatele. Põhimõtteliselt on võimalik, et pärimisest loobuvad järgemööda nii testamendijärgsed pärijad, abikaasa kui kõik sugulased. Pärandist ei saa loobuda üksnes riik või kohalik omavalitsusüksus seadusjärgse pärijana (PärS § 125 lõige 1). Esialgse pärija loobumise tulemusel tekib igal järgmisel pärima õigustatud isikul pärimisõigus küll alates eelmise loobumisest, kuid tagasiulatuvalt pärandi avanemiseni. Isegi kui pärija saab oma pärimisõigusest teada alles aastaid peale pärandi avanemist, nt olukorras, kus tema pärimisõigus tekkis peale mitut eelnevat loobumist, on lõpliku pärija õigus pärandvarale tekkinud ikkagi alates pärandi avanemisest.

Kui pärija loobub pärandist seetõttu, et vältida päritud vara realiseerimist pärija isiklike kohustuste täitmiseks, tuleb arvestada, et võlausaldajal on siiski PärS §-st 126 tulenev seadusjärgne pandiõigus, mis annab talle õiguse nõuda pärandist loobunud isiku võlgade tasumist selle pärandvara arvel, millest võlgnik on loobunud. PärS § 126 kaitseb võlausaldaja huve juhtudel, mil talle võlgu olev isik on pärandist (temal saada olevast pärandiosast) loobunud ja loobunud ei ole vara, mille arvel oleks võimalik võlga tasuda. Isik, kellele pärandvara on üle läinud, peab PärS § 126 alusel

taluma, et talle üle läinud pärandvara arvel tasutakse pärandist loobunud isiku võlad. Pärandi vastuvõtnud isiku isikliku vara arvel ei või võla tasumist nõuda⁸⁵.

Järgmise pärija suhtes ei alga pärandist loobumise tähtaeg mitte pärandi avanemisest, vaid päevast, mil pärandist loobunu asemele astuja **loobumisest teada sai**. Järgmisel pärijal on õigus pärandist loobuda sama tähtaja jooksul, kui selleks oli õigus pärandist loobunud (PärS § 124 lõige 2). Järgmise pärija õigused pärandvarale loetakse üle läinuks ikkagi pärandi avanemise hetke seisuga, mitte alates pärimisest loobunu loobumisest ega hetkest, mil järgmine pärija oma pärimisõigusest teada sai.

- ✓ Kui pärija pärandist loobub, ei ole pärand talle kunagi üle läinud.

11.3.6 Pärija õigused ja kohustused enne pärandi vastuvõtmist

Kuna pärandajale kuulunud õigused lähevad pärijale üle automaatselt, seaduse alusel, on pärijal alates ülemineku hetkest, st pärandi avanemisest **õiguskäsitada** pärandvara hulka kuuluvaid esemeid. Siiski võib käsutamine teatud juhtudel olla takistatud, nt kinnisasja käsutamiseks vajaliku kinnistusraamatu kande tegemiseks on vajalik esitada pärimistunnistus ja seega ei saa tehingut enne tunnistuse tõestamist lõpule viia. Kui esialgne pärija pärandist ei loobu, on tema poolt pärandi avanemise ja pärandi vastuvõtmise vahelisel ajal tehtud käsutustehingud kehtivad (eeldusel, et ei esine muid kehtetuse aluseid). Kui aga esialgne pärija pärimisest loobub ja ta on enne loobumist käsitanud pärandvara hulka kuuluvaid esemeid, tekib küsimus, kuidas mõjutab loobumine tema tehtud tehingute kehtivust. Kuna loobumise tagajärjeks on olukord, kus pärandist loobunud isikul ei ole õigusi, sh käsutusõigust, üldse tekkinud, ei saa pärandist loobunud pärija olla ka õigustatud omandit üle andma (nt AÕS § 92). Selline tehing on kehtiv, kui lõplik pärija selle (tagasitaitmise vältimiseks) heaks kiidab (TsÜS § 114 lõige 2). Samuti võib selline tehing olla kehtiv, kui on täidetud heauskse omandamise eeldused. Ilmselt tuleb ka Eesti õiguses nõustuda,

⁸⁵ RKTko 3-2-1-41-10, punktid 9 ja 12; otsus on küll tehtud 1997.a pärimisseaduse § 125 pinnalt, kuid ülekantav kehtivasse õigusesse.

et heauskset omandamist ei välista siinkohal ka AÕS § 95 lõikest 3 tulenev omaniku tahte vastane valdusest väljaminek. Kuigi AÕS § 38 kohaselt läheb valdus üle pärijale, tuleb heauskse omandamise küsimuses esialgse pärija ja lõpliku pärija kontekstis hinnata tegeliku valduse fakti ja jätta fiktiivne valduse üleminek tähelepanuta⁸⁶.

Pärandi avanemisega on (esialgsest) pärijast saanud ka pärandvara hulka kuuluvate kohustuste võlgnik. Võlausaldajate, sh annakusaajate ja sundosa nõuete eest on esialgne pärija kaitstud **kohustuse täitmisest keeldumise õiguse** läbi. Nimelt ei või pärijalt nõuda pärandvara hulka kuuluva kohustuse täitmist enne pärandi vastuvõtmist (PärS § 134 lõige 1). Erandina ei ole pärijal õigust keelduda pärimisseaduse §-s 132 nimetatud ühe kuu ülalpidamisnõude täitmisest, samuti pandiga või eelmärkega tagatud nõuete puhul (PärS § 134 lõiked 3 ja 4). Kui võlausaldaja soovib nõude täitmist juba enne pärandist loobumise tähtaja möödumist, võib ta taotleda pärandvara valitsemist, kui muidu satuks ohtu tema nõude täitmine (PärS § 111 lõige 3). Enne pärandist loobumise tähtaja möödumist või pärandi vastuvõtmist võib pärandvara kohta käiva nõude alusel viia **täitemenetlust** läbi üksnes pärandvara suhtes. Pärandvarale ei või sel juhul sissenõuet pöörata pärija isiklike kohustuste põhjal (TMS § 17).

Esialgse pärija ja lõpliku pärija omavahelisi suhteid pärimisseaduses ei reguleerita. Olemuslikult vastab nende omavaheline õigussuhe enam käsundita asjaajamise sätetele, mistõttu saab analoogia korras kohaldada VÕS § 1018 jj ja nt kulutuste hüvitamise nõude eeldusi kontrollida VÕS § 1023 alusel. Esialgse pärija ja lõpliku pärija omavahelises suhtes ei ole kohaldatav PärS-st § 146 tulenev kogu pärandvara väljaandmisnõue, kuna esialgne pärija ei valda pärandvara pärijana ja tema on kõik õigused pärandvarale kaotanud.

- ✓ Pärandist loobunud esialgse pärija tehtud käsutus on kehtiv, kui lõplik pärija selle hiljem heaks kiidab või kui toimub heauskne omandamine. Esialgse ja lõpliku pärija omavahelised suhted sarnanevad enim käsundita asjaajamise regulatsioonile.

⁸⁶ MünchKomm./Leipold, § 1953, änr 4

11.4 Pärimistunnistus

Pärimistunnistus on pädeva ametniku (notari) poolt väljastatud tõend :

1. pärandi vastuvõtnud pärija isiku ja
2. tema pärimisõiguse aluse ja ulatuse (mitme pärija korral märgitakse tunnistusele ka pärandiosade suurus) ja
3. tema õiguste piiratuse või piiramatuse kohta (nt järelpärija või testamenditäitja määramise või mittemääramise kohta. Pärimistunnistusest ei nähtu pärandvara valitsemise ja sellest johtuvad võimalikud käsutuspiirangud).

Pärimistunnistusega **tõendatakse üldõigusjärglust**, st pärijaks olemist. Pärimistunnistus on vajalik tõendamaks pärandajale kuulunud õiguste üleminekut pärijale nt kinnistusosakonnas (KRS § 36¹ lõige 3), täitemenetluses (TMS § 18), autoregistris, võlausaldajate ees jne. Pärimistunnistus iseenesest ei muuda tegelikku õiguslikku olukorda, sellel **ei ole õigustloovat tähendust**. Riigikohus on korduvalt selgitanud, et pärimistunnistuse olemasolu või puudumine ei mõjuta iseenesest pärimisõigust – pärimistunnistus ei lõpeta ega tekita omandiõigust. Pärimistunnistusega tõendatakse õigust, mis pärijal juba olemas on⁸⁷. See tähendab eelkõige seda, et pärima õigustatud isik, kes tunnistusest ei nähtu, ei kaota oma pärimisõigust ainuüksi seetõttu, et teda tunnistusel nimetatud ei ole. Varasema praktika kohaselt kanti tunnistusele ka pärandvara (mitteammendav) loetelu. Analoogiliselt ei tähenda konkreetse eseme tunnistusest puudumine, et puuduv ese ei ole pärijatele üle läinud (nt kitarr või portmonee). Õigused ja kohustused lähevad pärijatele üle seaduse, mitte pärimistunnistuse alusel.

Pärimistunnistuse **tõestab notari**, kui pärija **pärimisõigus ja selle ulatus on piisavalt tõendatud**. Siit järeldeb notari vastutuse ulatus. Pärimisõiguse ulatuse väljaselgitamiseks on möödapääsmatult vajalik välja selgitada kõik pärijad. Arvestades pärimistunnistuse tähendust ja potentsiaalseid tehinguid, mida tunnistusel märgitud isikud pärandvaraga teha võivad, peab tunnistuse tõestamisele eelnema põhjalik ja hoolas asjaolude ja tõendite kontroll. Notar ei tõesta tunnistust enne ühe kuu möödumist

⁸⁷ RKTCo 2-1-123-96, RKTCo 3-2-1-121-05, p 36, RKTCo 3-2-1-125-07, RKTCo 3-2-86-08

pärimismenetluse algatamise teate avaldamisest ametlikus väljaandes Ametlikud Teadaanded (PärS § 171 lõige 1). Pärimismenetluse algatamise kohta avaldab notar teate hiljemalt kaks tööpäeva pärast pärimismenetluse algatamist ametlikus väljaandes Ametlikud Teadaanded (PärS § 168 lõige 1). Võib ette tulla olukord, kus üks pärijatest on küll teada, kuid tema pärimissoovi kohta andmed puuduvad. Sellisel juhul võib notar teiste pärijate soovil tõestada pärimistunnistuse, millelt nähtub nii lõplik kui esialgne pärija. Kui mõistliku aja jooksul pärija väljaselgitamise üleskutsemenetluse üleskutse avaldamisest arvates ei ole pärijal pärimisõigus või selle ulatus pärimistunnistuse tõestamiseks piisavalt tõendatud, tõestab notar pärimistunnistuse, milles märgib talle pärimismenetluses teatavaks saanud andmed isikute kohta, kes on pärandi vastu võtnud, samuti võimaluse korral andmed isiku kohta, kellel võib selleks õigus olla (PärS § 171 lõige 6). Sellisel juhul ei märgita pärimistunnistusele pärijate pärandiosade mõtteliste osade suurust (PärSKord § 19 lõige 3).

Pärimistunnistuse tõestamiseks piisab pärimismenetluse algatamise avalduse esitamisest ja tõestamisest, eraldi pärimistunnistuse tõestamise avaldust esitada ei ole vaja (PärS § 166, § 171). Notar võib kõigepealt koostada tunnistuse kavandi ning määrata tunnistuse tõestamiseks hilisema tähtaja. Notar tõestab tunnistuse, kui selleks tähtjaks ei ole talle laekunud tunnistuse tõestamist keelavat kohtumäärust (PärS § 174). Pärimistunnistusel pärijana nimetatud või muu pärimismenetlust algatama õigustatud isiku taotlusel väljastab notar talle pärimistunnistuse kinnitatud ära kirja (PärSKord § 20).

Kuigi pärimistunnistuse olulisim funktsioon on tõendada üldõigusjärglust, ei ole sellele kantavate andmete loetelu ammendavalt reguleeritud. Kui pärimismenetluses on tõestatud annakusaaja või sundosa saaja tunnistus, märgitakse sellega seotud asjaolud pärimistunnistusele (PärSKord § 19 lõige 4). Kui pärandaja oli abielus või kui abikaasade ühisvara on jäänud varasemast jagamata, kantakse pärimistunnistusele ka andmed pärandaja üleelanud abikaasa ning varasuhte liigi kohta (PärS § 171 lõige 5). Kuigi PärSKord kohaselt kantakse pärimistunnistusele ka muid pärimist kajastavaid olulisi andmeid (PärSKord § 19 lõige 5), tasub siiski hoiduda tunnistuse koormamisest mitteoluliste andmetega.

Pärimistunnistus loob **õigusliku eelduse**, et tunnistusel nimetatud isik on pärija, kelle õigused pärandvarale on piiratud üksnes tunnistusel toodud ulatuses. See ei tähenda, et seda eeldust ei oleks võimalik ümber lükata. Seejuures on tõendamiskoormis sellel, kes tunnistuse ebaõigsusele tugineb. Riigikohus on 1997.a pärimisseaduse pinnalt selgitanud, et pärimistunnistuse eraldi vaidlustamine ei ole vajalik. Pärimistunnistus tõendab üksnes pärimisõigust ning sellega luuakse avalikult usaldatava dokumendi näol eeldus pärimisõiguse (ja seeläbi ka omandiõiguse) olemasolu kohta, mis on kohtus siiski ümberlükatav, kui see ei vasta tegelikkusele. Kui kohus tuvastab pärimisõiguse olemasolu teistsuguses ulatuses, kui see on väljendatud pärimistunnistuses, asendab kohtuotsus pärimistunnistust⁸⁸.

Kuni vastupidist tõendatud ei ole, saab nii pärija ise kui võlausaldaja lähtuda tunnistusel märgitust. 2009.a pärimisseaduse kohaselt, kui ilmneb, et **pärimistunnistus on ebaõige**, tunnistab notar selle asjast huvitatud isiku notariaalselt tõestatud avalduse alusel või omal algatusel kehtetuks. Tunnistuse kehtetuks tunnistamise nõue tuleb esitada kolme aasta jooksul selle kehtetuse alusest teada saamisest või teada saama pidamisest arvates, kuid mitte rohkem kui 30 aastat pärast pärandi avanemist. Tähtaega võib notar või kohus ennistada (PärS § 175). Tunnistuse kehtetuks tunnistamisel viib notar läbi uue pärimismenetluse. Võimalusel esitab notar avalduse kinnistusraamatusse vastuväite kandmiseks. Kui notar keeldub pärimismenetluses tõestatud tunnistust kehtetuks tunnistamast, võib õigustatud huviga isik nõuda kohtus tunnistuse kehtetuks tunnistamist. Tunnistuse kehtetuks tunnistamise hagi esitatakse isiku vastu, kes on õigustatud isik tunnistuse kohaselt.

Tekib küsimus, kas õiguskäibes saab omistada pärimistunnistusele kinnistusraamatu avaliku usaldatavuse põhimõttega võrreldava toime ja kas sellest saab lähtuda heauskse omandamise eelduste kindlaksmääramisel. Pärimisseadus antud küsimust otseselt ei reguleeri. Kui avaliku usaldatavuse toimet jaatada⁸⁹, saab pärimistunnistusele tuginenud pärija lepingupartner lähtuda eeldusest, et tunnistusel märgitud pärija on pärija ja et tema käsutusõigus on piiratud üksnes tunnistusel märgitud ulatuses, samuti saab võlausaldaja kohustuse täitmisel pärimistunnistusele

⁸⁸ RKTko 3-2-1-121-05, p 36

⁸⁹ RKTko 3-2-1-121-05, p 36

märgitud pärijale lähtuda sellest, et kohustus on täidetud õigele isikule (isegi kui hiljem selgub, et tunnistus oli ebaõige). Pärimistunnistuse toime ei laiene võlaõiguslikele tehingutele.

- ✓ Pärimistunnistusega tõendatakse eelkõige üldõigusjärglust.

11.5 Kui pärandi vastuvõtnud pärija ei ole tegelikult pärija

Võib juhtuda, et pärimisasi lahendatakse ebaõigesti. Põhjuseid selleks võib olla erinevaid, nt ei saada pärimismenetluse käigus teada tegeliku (või veel ühe) pärija olemasolust, selgub, et testament, mille alusel pärimisasi lahendati, on kehtetu või saadakse kehtiva testamendi olemasolust teada peale pärimismenetlust. Loobumissüsteemi tingimustes on sellise pärija õigused õiguslikult tagasiulatuvalt pärandi avanemisest kaitstud ning ta ei pea oma õiguste taastamiseks kohtu kaudu pärandi vastuvõtmise tähtaega ennistama ja selle möödalaskmist põhjendama. Küll aga on tal vaja oma õigused maksuma panna ja tegelik olukord õiguslikuga kooskõlla viia.

Kui pärimistunnistus on väljastatud, on otstarbekas taotleda pärimistunnistus kehtetuks tunnistamist ja uue menetluse läbiviimist, vajadusel ning võimalusel seista hea vastuväite kandmise eest kinnistusraamatusse (PärS § 175). Lisaks tuleb tegelikul pärijal pärandvara “vale” pärija valdusest välja nõuda. Kuna seaduse alusel on pärandvara läinud üle tegelikule pärijale, on tal oma omanikupositsioonist tulenevalt õigus kasutada iga eseme suhtes eraldi kõiki üldisi võlaõiguslikke või asjaõiguslikke väljaandmisnõudeid, nt vindikatsioonihagi või nõuded alusetust rikastumisest.

Üksiknõuete kõrval annab pärimisseadus §-s 146 tegelikule pärijale erilise **pärandvara väljaandmise nõude**, mis on suunatud kogu pärandvara väljaandmisele ja mille eeldused on: (a) nõude esitaja on õigustatud pärima (samuti testamenditäitja või pärandvara hooldaja), (b) valdaja valdab pärijana ja (c) valdaja ei ole õigustatud pärima. Kas pärijana valdaja käitus seejuures hea- või pahauskselt ei ole väljaandmisnõude seisukohast oluline. Pärandvara väljaandmise nõue ei ole suunatud mitte iga isiku vastu, kelle valduses on pärandvara ja kes ei

ole pärija, vaid üksnes sellise pärandvara valdava isiku vastu, kes valdab pärandvara nagu pärija, kuid ei ole õigustatud pärima. Isikute vastu, kes ei valda pärandvara pärijatena, saab tegelik pärija kasutada üldisi asja- ja võlaõiguslikke väljaandmisnõudeid. Pärandvara väljaandmise nõue on summaarne nõue kogu pärandvara väljaandmiseks. Seetõttu ei ole pärandvara väljaandmise nõuet võimalik kasutada isikute vastu, kes ei valda pärandvara neile väidetavalt kuuluva pärimisõiguse, vaid muu (väidetava) asja- või võlaõigusliku õigustuse alusel (pandipidajana, üürniku või rentnikuna jne). Pärandvara väljaandmisnõue on suunatud kõigele, mida pärijana valdaja pärandist saanud on. Kui pärijana pärandvara vallanud isik on andnud pärandvara hulka kuuluva asja isikule, kellele ta ei oleks pidanud seda andma, on õigus nõuda asi välja ka heauskselt valdajalt (PärS § 146 lõige 2). Pärandvara välja andnud isikul on õigus üleantavast pärandvarast maha arvata pärandaja matuse kulud, mis on tema kantud (PärS § 146 lõige 3). Koos pärandiga läheb pärijale üle kohustus, mille pärandvara vallanud isik pidi endale võtma pärandvara valdamise tõttu (PärS § 146 lõige 4).

- ✓ Tegelik pärija võib pärijana pärandvara valdavalt isikult nõuda pärandvara väljaandmist nii kogu pärandvara väljaandmisele suunatud pärandvara väljaandmise nõude alusel kui üksikute asja- ja võlaõiguslike nõuete alusel.

12. VASTUTUS PÄRANDAJA KOHUSTUSTE EEST

12.1 Vastutus pärandvaral lasuvate kohustuste eest ja vastutuse piiramise tähendus

Üldõigusjärgluse põhimõtte kohaselt lähevad õiguste kõrval pärijale üle ka **kõik kohustused**, mis ei ole pärandaja isikuga lahutamatu seotud või ei ole seadusest tulenevalt mitte-üleantavad⁹⁰ (PärS § 130). Võib juhtuda, et pärandvaras on kohustusi rohkem kui reaalsel vara, millest kohustusi täita. Sellisel juhul tõusetub küsimus, kas pärija peab täitma kohustused ainult pärandvara ulatuses või lisama puudujääva osa oma isiklikust varast. Seadusega on vastutus piiratud pärandvarale nt annaku täitmise osas (PärS § 58 lõige 1). Kui pärandist annaku täitmiseks ei piisa, ei ole pärija kohustatud annakut täitma pärandvara ületavas osas ja ainuüksi annaku täitmise kohustuse pärast ei pea **vastutust piirama ehk viima läbi pärandvara inventuuri**.

Põhimõtteliselt võib võlausaldaja nõuda täitmist nii pärandvarast kui pärija isiklikust varast. Eeldatakse, et pärija vastutab kõigi pärandil lasuvate kohustuste eest ja seda kogu oma varaga, st nii oma isikliku vara kui pärandina saadud varaga (PärS § 130 lõige 3). Vastutus on siiski piiratud. Kõik nüüdisaegsed pärimissüsteemid võimaldavad ka pärandi vastuvõtnud pärijal oma vastutust piirata ja keelduda kohustuste täitmisest ulatuses, milles need ületavad pärandvara. Nii on ka Eesti õiguses pärijal soovi korral võimalus seaduses sätestatud tingimustel oma vastutust piirata, mille tulemusel vastutab ta võlausaldajate ees **vaid pärandvara ulatuses** (PärS § 130 lõige 3). Kui pärandaja oleks elus, oleks vastutav varamass eelduslikult sama. Vastutuse mittepiiramine paneb aga võlausaldaja senisest soodsamasse positsiooni, kuna tema nõuete eest vastutab lisaks pärandaja varale ka pärija vara ning senise ühe varamassi asemel saab täitmist nõuda kahest. Pärandi avanemisega tekib ebatavaline olukord, kus segunevad kaks varamassi ja sellega seoses ka kaks gruppi potentsiaalseid võlausaldajaid. Pärandaja võlausaldaja on huvitatud nõude rahuldamisest nii pärija varast kui pärandvarast, sama soovivad ka pärija isiklikud võlausaldajad. Pärija vastutuse piiramisega püütaksegi hoida kaks varamassi ja sellega seotud võlausaldajad õiguslikult lahus. Nii

⁹⁰ Vt ka RKTko 3-2-1-59-11, p 9; RKTko 3-2-1-123-10, p 13

saab pärija isiklik võlausaldaja nõuda täitmist pärandvarast, kui pärandaja kohustuste täitmisest vara üle jääb.

- ✓ Pärandvara hulka kuuluvate nõuete eest võib vastutada nii pärandvara kui pärija isiklik vara. Kui pärija oma vastutust piirab, vastutab üksnes pärandvara.

12.2 Vastutuse piiramise viis ja inventuuri nõude esitamise aeg

Pärija saab oma vastutust pärandaja võlausaldajate ees piirata kindlas seadusega ette nähtud korras. Eesti pärimisõigus võimaldab pärijal oma vastutust piirata läbi **inventuuri nõude esitamise** ja selle reaalse läbiviimise (PärS § 137). Vastutuse piiramiseks tuleb esitada inventuuri nõue **notarile** (PärS § 137 lõige 1).

1997. a pärimisseaduse kohaselt saab pärija vastutust piirata üksnes pärandi vastuvõtmisel. Kui pärija pärandit vastu võttes nõuab selle inventuuri, vabaneb ta pärandaja võlgade tasumise kohustusest oma vara arvel (PärS'97 § 135 lõige 1). Kehtiva pärimisseaduse regulatsioon on selles osas oluliselt paindlikum, nähes ette, et inventuuri nõude esitamine võimalik **ka peale pärandi vastuvõtmist**, nt pärast pärandvara ebapiisavusest teadasaamist. Pärija võib notariaalselt tõestatud inventuuri nõude notarile esitada **kolme kuu jooksul** pärast seda, kui ta sai teada või oleks pidanud teada saada asjaoludest, millest võib järeldada, et pärandvarast ei piisa pärandaja võlausaldajate nõuete rahuldamiseks (PärS § 137 lõige 2). Seega ei pea pärija pärandi vastuvõtmise üle otsustamisel ilmtingimata omama detailselt ülevaadet kõikidest pärandvara hulka kuuluvatest asjadest, nõuetest ja kohustustest. See ei pruugi alati ka võimalik olla. Inventuurinõude hilisema esitamise võimalus aitab vältida põhjendamatuid inventuure ja tagab, et pärija saab olla kindel, et vastutuse piiramine on ka hiljem võimalik ja ta ei pea võlgade kartuses pärandist loobuma. Võlausaldaja, kes soovib saada selgust pärandvara koosseisus enne, kui selle uus omanik seda valitsema asub, võib esitada pärandvara valitsemise taotluse, kui on alust arvata, et muidu satuks ohtu tema nõude rahuldamine (PärS § 111 lõige 3). Sellisel juhul rahuldatakse *kõikide* võlausaldajate nõuded pärandvara hooldaja poolt (PärS § 113 lõige 2).

Inventuuri tegemine on teatud eranditega **vabatahtlik**. Inventuuri ei pea alati, nõ igaks juhuks tegema. Inventuuri tegemine toob kaasa täiendavaid kulutusi, kuid on pigem soovitatav, kui on alust kahelda pärandvara ülevõlgnevuses, kui seda õigustab hea ülevaate saamine pärandvara koosseisust ja võimalus täita kohustused õigeaegselt. Inventuur on kohustuslik, kui pärijaks on **kohalik omavalitsus, riik ja piiratud teovõimega isik** (PärS § 136 lõige 1, PKS § 188 lõige 4). Kui piiratud teovõimega pärija seaduslik esindaja ei ole pärija huvides inventuuri taotlenud, vastutab esindaja isiklikult pärandaja nende kohustuste eest, mille täitmiseks pärandvarast ei jätkunud. Sisuliselt saavutatakse olukord, kus inventuuri tegemata jätmise tagajärgede eest vastutab piiratud teovõimega pärija esindaja, st võlausaldaja võib esindatavalt nõuda täitmist pärandvarast ja puudujäävas osas mitte esindatava isiklikust varast, vaid esindaja isiklikust varast (PärS § 136 lõige 2).

Vastutuse piiramine on iga pärija isiklik õigus ja kohustus ning seda tuleb vaadata lahus pärandvara nimekirja koostamise kohustusest. Kui pärijaid on mitu, ei too vastutuse piiramine ühe pärija poolt automaatselt kaasa sama tagajärge ülejäänud pärijate jaoks. Võib juhtuda, et mõni pärijatest soovib võlausaldajate nõuded oma varast rahuldada. Kui inventuur on ühe pärija nõudel tehtud, kehtivad inventuuri tagajärjed kõigi pärijate suhtes, kes on nõudnud pärandi inventuuri (PärS § 139 lõige 7). Seega kui kõik kolm pärijat soovivad oma vastutust piirata, on selguse huvides soovitatav, et igaüks neist oma tahet inventuuri läbi viia selgelt väljendaks. Vastasel korral vastutab pärandvara ulatuses ainult see pärija, kes inventuuri nõude esitas, st soovis oma vastutust piirata. Seejuures inventeeritakse pärandvara siiski vaid üks kord, olulise põhjuseta ei ole uut pärandvara nimekirja teha vaja (PärS § 139 lõige 7).

- ✓ Võlausaldaja ei saa nõuda kohustuste täitmist pärija isiklikust varast, kui pärija on esitanud hiljemalt kolme kuu jooksul pärandvara ülevõlgnevusest teadasaamisest arvates inventuuri nõude ja inventuur on läbi viidud.

12.3 Inventuuri läbiviimine

Kui pärija on esitanud inventuuri nõude või kui inventuur on kohustuslik, vaatab inventuuri nõude läbi pärimisasja menetlev **notar** ja **määrab inventuuri otsusega**. Kui notar jätab inventuuri nõude rahuldamata, koostab ta selle kohta põhistatud otsuse ja saadab ära kirja inventuuri taotlejale (PärSKord § 16). Inventuuri läbiviimiseks määrab notar inventuuri tegija. **Inventuuri tegijaks** saab olla üksnes **kohtutäitur** (PärS § 138).

Inventuuri käigus selgitatakse välja pärandvara koosseis. Selleks kogutakse andmeid nii pärijalt (PärS § 139 lõiked 1 ja 3), notarilt (PärS § 139 lõige 2, § 167, PärSKord § 17) kui krediidasutustelt ja muudelt isikutelt, kelle valduses on pärandvara või kellel on pärandvara kohta andmeid (PärS § 139 lõige 3), samuti avalikest andmekogudest ning Maksu- ja Tolliametist (Kohtutäiturimäärustik § 26²). Kohtutäituril on kohustus kontrollida pärija esitatud andmeid pärandvara ja pärandvaraga seotud kohustuste kohta ja selgitada välja pärandaja matuse kulud, pärandaja pereliikme ühe kuu ülalpidamisnõue, annakud, sihtkäsundid, sihtmäärangud ja -määrustiku kohaselt - ka sundosanõuded ja muud viimse tahte avaldusest tulenevad kohustused (PärS §-d 131-133; Kohtutäiturimäärustik § 26² lõige 1 punkt 5) ning muud pärimismenetluse läbiviimisel inventuuriga seotud tähtsust omavad asjaolud.

Mitte alati ei anna üksnes pärijate ütlused ja järelepärimised Eesti suurematesse pankadesse ja liisingfirmadesse, kinnistus- ja äriregistrisse jne ammendavat tulemust. Nii ei pruugita mõne kohustuse olemasolust teada saada enne, kui võlausaldaja ükskord oma nõude esitab. Samamoodi on ohustatud ka pärandaja võlausaldajad, kes võlgniku surmast ega pärijatele oma nõudest teatamise vajadusest midagi ei tea. Selleks, et saavutada suurem selgus pärandvara koosseisus ja anda võlausaldajatele võimalus oma nõudest teada anda, viib kohtutäitur võlausaldajate nõuete kindlaksmääramiseks inventuuri käigus läbi **võlausaldajate üleskutsemenetluse** (PärS § 140). Selleks avaldab täitur ametlikus väljaandes Ametlikud Teadaanded teate üleskutsega võlausaldajatele oma nõuetest pärandaja vastu ühe kuu jooksul teate avaldamisest inventuuri tegijale teatada. Üleskutsemenetluses ei pea teatama nõuetest, mis on tagatud käsipandiga või avalikku

registrisse kantud pandiga, samuti pärandaja matuse kuludest, ühekuu ülalpidamise nõudest ja viimse tahte avaldusest tulenevatest nõuetest (PärS § 131-133 nimetatud nõuetest). Võlausaldajate jaoks on erakordselt oluline sellisele teatele vastata ja oma nõudest teada anda. Võlausaldaja, kes oma nõudest tähtaegselt teada ei anna, nõue küll ei lõpe, kuid ta riskib sellega, et pärandvarast rahuldatakse tähtaegselt teatanud võlausaldajate nõuded tema nõudega arvestamata (PärS § 142 lõige 1 ja § 143).

Kui andmed pärandvara koosseisu kohta on kohtutäiturile teada, kantakse need **pärandvara nimekirja**. Pärandvara nimekirja kantakse pärandvara hulka kuuluvad esemed, üleskutsemenetluses tähtaegselt esitatud nõuded, samuti nõuded, mis on tagatud käsipandiga või avalikku registrisse kantud pandiga ja PärS § 131-133 nimetatud nõuded (PärS § 141 lõige 1). Pärandvara nimekiri esitatakse notarile. **Pärast pärandvara nimekirja esitamist notarile loetakse inventuur lõppenuks** (PärS § 141). Notar saadab ära kirja inventuuri taotlejale ja kõigile teadaolevatele pärijatele (PärSKord § 17). Inventuuri kulud hüvitatakse pärandvara arvel (PärS § 139 lõige 8).

Kuid ka üleskutsemenetluse läbiviimine ja kohtutäituri, pärija ning notari kohustuste kohane täitmine ei pruugi ilmtingimata tagada, et pärandvara nimekiri oleks tõene ja täielik. Tulenevalt üldõigusjärgluse põhimõttest läheb pärijale üle ka selline kohustus, mis inventuuri nimekirjas ei kajastu. Kohustused lõpevad seaduses ettenähtud konkreetsetel juhtudel. Eelöeldu ei tähenda, et pärija peaks hiljem selguvate kohustuste kartuses pärandvara kuni maksimaalse nõude aegumise tähtaja lõpuni hoiustama ja selle üle mitte käsutama. Pärimisseaduses nähakse ette, et tähtaegselt teatamata nõuete eest on pärija vastutus leebem, st pärija vastutab üksnes ulatuses, milles ta pärandvara arvel veel rikastunud on (PärS § 143 lõige 3).

Kui pärandvara nimekiri ei vasta tegelikkusele, tõusetub küsimus **inventuuritegija vastutusest** - kas ta on rikkunud oma hoolsuskohustust pärandvara koosseisu kindlakstegemisel või mitte. Inventuuri tegija vastutab vaid kohustuste **süüülise** rikkumise eest. Kui inventuuritegija ei kanna pärandvara nimekirja pärandi hulka kuuluvaid esemeid või kannab sinna olematu kohustuse, kahjustamaks pärandaja võlausaldajaid või teiste pärandist kasu saama õigustatud isikute huve, vastutab ta tekitatud kahju eest kohtutäituri seaduse alusel (PärS § 145). Kui pärija

jätab pärandvara nimekirja kandmiseks avaldamata pärandvara hulka kuuluvaid esemeid või avaldab olematuid kohustusi selleks, et kahjustada pärandaja võlausaldajaid, vastutab pärija pärandaja kohustuste eest ka oma varaga (PärS § 144).

- ✓ Inventuuri määrab notar ja viib läbi kohtutäitur. Inventuuri käigus selgitatakse võimaluste piires välja pärandvara koosseis, kuid ei rahuldata võlausaldajate nõudeid.

12.4 Kohustuste koosseis

Pärijatel tasub kindlaks määrata, millest täpselt pärandvara koosneb ja milliseid kohustusi üldse pärandvara arvel täita saab. Põhimõtteliselt saab öelda, et pärandvara arvel tuleb kahtlusteta täita järgmised kohustused: pärandaja isikus tekkinud kohustused, sõltumata tekkimise asjaoludest, nt maksmata üüri- ja elektriarved, järelmaksuga ostetud teler, korterilaen (PärS § 130) ja pärandaja matusekulud, pärandaja perekonnaliikmete ühe kuu ülalpidamisnõue, annakud, sihtkäsundid, sihtmäärangud, sundosa nõuded ja muud viimse tahte avaldusest tulenevad kohustused (PärS § 131-133), samuti *pärandvara valitsemise* ja inventuuri kulud, testamenditäitja tasu ja vajalikud kulutused.

Üldõigusjärgluse põhimõtte kohaselt lähevad pärijale üle kõik pärandi avanemise hetkel pärandaja isikus tekkinud kohustused. Tekib küsimus, kas loetelule lisandub veel täiendavaid kohustusi, nt pärija võetud või peale pärandi avanemist tekkinud või kestvusvõlasuhetena edasikestvad kohustused. Pärandvara ei ole staatiline kohustuste kogum ja kuna kohustused ei lõpe, kestavad õigussuhted muutumatult edasi. Tekib küsimus, millises ulatuses saab selliseid kohustusi täita pärandvara arvel ja millisest hetkest alates muutuvad need pärija isiklikeks kohustusteks. Lugeses neid pärija isiklikeks kohustusteks, ei saaks pärija tugineda vastutuse piiramisele. Küsimus muutub eriti aktuaalseks juhul, kui pärandvarast ei piisa kõikide kohustuste täitmiseks ning kummagi varamassi võlausaldajad ei ole huvitatud, et vaidlusalusel kohustused tasutakse varast, mille suhtes neil on nõuded. Ilmselt tuleks õigeks pidada lahendust, mille kohaselt pärandvara valitsemiseks vajalike kohustuste eest vastutab põhimõtteliselt nii pärija isiklikult (kuna tema sõlmis

kohustustehingu) kui pärandvara (kuna tehing on tehtud pärandvara valitsemiseks). Kohustuste eest aga, mis on pärijal mitte pärijana, vaid juba uue omanikuna, vastutab üksnes pärija ja selliste kohustuste täitmine pärandvara arvel ei ole võimalik.

12.5 Kohustuste täitmise järjekord

Pärandvara inventuuri käigus pärandaja kohustusi ei täideta, st pärandi inventuuriga vastuvõtmine ei vabasta pärijaid kohustuste täitmisest. Inventuuri läbiviimine ei tähenda, et kohustused oleksid täidetud. Kuna kohustused lähevad üldõigusjärgluse korras üle pärijatele, on nende täitmine pärijate kohustus. Kui nad seda isiklikult teha ei soovi, võivad nad vajalikud tehingud teha professionaalse esindaja kaudu. Erandina võib kohustuste täitmine olla testamenditäitja või pärandvara hooldaja kohustus. Pärijad rahuldavad võlausaldaja nõude põhimõtteliselt siis, kui see muutub sissenõutavaks. Kui pärijad soovivad kohustused ennetähtaegselt täita, on võlausaldaja kohustatud täitmise vastu võtma, va kui tal on õigustatud huvi täitmise vastuvõtmisest keeldumiseks (VõS § 84).

Võlausaldajaid võib olla ainult üks ja tal võib olla ainult üks nõue. Kui nõudeid on rohkem, tuleb kohustuste täitmisel arvestada pankrotiõigusest tuntud võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõttega. Pärandi ebapiisavuse ohu korral peavad kõikide võlausaldajate huvid olema võrdselt kaitstud. Selleks on pärandi arvel täidetavate **kohustuste täitmiseks** ette nähtud kindel **järjekord**, mida ei või muuta isegi testaator (PärS § 142 lõige 5). See tähendab, et pärijad ei tohiks täita nõudeid mõtlematult nende esitamise järjekorras ega muul moel eelistada ühte võlausaldajat teisele. Kui pärija kohustuste täitmise järjekorda eirab, vastutab ta seeläbi ülejäänud võlausaldajatele tekitatud kahju eest (PärS § 142 lõige 4). Seadusandja on reastanud kohustused selliselt, et pärandvara ebapiisavuse korral oleks eelisjärjekorras tagatud järjekorras eespool olevate nõuete rahuldamine. Pärimisseadus jagab kohustused kolme järjekorda (PärS § 142 lõige 1). Pärandi avanemiseга seotud kohustustele on antud eelisseisund: esimeses järjekorras tasutakse pärandaja matuse, tema perekonnaliikmete ülalpidamise, pärandvara valitsemise ning inventuuri tegemise kulud. Kui pärast nende kohustuste täitmist on veel pärandvara alles, täidetakse järgmisena üleskutsemenetluses tähtaegselt esitatud

pärandaja võlausaldajate nõuded ja inventuuri käigus väljaselgitatud nõuded. Kui pärast teise järjekorra kohustuste täitmist pärandvara veel alles on, täidetakse kolmandas järjekorras annakud, sihtkäsundid ja sihtmäärangud. Järgmise järjekorra kohustused täidetakse pärast eelmise järjekorra kohustuste täielikku täitmist. Kui pärandvara on ebapiisav ühe järjekorra kõikide kohustuste täitmiseks, nt annakute jaoks, jagatakse pärandvara selle järjekorra võlausaldajate vahel proportsionaalselt nende nõuete suurusele (PärS § 142 lõiked 2 ja 3). Seega võib viimasesse järjekorda kuuluva kohustuse täita alles siis, kui on kindel, et pärast täitmist jätkub pärandvarast kõigi eespool olevate kohustuste täitmiseks (isegi siis kui need muutuvad sissenõutavaks hiljem).

Kui pärandvarast ei jätku kõigi esimese ja teise järjekorra nõuete rahuldamiseks, on pärandvara hooldaja või pärija kohustatud **viivitamata esitama avalduse pärandvara pankroti väljakuulutamiseks**. Pankroti järele ei ole tarvidust, kui pärija soovib nõuded oma vara arvel rahuldada (PärS § 142 lõige 6). Võlgniku surma korral võib pankrotiavalduse tema vara suhtes esitada ka võlgniku pärija, testamenditäitja või pärandi hooldaja (PankrS § 9 lõige 2)⁹¹. Kui pärija on täitnud pärandvara arvel sundosanõude, annaku või sihtkäsundi, võib pärandvara suhtes nõuet omav sissenõudja, kes oleks pärandvara pankrotimenetluse korral soorituse saajaga võrreldes eespoolisel või samal järjekohal, nõuda toimingute kehtetuks tunnistamist samal viisil nagu pärija sõlmitud kinkelepingu kehtetuks tunnistamist (TMS § 192).

- ✓ Kohustuste täitmisel tuleb arvestada kõikide võimalike kohustustega ja täita need kooskõlas seaduses sätestatud kohustuste nn tähtsusjärjekorrale.

12.6 Pärija vastutus pärast inventuuri tegemist

Pärandvara ebapiisavuse korral ei pea pärija täitma pärandvara hulka kuuluvaid kohustusi oma vara arvel, kui ta pärast inventuuri tegemist on täitnud kohustused seaduses sätestatud korras, kui on välja kuulutatud pärandvara pankrot või kui pankrotimenetlus on lõppenud pankrotti välja kuulutamata, raugemise tõttu (PärS § 130 lõige 3).

⁹¹ Vt ka RKTko 3-2-1-13-09, punktid 11 ja 12

Pärija vastutuse piiramise eelduseks on inventuuri tegelik läbiviimine, mitte lihtsalt sellenõudmine. Seejuures eristab seadus pärandvara **nimekirja kantud** ja pärandvara **nimekirja kandmata** nõudeid. Esimese grupi moodustavad nõuded, millest on võlausaldajate üleskutsemenetluses tähtaegselt teatatud ja teatamisest vabastatud nõuded; teise grupi moodustavad nõuded, millest üleskutsemenetluses ei teatatud. Pärija vastutus pärandvaraga seotud ja pärandvara nimekirja kantud nõuete eest on pärast inventuuri tegemist **piiratud pärandvara väärtusega** (PärS § 143 lõige 1). Üleskutsemenetluses tähtaegselt esitamata nõuete täitmise eest vastutab pärija pärast inventuuri tegemist üksnes muude kohustuste täitmisest **ülejäanud pärandvara ulatuses**. Seega vastutab pärija üleskutsemenetluses tähtaegselt esitamata nõuete täitmise eest piiratult - üksnes eeldusel ja ulatuses, milles temale üleläänud pärandvara on veel säilinud. Vastutuse piiratust ei saa kohaldada üksnes pandiga tagatud ning eelmärkega kaitstud nõuete suhtes.

Kuna pärimisseadus võimaldab esitada inventuurinõude ka pärast pärandi vastuvõtmist, kaasneb sellega vältimatult võlausaldajate ebavõrdse kohtlemise oht. Kui pärast inventuuri tegemist selgub, et pärandvarast kõikide nõuete rahuldamiseks ei piisa ja järelikult on võlausaldajad, kelle nõuded on rahuldatud enne inventuuri, olnud teistega võrreldes eeliseisus, vastutab ülejäanud võlausaldajatele tekitatud kahju eest pärija. Selline vastutus ei ole siiski ülemäära range ja seotud pärija teadmiselega pärandvara ebapiisavusest. Kui pärija on pärandvara nimekirja kantud nõude täitnud enne inventuuri tegemist, vastutab ta seeläbi ülejäanud võlausaldajatele tekitatud kahju eest, kui ta kohustuse täitmise hetkel teadis või pidi teadma, et pärandaja võlausaldajate nõuded võivad ületada pärandvara väärtuse (PärS § 143 lõige 2). Kahju väljendub eelkõige selles, et täies ulatuses rahuldatud võlausaldajate arvel vähenes ülejäanud võlausaldajatele väljamaksmisele kuuluv summa, sellisel juhul peab pärija ülejäanud võlausaldajatele välja maksma summa, mille võrra eelnevalt rahuldatud võlausaldajate nõuded oleks jäänud rahuldamata juhul, kui väljamaksed oleks tehtud pärast inventuuri tegemist⁹².

Pärija **kaotab vastutusprivileegi**, st vastutab ka oma varaga, kui pärija jätab nimekirja kandmiseks avaldamata pärandi hulka kuuluvaid asju või õigusi või avaldab olematuid kohustusi selleks, et kahjustada pärandvara võlausaldajaid (PärS § 144).

⁹² Kommentaar §-le 142 pärimisseaduse eelnõu seletuskirjas

- ✓ Tähtaegselt esitatud nõuete eest vastutab pärija pärast inventuuri läbiviimist pärandvara väärtuse ulatuses; muude nõuete eest üksnes ulatuses, milles pärandvara on säilinud.

13. KAASPÄRIJAD

13.1 Pärandvara ühisuse olemus ja eesmärk

Kui pärandi on vastu võtnud mitu pärijat (**kaaspärijad**), kuulub pärandvara neile ühiselt (edaspidi: **pärandvara ühisus**). Pärandvara hulka kuuluvate õiguste ja kohustuste kandjad on siiski pärijad, mitte pärandvara. Pärijate ühisusele ja kaaspärijate vahelistele suhetele kohaldatakse kaasomandi sätteid (PärS § 147). Kaasomandiga seotud vaidluses on Riigikohus märkinud, et asja kuulumisest mitmele isikule kaasomandina tekib isikute vahel spetsiifiline võlasuhe, mis on reguleeritud eelkõige AÕS §-des 72 ja 75⁹³. Kuivõrd pärandvara ühisus on tekkinud seaduse alusel ilma osapoolte vastava kokkuleppeta, kvalifitseerub see kui seadusest tulenev võlasuhe.

Pärandvara ühisuse instituudis joonistub selgelt välja üldõigusjärgluse põhimõtte olemus - senise ühe omaniku asemel on nüüd omanikke mitu, kuid muud õigussuhted jäävad samaks. Pärandi avanemisega muutub üksnes pärandvara subjekt, õigussuhted jäävad aga muutumatuks. See tähendab muuhulgas, et seaduse alusel ei toimu pärandvara jagamist. See omakorda tähendab, et pärandvara läheb jagamatult üle mitmele isikule nende ühisomandisse. Nii ei kuulu pärast pärandi avanemist ühele pärijale mitte maja ja teisele auto ega kummalegi ½ mõtteline osa autost ega ½ mõtteline osa majast, vaid mõlemad esemed – koos kõigi ülejäänud asjade, õiguste ja kohustustega - kuuluvad mõlemale pärijale ühiselt. Kumbki pärija on auto – ja kõikide muude pärandvara hulka kuuluvate esemete – omanik, olles oma õigustes siiski piiratud teiste ühisomanike õigustega.

Pärijate ühisuse eesmärk on läbi asjaõigusliku seotuse **säilitada pärandvara terviklikkus**, hoida pärandvara lahus pärijate isiklikust varast ja suunata kaaspärijad sundühisuse likvideerimisele, millele eelduslikult eelneb pärandvara hulka kuuluvate kohustuste täitmine. Sellise eesmärgi saavutamise on võimalik läbi ühise valitsemise ning ühise käsutusõiguse. Nii välditakse õiguslikus mõttes pärijate isikliku ja pärandvara segunemist ja kaitstakse pärandaja võlausaldajaid.

⁹³ RKTko 3-2-1-51-11, p 15

Pärandvara ühisuse regulatsioon on üks uue pärimisseadusega kaasnenud muudatustest. Varasema pärimisseaduse kohaselt oli pärandvara kaaspärijate kaasomandis. Riigikohus on võtnud seisukoha, et enne 01.01.2009 kehtinud pärimisseaduse kohaselt oli pärijate kaasomandis nt ½ mõttelist osa aiamaist ja korterist⁹⁴. Sellist lähenemist toetas ka kehtiv praktika.

- ✓ Pärandi avanemisega läheb pärandvara selle säilitamise eesmärgil jagamatult üle mitme kaaspärija ühisomandisse ja ühisvalitsemisse. Pärandvara hulka kuuluva üksiku eseme ainuomanikuks saab pärija siis, kui kaaspärijad omandi talle üle annavad.

13.2 Pärandvara valitsemine

Pärandvara valitsemise mõistet võib sisustada väga laialt. Põhimõtteliselt hõlmab see kõiki toiminguid, mida kaaspärijad teevad pärandvara säilitamiseks, kasutamiseks või selle väärtuse tõstmiseks. Pärandvara valitsemisena saab käsitleda nii reaaltoiminguid, nt sügisene kartulivõtt, kui ka tehingute tegemist, nt päritud korteri väljaüürimist. Seadus ei kohusta kaaspärijaid otseselt pärandvara jagamiseks konkreetse tähtaja jooksul ja nii võib pärandvara olla põhimõtteliselt aastaid jagamata. Kuna aga pärijad on oma õigustes teiste kaaspärijate õigustega seotud, võib vaidlusi põhjustada nii pärandvara valitsemisega seotud otsuste langetamine kui nende langetamise protseduur. Pärimisseadus pärandvara valitsemist eraldi ei reguleeri, kuna olemuslikult sarnane kaasomandi regulatsioon sisaldub asjaõigusseaduses. Nii viidataksegi pärimisseaduses, et pärandvara ühisusele ja kaaspärijate vahelistele suhetele kohaldatakse kaasomandi sätteid (PärS § 147). Kaaspärijate vahelistes suhetes tuleb siiski silmas pidada, et omand ei puuduta mitte ainult ühte eset, vaid tervet esemete kogumit. Kaaspärijad kas valitsevad pärandvara ühiselt või lõpetavad pärandvara ühisuse. Soovitav on siiski kogu pärandvara tervikuna ära jagada.

Pärandvara valitsemine on kõigi kaaspärijate **ühine kohustus**. Kaasomanikul on õigus nõuda teistelt kaasomanikelt, et kaasomandis oleva asja valdamine

⁹⁴ RKTko 3-2-1-101-09, p 15

ja kasutamine toimuks vastavalt kõigi kaasomanike huvidele. Kaasomanikud peavad käituma üksteise suhtes lähtuvalt hea usu põhimõttest, eelkõige hoiduma teiste kaasomanike õiguste kahjustamisest (AÕS § 72 lõige 5). Riigikohus on märkinud, et AÕS § 72 lõikes 1 sisaldub kaasomaniku *kohustus* ühist asja vallata ja kasutada kokkuleppel või enamusotsuse kohaselt⁹⁵. Kaasomanikul on õigus ühist asja kasutada niivõrd, kui see ei takista teiste kaasomanike kaaskasutust (AÕS § 72 lõige 3).

Kaaspärijad **valdavad ja kasutavad** pärandvara **kokkuleppel** või kaasomanike **enamuse otsuse** kohaselt, kui **sellele enamusele** kuulub **suurem osa ühises asjas**. Kaaspärijate puhul määratakse see osa kindlaks pärandiosade suuruse järgi. Küsimus tekib, millal on pärandvara valitsemiseks vajalik kõigi kaaspärijate kokkulepe ja millal piisab 51%-lisest enamusotsusest. Selget vastust ei leia ka kohtupraktikast⁹⁶. Riigikohus on leidnud, et parkimiskohtade kindlaksmääramine on korteriomaniike jaoks oluline küsimus, mis ei ole vaadeldav korteriomandiseaduses sätestatud *tavakasutuse*na ja leidnud, et sellise kaasomandi kasutuskorra kokkulepe peab tagama kõigile korteriomanikele õiglase lahenduse ning et selle küsimuse lahendamiseks tuleb saavutada kõigi korteriomaniike konsensus⁹⁷. Samast põhimõttest saab lähtuda ka pärandi valitsemisel. Nii saab pärandvara tavapärase valitsemise küsimused lahendada enamusotsuse alusel ja tavapärase valitsemise (*tavakasutuse*) raamidest väljuvate küsimuste tarbeks on kõigile kaaspärijatele õiglase lahenduse eesmärgil vajalik kõigi kaaspärijate kokkulepe. Kui mõni kaaspärijatest keeldub kasutuskorra kokkuleppe sõlmimisest, võib iga kaaspärija nõuda kohtult kasutuskorra kindlaksmääramist kohtumenetluses AÕS § 72 lõige 5 esimese lause kohaselt. Kohtuotsus asendab tsiviilseadustiku üldosa seaduse § 68 lõige 5 järgi kaasomanike kokkuleppe sõlmimise tahteavaldust. Tsiviilkolleegium osundab korduvalt kohtu diskretsiooniõigusele kasutuskorra kindlaksmääramisel, märkides, et lähtuda tuleb hea usu ja mõistlikkuse põhimõttest ning arvestama peab mh kõigi kaasomanike ühiste huvide, kaasomandi mõtteliste osade suuruse, senise kasutuskorra,

⁹⁵ RKTko 3-2-1-51-11, p 20

⁹⁶ RKTkm 3-2-1-12-08, p 8. Vajadus eristada selgelt küsimusi, mida kaasomanikud võivad kaasomandi kasutamisel ja valdamisel lahendada üksnes kokkuleppel nendest, mida nad võivad otsustada enamusega, samuti küsimus „enamuse“ mõiste sisustamisest saab tõenäoliselt lahenduse Justiitsministeeriumis ettevalmistatud asjaõigusseaduse muudatustega, vt korteriomandi ja korteriühistuseaduse eelnõu

⁹⁷ RKTko 3-2-1-151-10

pooltevaheliste suhete jm oluliste asjaoludega ning vajadusel tuleb eelistada ka vähemuse huve⁹⁸.

Ühise valitsemise põhimõtte rikkumine on lubatud pärandvara hulka kuuluva asja **säilitamiseks vajalike toimingute tegemiseks**⁹⁹ (AÕS § 72 lõige 4). Neid võib teha teiste kaaspärijate nõusolekuta. Lisaks annab AÕS § 72 lõige 4 pärijale kulutuste hüvitamise nõudenormi - kaaspärija võib nõuda teistelt kaasomanikelt asja säilitamiseks vajalike kulutuste hüvitamist võrdeliselt nende osadega. Näiteks on Riigikohus leidnud, et ehitise amortiseerunud veetorustiku remontimine on asja säilitamiseks vajalik toiming¹⁰⁰.

Kaasomanik saab esitada teise kaasomaniku vastu kahju hüvitamise nõude kaasomandist tulenevate kohustuste rikkumise tõttu eelkõige VÕS § 115 lõige 1 alusel¹⁰¹, nt juhul, kui on rikutud AÕS § 72 lõike 1 järgset kohustust vallata ja kasutada ühist asja kokkuleppe või kaasomanike enamuse otsuse kohaselt, AÕS § 72 lõike 5 järgseid kohustusi korraldada kaasomandis oleva asja valdamine ja kasutamine kõigi kaasomanike huvides ja hoiduda teiste kaasomanike õiguste kahjustamisest või AÕS § 74 lõikest 1 tulenevat piirangut kinnisasja olemuse muutmise kohta¹⁰², kuid välistada ei saa ka VÕS §-de 1037-1039 kohaldamist¹⁰³. Lisaks kahju hüvitamise nõudele ja alusetust rikastumisest tulenevale nõudele saavad kaasomanikud esitada ka AÕS § 71 lõikest 2 tuleneva nõude kui erikoosseisu ja nõuda viljast kaasomaniku osale vastava osa väljaandmist¹⁰⁴.

Ka pärandvara hulka kuuluvad nõuded kuuluvad üldõigusjärgluse tõttu kaaspärijatele ühiselt. Seetõttu tuleb kaaspärijaid käsitleda ühisevõlausaldajatena VÕS § 72 mõistes. See tähendab, et kohustuse täitmise nõude võib esitada iga kaaspärija, kuid kohustuse täitmist võib siiski nõuda ainult kõigile kaaspärijatele ühiselt. Mida täitmine ühiselt kõigile ühisevõlausaldajatele tähendab, sõltub kohustuse sisust. Rahalise kohustuse puhul tuleb rahasumma üle anda kõigile võlausaldajatele

⁹⁸ RKTko 3-2-1-12-08, 3-2-1-121-05 ja 3-2-1-151-10

⁹⁹ RKTko 3-2-1-144-03

¹⁰⁰ RKTko 3-2-1-114-06, p 18

¹⁰¹ RKTko 3-2-1-51-11, p 19

¹⁰² RKTko 3-2-1-51-11, p 20

¹⁰³ RKTko 3-2-1-51-11, p 22

¹⁰⁴ RKTko 3-2-1-51-11, p 23

ühiselt või kanda see võlausaldajate ühisele arveldusarvele (nt varasemale pärandaja arveldusarvele). Rahasumma üleandmiseks ühele võlausaldajale on vajalik teiste nõusolek. Asja omandi või õiguse üleandmise puhul tuleb käsutustehing teha kõigi ühisvõlausaldajatega ühiselt, asja valduse võib üle anda ka ühele ühisvõlausaldajale, kui selleks on teis(t)e nõusolek¹⁰⁵. Kui kohustuse täitmine toimub üksnes ühele võlausaldajale, on tegemist täitmisega õigustamata isikule ja sellega ei loeta kohustus täidetuks (VÕS § 79). Kui kohustuse täitmisena tuleb üle anda omand teatud asjale, tekib kohustuse täitmise ning täitmise vastuvõtmisega ühisvõlgnike ühine omand (AÕS § 70; PärS § 156 lõige 1). Tulenevalt AÕS § 71 lõikes 4 ja AÕS § 68 lõikes 1 sätestatust võib kaasomanik kolmandalt isikult nõuda ühisele asjale tekitatud kogu kahju hüvitamist¹⁰⁶. Pärandvara valitsemise lihtsustamiseks saavad kaaspärijad volitada ühte neist tehingute tegemiseks kolmandate isikutega.

- ✓ Mitu pärijat kasutavad ja valdavad pärandvara nagu kaasomanikud, st pärija peab arvestama teiste pärijate samaväärsete õigustega pärandvarale. Kaaspärijad valitsevad pärandvara kokkuleppel või enamusotsuse alusel. Nõudeid võib esitada üks kaaspärijatest, kuid kohustuse täitmist võib nõuda üksnes kõigile.

13.3 Kaaspärijate kohustus- ja käsutustehingud

13.3.1 Kohustustehing kui käsutuse alustehing

Suhtes kolmandate isikutega tuleb eristada ka kaaspärijate tehingute puhul kohustus- ja käsutustehinguid (TsÜS § 6). Põhimõtteliselt ei ole üksik kaaspärija kohustustehingute sõlmimisel piiratud¹⁰⁷. Riigikohus on kaasomanike vahelisi suhteid analüüsid sedastanud, et üks kaasomanik või osa neist ei saa võtta kohustusi selliselt, et kohustatud oleksid ka teised kaasomanikud, kuna see kahjustaks teiste kaasomanike õigusi

¹⁰⁵ VÕS I. Komm./Käerdi, § 72, p 4.1.2.

¹⁰⁶ RKTko 3-2-1-116-01

¹⁰⁷ RKTko 3-2-1-111-04, p 21: Võlaõigusliku lepingu võib sõlmida põhimõtteliselt iga isik, kes soovib müügilepingu alusel kohustusi võtta. Lepingu täitmise võimalikkus või võimatus ei oma VÕS § 12 lõige 1 järgi lepingu kehtivusele tähendust

vara käsutamisel ja kasutamisel ning oleks seega vastuolus kaasomandi oluliste sätetega¹⁰⁸. Riigikohus ei ole lugenud kinnisasja rendilepingu (sh raieõiguse lepingu) ega kinnisasjal asuvast metsast maharaiutud puude müügilepingu sõlmimist kinnisasja koormamiseks AÕS § 74 lõige 1 mõttes ning on leidnud, et võlaõigusliku lepingu kehtivuseks ei ole vaja kinnisasja kaasomanike kokkulepet¹⁰⁹. Kuna pärimisseadus erinorme ette ei näe, kehtib sama ka kaaspärijate suhtes. Seega võib iga kaaspärija küll sõlmida müügilepingu pärandvara hulka kuuluva eseme kohta teiste nõusolekuta, kuid sellest on kohustatud üksnes tema ise ning ta peab arvestama, et müügilepingust tulenevat kohustust anda omand üle saavad täita üksnes kaaspärijad ühiselt. Loogiliselt vastutab reeglina ka müügilepingu rikkumise eest üksnes müügilepingu sõlminud kaaspärija.

13.3.2 Üksiku eseme käsutus

Kaaspärija ei saa iseseisvalt anda üle omandiõigust päritud esemetele või nende mõttelisele osale, muuta õiguse sisu, seda koormata või lõpetada (PärS § 148 lõige 1 lause 2). Pärandvara kuulub kaaspärijatele ühiselt, mistõttu võivad nad üksikute esemete või nende mõtteliste osade üle käsutada vaid ühiselt - konkreetse pärandvara hulka kuuluva eseme käsutamiseks on vajalik **kõigi kaaspärijate nõusolek**. Kaasomandis oleva asja võib võõrandada ja koormata, samuti asja või selle majanduslikku otstarvet oluliselt muuta ainult kõigi kaasomanike kokkuleppel (AÕS §-d 73 ja 74). Nii ei saa kaaspärija öelda üles üürilepingut ega võõrandada pärandvara hulka kuuluvat asja (nt pärandvara hulka kuuluva kohustuse täitmiseks). Riigikohus on märkinud, et AÕS § 74 eesmärk oli ja on kaasomanike kaitse nende nõusolekuta toimunud asja võõrandamise, koormamise ja asja või selle majandusliku otstarbe olulise muutmise vastu¹¹⁰. Ühine käsutusõigus ei tähenda, et kõik pärijad peavad iga tehingu tegemise juures vahetult kohal olema, vaid kaaspärija võib anda käsutuse tegemiseks eelneva nõusoleku või see hiljem heaks kiita (TsÜS § 114). Seega on päritud esemete käsutustehingu kehtivuseks vajalik kas kõigi pärijate kokkulepe, kaaspärija(te) eelnev nõusolek või hilisem heakskiit (TsÜS § 114). Samuti on käsutus kehtiv juhul, kui omandaja on saanud omanikuks heakskse omandamise kaudu (nt vallasasjade puhul AÕS §

¹⁰⁸ RKTko 3-2-1-111-04, p 19, RKTko 3-2-2-2-08, p 11

¹⁰⁹ RKTko 3-2-1-51-11, p 17

¹¹⁰ RKTko 3-2-1-90-03,

95)¹¹¹. Kui omand on kaotatud või selle väljanõudmine välistatud muul põhjusel, on kaasomanikul õigus nõuda kahju hüvitamist VÕS § 115 lõige 2 ja 132 lõigete 1 ja 2 alusel¹¹². Kui käsutus ei kehti (mh kui omandaja ei olnud heauskne), võivad teised kaasomanikud käsutuse heaks kiita ja nõuda saadu hariliku väärtuse hüvitamist VÕS § 1037 lõige 1 alusel¹¹³.

Tekib küsimus, kas kõigi kaaspärijate nõusolek käsutustehinguks on vajalik ka juhul, kui **käsutus on vajalik asja (pärandvara) säilitamiseks** (AÕS § 72 lõige 4, AÕS § 74). Nii võib argumenteerida, et kui säilitamistoiming võib teha kaaspärija iseseisvalt, võiks olla kehtiv ka nt kiiresti riknevate esemete käsutustehing kui pärandvara kui terviku säilitamiseks vajalik tehing. Esemete müügist saadu kuulub pärandvara hulka PärS § 156 lõige 1 alusel. Kas AÕS § 74 sellise tõlgenduse lubamine oleks põhjendatud, jääb kohtupraktika kujundada. Seni aga on soovitatav pigem käsutusega mittenõustuvalt kaaspärijalt nõuda vajaliku tahteavalduse tegemist või pärandvara jagada.

13.3.3 Pärandvara mõttelise osa käsutus

Kaaspärija võib käsutada temale kuuluvat **mõttelist osa pärandvara ühisusest** (PärS § 148). Seejuures tuleb silmas pidada, et käsutuse esemeks ei ole mitte mõtteline osa konkreetsest pärandvara hulka kuuluvast esemest, näiteks kinnisasjast, vaid mõtteline osa kõikide õiguste ja kohustuste kogumist (täpsemalt pärandvara ühisusest). Kui pärandvara hulka kuulub kinnisasi, on kaaspärijad kinnisasja ühisomanikud ning kinnistusraamatu parandamisel on korrektne kanda sellesse kaaspärijad osade suurust määramata.

Mõttelise osa müük annab pärijale võimaluse vältida osalemist pärandvara jagamisel ja päritud õigus rahaks teha enne, kui pärijad pärandvara jagamises kokkuleppele jõuavad. Sellise käsutuse esemeks on pärija varalised õigused ja kohustused. Osa omandajal on õigus nõuda seda osa pärandvarast, mille oleks kaaspärija saanud pärandvara jagamisel. Pärija positsiooniga lahutamatu seotud õigusi ei ole võimalik tehinguga üle anda, mistõttu on välistatud ka nende üleminek osa omandajale. Samuti

¹¹¹ RKTKo 3-2-1-164-05, p 11; RKTKo 3-2-1-92-06, p 12, RKTKo 3-2-1-51-11, p 18

¹¹² RKTKo 3-2-1-51-11, p 21

¹¹³ RKTKo 3-2-1-51-11, p 22

ei ole tehinguga ja ilma võlausaldaja nõusolekuta võimalik vabaneda oma võlgniku positsioonist, mistõttu kaaspärija ja osa omandaja vastutavad pärandaja võlausaldajate ees solidaarselt (PärS § 148 lõige 2). Omavahelises sisesuhtes vastutab kohustuste täitmise eest siiski üksnes osa omandaja, kui ei ole teisiti kokku lepitud. Pärijaks jääb ikka pärija ning sellisel peaks õiguslikku olukorda kajastama ka pärimistunnistusel. Soovi korral võib sellele märkida ka osa omandaja (vrd PärSKord § lõige 5).

Kaaspärija mõttelise osa võõrandamisel tuleb eristada käsutus- ja selle aluseks olevat kohustustehingut. Nii kaaspärija mõttelise osa kohustus- kui käsutustehing vajavad notariaalselt tõestatud vormi (PärS § 148 lõige 4)¹¹⁴. Range vorminõue on vajalik, et osapooli hoiatada (vorminõude hoiatusfunktsioon), õigused ja kohustused ning lepingu sõlmimise muud õiguslikud tagajärjed läbi rääkida (selgitamis- ja tõendamisfunktsioon) ja saada notarilt asjatundlikku nõu (nõustamisfunktsioon).

Kaaspärija mõttelise osa müügi korral püütakse vältida võõra isiku kaasamist pärandvara valitsemisse, pärandvara jagamisse ja nendega seotud ühistesse kohustussesse läbi teiste **kaaspärijate ostueesõiguse** (PärS § 149).

13.4 Kaaspärija vastutus

Välissuhtes e pärijate suhetes kolmandate isikutega vastutavad pärijad solidaarselt pärandvarasse kuuluva kohustuse täitmise eest (PärS § 151). See tähendab, et kohustuse osalist või täielikku täitmist võib nõuda kõigilt pärijatelt ühiselt või igaühelt või mõnelt neist (VõS § 64). Kui üks pärijatest on kohustuse täitnud, ei saa teistelt enam täitmist nõuda (VõS § 67). Pärandvara hulka kuuluvat eset käsutada saavad siiski kaaspärijad üksnes ühiselt (AÕS § 74).

Pärijate **sisesuhtes** jaotuvad kohustused ja kulutused pärijate vahel vastavalt nende pärandiosa suurusele, kui testamendist või pärimislepingust ei tulene teisiti. Kui pärija on kohustuse võlausaldaja ees täitnud, on temal õigus nõuda kohustuse täitmist teistelt pärijatelt ulatuses, mis ületab

¹¹⁴ Eestkostja ei või eestkostetava nimel kohtu eelneva nõusolekuta teha tehingut, millega eestkostetav võtab kohustuse käsutada pärandit ja tulevast seaduslikku pärandiosa, PKS § 188 lõige 1 punkt 1.

tema pärandiosale vastavat osa (PärS § 151 lõige 3, VõS § 69). Nii näiteks võib võlausaldaja teistsuguse kokkuleppe puudumisel nõuda päritud kohustuse täitmist ühelt pärijalt kogu võlgnitava summa ulatuses. Pärija ei saa täitmisest võlausaldaja ees keelduda ega täita ainult talle langeva 1/3 osas, vaid on kohustatud tasuma kogu summa. See ei tähenda, et teised pärijad kohustuse täitmisest vabaneksid. Kohustuse täitnud pärijal on õigus nõuda omakorda kummagi kahe ülejäänud pärija käest nende pärandiosadele vastava osa tasumist.

13.5 Pärandvara ühisuse lõpetamine ja pärandvara jagamine

Pärijad ei saa vältida sellise erandliku ühisomandi tekkimist, küll aga võivad nad selle kokkuleppel lõpetada pärandvara jagamisega. **Pärandvara jagamisel** (pärandvara ühisuse lõpetamisel) määratakse kindlaks, millised pärandi hulka kuuluvad asjad või nende osad, samuti õigused ja kohustused jäävad igale kaaspärjale. Pärandvara jagamist võib nõuda iga kaaspärija PärS §-s 155 jj toodud piiranguid arvestades. Pärandvara jagamist võib nõuda üksnes tingimusel, et teada on kõik pärijad (PärS § 155 lõige 1). Pärandvara jagamise kokkuleppe saavad sõlmida ainult pärijad ja sellega saab hõlmata vaid pärandvara¹¹⁵. Pärandvara jagamine peaks eelkõige olema suunatud pärijate ühisuse lõpetamisele, kogu pärandvara jagamisele, kohustuste täitmisele ja õigussuhetes lõpliku selguse loomisele. Siiski on võimalik, et pärandvara jagatakse vaid ühe või mõne pärija nõudel, ülejäänud pärijad jätkavad pärandvara ühisuses (PärS § 154 lõige 1).

Pärandvara jagamiseks tuleb kindlaks määrata PärS § 2 mõttes **pärandvara koosseis**, st milline vara kuulub pärandajale pärandi avanemise ajal. Pärandaja vara koosseisu väljaselgitamiseks saavad nii pärijad kui ka muud isikud, kellel on selle vastu õiguslik huvi, esitada tuvastushagi. Isikul on õigussuhte tuvastamiseks õiguslik huvi olemas mh juhul, kui isik soovib tuvastada, et ese ei kuulu pärandi hulka või kuulub pärandi hulka pärimistunnistusel märgitust väiksemas mõttelises osas¹¹⁶. Kui pärandaja

¹¹⁵ RKTko 3-2-1-84-09, p 11

¹¹⁶ RKTko 3-2-1-151-09, p 14

oli abielus ja abikaasade vahel kehtis ühisvarasuhe või kui ühisvara on jäänud peale abielu lõppemist jagamata, tekibki küsimus **abikaasade ühisvara koosseisust**. Riigikohus on 1997.a pärimisseaduse ja enne 01.07.2010 kehtinud perekonnaseaduse pinnalt võtnud seisukoha, et pärandvara koosseisu määramisel tuleb surnud abikaasa pärand kindlaks määrata, sest pärida saab üksnes surnud abikaasale pärandi avanemise ajal kuulunud vara. Kuigi eelduslikult kuulub surnud abikaasa pärandvara hulka 1/2 mõttelist osa abikaasadele ühisomandina kuulunud esemetest, ei tähenda see seda, et üleelanud abikaasa ei saaks esitada tuvastushagi osade teistsuguse suuruse tuvastamiseks. Pärandvara koosseisu tuvastades saab määrata kindlaks, et mõnest abikaasade ühisvara hulka kuulunud esemest ei kuulu pärandvara hulka mitte 1/2 mõttelist osa, vaid teistsuguse suurusega mõtteline osa. Kolleegiumi arvates võib kohus ka pärandvara koosseisu määramisel kalduda PKS § 19 lõikes 2 märgitud alustel kõrvale abikaasade osade võrdsusest¹¹⁷. Juhul, kui surnud abikaasa pärija soovib lõpptulemusena saada kaasomandina pärandvarasse kuuluva asja ainuomanikuks või talle kuuluva mõttelise osa eest hüvitist, tuleb tal esitada kõigi kaasomanike vastu hagi kaasomandi lõpetamiseks¹¹⁸.

Pärandvara majandusliku väärtuse säilitamiseks nähakse pärimisseaduses ette asjaõiguslik **surrogatsioon** pärandvara hulka kuuluvate esemete suhtes. See tähendab, et kõik, mille kaaspärijad on omandanud pärandvara hulka kuuluva õiguse alusel või pärandvara arvel või hüvitisena pärandvara hulka kuuluva eseme hävimise, kahjustamise või äravõtmise eest, kuulub automaatselt pärandvara hulka. Näiteks kui kaaspärija ostab päritud raha eest auto, ei kuulu see mitte üksikule kaaspärijale, vaid kaaspärijatele ühiselt, st nende vahel jagamisele minema pärandvara hulka, ja seda isegi ilma kaaspärija teadmata ja nõusolekuta. Riigikohus on 1997.a pärimisseaduse pinnalt leidnud, et kui maa tagastamise nõudeõigus kuulus pärandvarasse, siis on pärimisseaduse mõttega kooskõlas lugeda pärandvara hulka kuuluvaks ka selle alusel tagastatud maa ja võimaldada kinnistu jagamist pärandvarana¹¹⁹. Kehtivas pärimisseaduses sisaldub vastav regulatsioon PärS § 156 lõikes 1.

¹¹⁷ RKTko 3-2-1-151-09, p 15, RKTko 3-2-1-79-10, p 14

¹¹⁸ RKTko 3-2-1-79-10, p 14

¹¹⁹ RKTko 3-2-1-13-05, p 13

Pärandvara jagatakse **pärijate kokkuleppel vastavalt nende pärandiosade suurusele** (PärS § 152 lõige 4). Pärandvara võidakse jagada mitut moodi, näiteks nii, et asjad jagatakse reaalosadeks, nii, et kõik asjad jäävad ühele pärijale, kes peab teis(t)ele tema osa rahas hüvitama või nii, et kogu vara müüakse ja pärijate vahel jagatakse müügist saadud tulu (vt PärS § 159 lõiked 2, 3 ja 4, § 160). Pärandvara tuleb jagada nii, et **lõppkokkuvõttes saab iga kaaspärija tema mõttelisele pärandiosale suurusele vastava osa pärandvarast**. Pärandvara jagamisel lähtutakse pärandvara hulka kuuluvate esemete harilikust väärtusest jagamise hetkel, kokkuleppel võib hinnata asja pärija erilise huvi alusel¹²⁰. Arvestama peab ka veel täitmata kohustustega ja vajadusel tagama nende täitmise, nt vajaliku rahasumma hoiustamise kaudu. Mõeldav on, et pärandvara jagamise tulemusel saavad pärijad või mõned neist mõne pärandvara hulka kuulunud eseme kaas- või ühisomanikuks (nt perekondliku väärtusega mälestusesemed, kinnisasi, pärandvara hulka kuuluv kohustus).

Pärandvara hulka kuuluvaid esemeid jaotades arvestatakse **iga kaaspärija erivajadusi ja -huve ning kaaspärijate enamiku soove**, samuti testamendist või pärimislepingust tulenevat testaatori **viimset tahet** (PärS § 152, § 159 lõige 1).

Viimse tahte avaldusest tulenevatel **pärandvara jagamise korraldustel** ei ole asjaõiguslikku tähendust. See tähendab, et pärija, kellele on testamendis jagamiskorraldusena määratud konkreetne asi, ei saa selle omanikuks ilma kaaspärijatevahelise käsutusega (üldõigusjärgluse põhimõte). Samuti ei muuda jagamiskorraldus pärandiosade suurust. Kui pärijale on määratud pärandiosa suuruseks 1/3 pärandvarast, jagamiskorraldusega talle määratud asja väärtus on aga 1/2 pärandvarast, peab pärija hüvitama teistele pärijatele asja väärtuse pärandiosa ületavas osas, kui testamendist või pärimislepingust ei tulene teisiti.

Kas jagamiskorraldused on **siduvad** või üksnes **soovituslikud**, tuleb välja selgitada testamendi tõlgendamise teel. Millise õigusliku tähenduse omistab jagamiskorraldustele pärandaja, on soovitav täpsustada juba viimse tahte avalduses. Võlaõiguslikult siduvate korralduste puhul võib iga kaaspärija teistelt kaaspärijatelt nõuda, et pärandvara jagatakse vastavalt jagamiskorraldustele ning korraldusega soodustatud isik on

¹²⁰ Vt ka RKTko 3-2-1-123-96

kohustatud talle määratu vastu võtma. Soovituslike korralduste puhul see nii ei ole. Pärimisseaduse § 159 lõikest 1 tuleneb, et jagamisel arvestatakse kaaspärija erivajadusi, erihuve ja isegi enamuse soove. Samas loetelus sisaldub ka pärandaja jagamiskorraldus, kuid 1997.a pärimisseaduse eelnõu koostajad loevad pärandvara hulka kuuluvate asjade jaotamisel pärandaja viimset taht eelnimetatute järel alles teiseks lähtekohaks. Nende seisukoha järgi on testaatori tahe pärimisseaduse mõtte kohaselt ülimuslik ja selle piiramine võimalik vaid erijuhtudel. Nad leiavad, et testaatori tahtest saab mööda minna vaid siis, kui see puudutab ainult pärandvara jagamist, mitte aga pärandamist ennast¹²¹. Kuna jagamiskorraldusel ei ole asjaõiguslikku tähendust ja pärandvara jagatakse kokkuleppel, võivad kaaspärijad jagamiskorraldusest kahtlusteta kõrvale kalduda, kui sellega nõustuvad kõik kaaspärijad. Ilmselt tuleb õigeks pidada, et muul juhul on kõrvalekalle siduvast jagamiskorraldusest lubatud vaid siis, kui seda õigustab kaaspärijate erivajadus (nt tervislik seisund, elukoha puudumine), erihuvi (nt pärija saab asja kasutada oma hobiks) või kaaspärijate enamuse soov. Kõrvalekaldumise võimalus on ka mõistlik, arvestades pärijate omaniku staatust ning viimse tahte avaldamise ja pärandi avanemise vahepealse ajaperioodi pikkust, pärandaja õigust vara oma eluajal piiramatult käsutada ja vara koosseisu või väärtuse muutumist muudel asjaoludel, nt vajadust osa sellest pärandaja kohustuste täitmiseks võõrandada. Kui pärijad pärandvara jagamises kokkuleppele ei jõua, jagab pärandvara pärija nõudel kohus (PärS § 152 lõige 4), olles samuti seotud pärimisseadusest tuleneva kaaspärijate erivajaduste, -huvi, enamuse soovi ja pärandaja tahte arvestamise vajadusega.

Kui pärandaja soovib ühte kaaspärijatest enam soodustada, tasub kaaluda jagamiskorralduse asemel pärijale annaku määramist (PärS § 61). Kui pärandaja soovib tagada pärandvara jagamist soovitud moel, võib testamendis määrata testamenditäitja¹²², sihtkäsundi või jagamiskorralduse mittetäitmise puhuks järelpärija. Annakusaajana saab ta oma õiguse teistest kaaspärijatest sõltumatult maksma panna, lisaks on tal sellisel juhul alati õigus talle määratust loobuda. Võib tekkida küsimus, kas pärandaja on korraldust tehes pidanud silmas pärandvara jagamist või annaku määramist. Ühe tõlgendusjuhisenä saab lähtuda põhimõttest,

¹²¹ Silvet, E., Mahhov, I./Mahhov, lk 78.

¹²² Testamenditäitja võib pärandaja korraldustest kõrvale kalduda, kui see on testaatori viimse tahte täitmise huvides (PärS § 81 lõige 2).

et kui korraldusega hõlmatud asi oli määratud pärijale lisaks tema pärandiosale, st selle võrra soovis pärandaja pärijat võrreldes teistega enam soodustada, on tegemist annaku määramise korraldusega¹²³.

Kui pärandvara läks kaaspärijatele üle üldõigusjärgluse korras, siis pärijate ühisuse lõpetamine sõltub pärijate initsiatiivist ja pärandvara jagamiseks on vajalik sõlmida samasugused tehingud nagu omandiõiguse üleminekuks ikka, st ühe konkreetse pärandvara hulka kuuluva eseme ainuomandiõigus läheb pärandvara ühisuselt üle kaaspärijale eriõigusjärgluse alusel. Pärandvara jagamiseks on vajalik pärandvara pärijate või kohtu poolt ära jagada ja omandiõigus iga konkreetse eseme kohta pärijate ühisuselt igale pärijale eraldi üle anda vastavalt selle eseme kohta käivate omandi üleandmise eeldustele. Seega on ka pärandvara jagamine sisuliselt kahe ja enama lepingu sõlmimine: võlaõiguslik pärandvara jagamise leping, milles lepitakse kokku pärandvara jagamise tingimused, sh vastastikused hüvitamiskohustused, ja millega kõik pärijad võtavad kohustuse omand esemetele konkreetsele pärijale üle anda ning asjaõiguskokkulepped konkreetsete esemete omandiõiguse üleandmise kohta. Seejuures tuleb järgida ettenähtud vorminõudeid¹²⁴ ja arvestada, et kirjalikult vormistatud kokkuleppe eelis seisneb võimaluses ära hoida hilisemaid vaidlusi. Piiratud teovõimega isiku kaitseks on perekonna seaduses ette nähtud, et pärandvara jagamise lepingut ei või eestkostja eestkostetava nimel sõlmida kohtu eelneva nõusolekuta (PKS § 188 lõige 1 punkt 1). Omandiõiguse üleminekuks on täiendavalt vajalik kinnisasjade puhul kinnistusraamatu kanne, vallasasjade puhul valduse üleandmine (spetsialiteedi-, lahutamise- ja abstraktsiooni põhimõtte TsÜS § 6). Vastavalt AÕS §-le 74 saavad kaaspärijad pärandvara hulka kuuluvaid esemeid käsutada vaid ühiselt.

- ✓ Pärandvara jagamisega määratakse kindlaks, millised konkreetsed esemed lähevad iga kaaspärija ainuomandisse, tehakse vastavad käsutused ja pärandvara ühisus lõpetatakse.

¹²³ T.Mikk (2010), lk 123

¹²⁴ Nt tehing, millega kohustutakse omandama või võõrandama kinnisasja, peab olema notariaalselt tõestatud (AÕS § 119 lõige 1). Kinnisomandi üleandmiseks vajalik asjaõigusleping peab olema notariaalselt tõestatud (AÕS § 120 lõige 1).

13.5.1 Eelpärand

Jagamisel arvestatakse ka eelpärandiga. **Eelpärandi eesmärk:** regulatsioon on kantud ideest, et pärandaja varast peaksid kõik lapsed saama lõppkokkuvõttes võrdselt (laste võrdse kohtlemise printsiip). Eelpärand on vara, mille pärandaja on kinkinud oma seadusjärgsele alanejale sugulasele enne pärandi avanemist, arvestusega, et viimane on kinketele vastava osa pärandist kätte saanud (PärS § 162 jj). Pane tähele, et eelpärand ja eelpärija on kaks erinevat õigusmõistet. Selleks, et pärijad oleksid kohustatud eluajal tehtud kingitusi pärandvara jagamisel arvestama, on vajalik, et pärandaja oleks sellekohast soovi sõnaselgelt väljendanud (PärS § 162 lõige 2). Eelpärandi regulatsioon rakendub vaid seadusjärgse pärimise korral (PärS § 162 lõige 3).

14. SUNDOSA

14.1 Sundosaõiguse eesmärk ja tagatised

Sundosaõigus on olemuslikult vastuolus pärandaja tahtega ja piirab tema enesemääramisõigust viimse tahte kujundamisel. Ootuspäraselt on viimse tahte avalduses silmas peetud abikaasat ja lähisugulasi. Tulenevalt testeermisvabaduse põhimõttest võib pärandaja teha teistsuguseid korraldusi ja määrata oma perekonnaliikmetele kas väga väikese osa pärandist või jätta nad pärandist sootuks ilma. Reeglina tegutseb pärandaja viimse tahte kujundamisel siiski kaalutletult ja kohusetundlikult ning kõrvalseisjatel tuleb lähtuda pigem eeldusest, et pärandajal on oma valikutele kaalukad põhjused.

Pärandaja testeermisvabadusse sekkub perekonnapärimisõiguse põhimõte, mille kohaselt perekond, so abikaasa ja lähisugulased saavad teatud eeldustel pärandvarast osaka siis, kui testaator vara perekonnavälisele isikule pärandanud. Sundosaõigus ongi testeermisvabaduse põhiline piirang, seades pärandaja vaba tahte väljendamise õigusele piirid ulatuses, mis vastavad ühiskonnas tunnustatud väärtushinnangutele. Sundosa instituudis nähakse kirjanduses nii postuumset ülalpidamiskohustust kui ka perekonna vara (eelkõige suguvõsa vara) õiglast jaotamist. Viimase relevantsus on tänapäeval siiski vähenemas, kuivõrd reeglina koosneb vara isikliku töö ja panusega saavutatust. Seejuures on kardinaalselt muutunud pärandvara koosseis, mistõttu võib selle valitsemine kõikides oma komponentides olla suur väljakutse.

Pärimisõigus ei piira pärandaja õigust elu ajal oma vara käsutada, sh kinkida. Sundosa saaja kaitseks nähakse pärimisseaduses ette õigus nõuda teatud tingimustel **sundosa nõude täiendamist** teatud käsutuste võrra. Sätte eesmärk on takistada pärandaja võimalusi sundosa saaja õigusi elu ajal tehtud tehingute kaudu vähendada. Sundosa täiendamise õigus on siiski väga piiratud, hõlmates vaid tasuta käsutusi ja võimaldades nõude esitamist ühe aasta jooksul pärandi avanemisest. Õiguskirjanduses on antud kontekstis loetud tasuta käsutuseks ka pärandaja elu ajal usaldusfondi paigutatud vara¹²⁵ või pärandvara väärtust objektiivselt vähendavaid kindlustusmaksid

¹²⁵ Leipold, D, änr 425; Sepp, K, lk 446

(mitte soodustatud isikule tehtud väljamakseid)¹²⁶. Lisaks on sellise pärija vastu suunatud nõude täiendavaks eelduseks „eesmärk tekitada kahju sundosa nõudmiseks õigustatud isikule“ (PärS § 106 lõige 5).

- ✓ Sundosaõigus tagab lähemate sugulaste õiguse pärandvarale sõltumata testaatori tahtest.

14.2 Sundosaõiguse sisu 1997.a ja 2009.a pärimisseaduse kohaselt

Millise õiguse sundosaõigus õigustatud isikule annab, on eri maade õigustes lahendatud erinevalt. Ühe lahenduse kohaselt tekib sundosa pärijal samasugune pärimisõigus nagu viimse tahte avalduse kohasel pärijal, st nii pärandaja tahte kohane kui pärandaja tahte kohaselt pärimisest välistatud pärija muutuvad kaaspärijateks. Teise lahenduse kohaselt tekib sundosa saamiseks õigustatud isikul õigus nõuda seadusjärgse pärimisõiguse väärtusele vastava osa hüvitamist rahas. Võimalikud on veel segavariandid.

14.2.1 Asjaõiguslik sundosa

1997.a pärimisseaduse kohaselt on sundosa saaja **pärija** (PärS'97 § 104 jj). Praktiliselt tähendab see, et sundosa saaja(te) võrra on pärijaid rohkem kui viimse tahte avalduses ette nähtud ning testamendi-või lepingujärgsete pärijate pärandiosa suurus väheneb sundosa saaja pärandiosa suuruse võrra¹²⁷. Näiteks lastetu pärandaja P ainsal elusoleval sugulasel emal E on õigus võtta P pärandist sundosana vastu ½ mõttelist osa pärandvarast, mille tulemusel jääb P abikaasale A kui testamendijärgsele ainupärijale üksnes ½ mõtteline osa pärandvarast. Nii E kui A peavad pärandvara ühiselt valitsema.

¹²⁶ MünchKomm./Lange, § 2325, 38

¹²⁷ RKTko 3-2-1-13-05, p 11

14.2.2 Võlaõiguslik sundosa

Uue pärimisseadusega kaasnenud muudatuste kohaselt on Eesti õiguse kohaselt sundosa sisuks raha maksmisele suunatud **võlaõiguslik nõue** pärija vastu (PärS § 104 lõige 5). See tähendab, et sundosa saaja ei ole pärija ja tal ei ole pärija vastu asjaõiguslikku nõudeõigust talle määratud raha osas. Raha kuulub koos muu varaga alates pärandi avanemise hetkest pärijale. Küll aga on sundosa saaja ja pärija vahel tekkinud seadusest tulenev võlasuhe¹²⁸, mille alusel on sundosa saajal **õigus nõuda rahasumma üleandmist pärijalt**, mitme kaaspärija puhul kõigilt kaaspärijatelt. Sarnaselt annaku regulatsioonile on võlaõigusliku sundosa nõude täitmiseks vaja pärija(te) ja sundosa saaja asjaõiguslikku täitmistehingut, ehk kokkulepet omandiõiguse ülemineku kohta. Seaduses ei ole raha üleandmiseks ette nähtud mingeid reegleid, st raha võib üle anda nii sularahas kui ülekandega. Võib jääda mulje, et tihti jääb raha käsutustehingute puhul asjaõiguskokkulepe justkui sõlmimata, st eraldi dokumenti selle kohta vormistatud ei ole. Tegelikult see kokkulepe siiski poolte vahel tehakse. Kuigi kokkulepe ei vaja kindlat vormi, on hilisemate tõendamisprobleemide vältimiseks soovitatav see sundosa nõude täitmine kirjalikult vormistada.

14.2.3 Võrdlev käsitus

Üheltpoolt võib nõustuda, et pärijaks saamine annab sundosa saajale mõnevõrra tugevama positsiooni oma õigusi maksuma panna. Seda eelkõige põhjusel, et pärijana on sundosasaaja pärandvara hulka kuuluvate esemete omanik, kaaspärijad saavad pärandvara hulka kuuluvaid esemeid käsutada üksnes ühiselt ja ilma sundosa pärija nõusolekuta on pärandvara hulka kuuluvate esemete käsutamine välistatud. Samuti on pärandvara jagamine võimalik üksnes pärijate kokkuleppel. Võimalus osaleda pärandvara jagamisel annab sundosa saajale võimaluse omandada mõni pärandvara hulka kuuluv asi, millel on tema jaoks suur emotsionaalne väärtus. Teisest küljest jällegi võib vara ühise valitsemise ja pärandvara kohustus tekitada pingeid ja vaidlusi. Sageli on pärija ja sundosa saaja vahelised suhted niigi pingelised ja omavaheline läbisaamine halb, nt on pärija ja sundosa saaja pärandaja erinevatest perekondadest. Neid probleeme aitab ära hoida

¹²⁸ Sellest võlasuhtest tulenev positsioon on üleantav, panditav ja pärandatav (PärS § 104 lõige 4)

pärandaja tahte kohaselt pärimiselt välistatud isiku nõudeõigus pärija vastu, mis annab sundosa saajale väljaspool seisva võlausaldaja positsiooni. Praktiliselt kaitseb selline lahendus nii sundosa saajat kui pärijat. Sundosa saaja ei pea tegelema pärandvara jagamise ega selle müügiga ega võtma vastu pärandvara hulka kuuluvaid esemeid, millega tal midagi peale hakata ei ole. Pärijal säilib võimalus hoida pärandvara ühtse tervikuna ja vältida liigset suhtlemist perekonnavälise isikuga.

- ✓ Sundosa on võlaõiguslik rahaline nõue pärija(te) vastu.

14.3 Sundosa saamiseks õigustatud isikud

Testeerimisvabadus annab põhjendatult pärandajale ulatusliku õiguse vara saatuse määramisel ega kohusta oma valikuid põhjendama. Seda siiski üksnes ulatuses, milles testeerimisvabadus ei satu konflikti tema perekonnaliikmete ülalpidamiskohustusega. Siin lasub ka põhjendus, miks sundosa saamiseks ei ole õigustatud mitte iga sugulane, vaid üksnes see sundosa saamiseks õigustatud isik, kelle suhtes pärandajal oli oma eluajal perekonnaseadusest tulenev ülalpidamiskohustus (PärS § 104 lõige 1).

Õigus sundosale tekib seaduse alusel ja selle suurus määratakse kindlaks lähtuvalt seadusjärgsete pärijate kindlaksmääramise reeglitest (PärS § 11 jj ja PärS § 16). See tähendab, et kui näiteks pärandaja testamendi kohaselt on ainupärijaks tema elukaaslane, ei ole pärandaja isal kui teise järjekorra pärijal õigus nõuda sundosa, kui sundosa saab nõuda pärandaja poeg kui esimese järjekorra pärija (PärS § 104 lõige 2).

Sundosa saamiseks on õigustatud:

1. Pärandaja alaneja sugulane (laps, lapselaps jne)
2. Pärandaja vanemad (aga mitte õed-vennad ega vanavanem¹²⁹)
3. Pärandaja abikaasa

Sundosaõigus, nagu ka üleelanud abikaasa pärimisõigus, on viimasel ajal paljudes riikides muutunud õigusvaldkond. Märkata on tendentsi testeerimisvabaduse väärtustamisele senisest enam. Eesti pärimisõiguses

¹²⁹ 1997.a pärimisseadusega võrreldes on sundosa saama õigustatud isikute ringi kitsendatud. Vrdl PärS § 104, mille kohaselt olid sundosa saajaks ka kolmanda järjekorra pärijad

ei olnud ei 1997.a ega ole 2009.a pärimisseaduses piisavaks üksnes sugulusside kui sundosa saamise eeldus. Sellised kitsendused peavad olema põhjendatud, asjakohased, järgitavad ja teenima mingeid kindlaid eesmärke. 1997.a pärimisseaduse kohaselt oli lisakriteeriumiks sundosa pärida sooviva isiku töövõimetus. Riigikohus on PärS '97 §-le 104 andnud tõlgenduse, mille kohaselt on sundosa saamise õigus seotud faktiliselt töövõimetu seadusjärgse pärija abivajadusega¹³⁰. Kehtiva õiguse kohaselt õigustab testeerimisvabaduse piiramist pärandaja lähisugulaste ja abikaasa kaitse, keda pärandaja oma eluajal pidi üleval pidama. Seega on sundosa saamiseks õigustatud pärandaja lapsed, lapselapsed, vanemad ja abikaasa, kelle suhtes oli pärandajal surma hetkel perekonnaseadusest tulenev ülalpidamiskohustus (PärS § 104 lõige 1). Sundosast viimse tahte avaldusega ilmajätmine on lubatud vaid seaduses loetletud erandlikel juhtudel (PärS § 108).

14.4 Sundosa suurus

Sundosa suuruse arvutamisel võetakse aluseks kogu pärandvara või mõtteline osa sellest, mis oleks kuulunud sundosa saamiseks õigustatud isikule, kui viimse tahte avaldust ei oleks tehtud. Siinkohal püüab seadus leida tasakaalu pärandaja tahte ja sundosaõiguse vahel, andes sundosa saamiseks õigustatud isikule õiguse üksnes poolele sellest, millele tal oleks õigus seaduse järgi pärides. Seejuures võib sundosa pärimiseks õigustatud isik nõuda poolt sellest mõttelise pärandiosa väärtusest, mis kuuluks talle, kui viimse tahte avaldust ei oleks tehtud, kui pärandi oleks vastu võtnud kõik seadusjärgsed pärijad (PärS § 105). Pool seadusjärgse õiguse väärtusest on see, mille sundosa saamiseks õigustatu peab igal juhul saama. Isegi, kui talle on määratud pärandiosa või annak, kuid talle määratu väärtus on vähem kui pool seadusjärgse õiguse väärtusest, on tal õigus nõuda tegelikult saadu ja seadusjärgse õiguse väärtuste vahe hüvitamist (PärS § 105 lõiked 2, 3 ja 4). Seega, kui pärandaja tütar T oleks olnud ainus seadusjärgne pärija, oleks sundosa mõttelise osa suurus $\frac{1}{2}$, kui tal oleks ka õde, oleks T sundosa suuruseks $\frac{1}{4}$.

¹³⁰ RKTko 3-2-1-73-04, punktid 40 ja 41

Sundosa suuruse kindlakstegemisel võetakse aluseks pärandi hulka kuuluv vara pärandi avanemise päeva seisuga (PärS § 106 lõige 1). Seega tuleks sundosasaajale makstava summa kindlaksmääramiseks hinnata kogu pärandvara ja selle väärtusest arvestada sundosa väärtus vastavalt sundosa mõttelisele suurusele. Kui näiteks ülaltoodud näites T paneb maksma oma sundosa nõude, oleks tema sundosa suurus vastavalt kas $\frac{1}{2}$ või $\frac{1}{4}$ pärandvara väärtusest rahas.

Kuna pärimisõigus ei piira isiku käsutusõigust tema eluajal, võib juhtuda, et pärandvara väärtus pärandi avanemise hetke seisuga ei ole märkimisväärne. Sundosa suuruse kindlaksmääramisel tuleb arvestada pärimisõiguses nii olulise- üldõigusjärgluse põhimõttega. See tähendab, et pärandi hulka kuuluv vara PärS § 106 lõige 1 mõistes hõlmab õiguste kõrval ka kohustusi. Selle praktiline tähendus on suur. Sundosa saajal on õigus poolele pärandiosa väärtusest, mis ta oleks seaduse järgi pärides saanud. Oleks sundosa saaja olnud pärija, oleks ta samamoodi olnud kohustatud täitma pärandaja kohustused. Seega tuleb sundosa väärtuse kindlaksmääramisel arvestada ka pärandvara hulka kuuluvate kohustuste ja kohustuste täitmise järjekorraga. Sundosa määramisel ei arvestata pärandina pärandaja matmiskulusid, pärandvara nimekirja koostamise ja pärandvara hoidmise kulusid ning pärandaja ülalpidamisel olnud isikute ühe kuu ülalpidamise kulusid. Sundosa määramisel arvestatakse pärandina ka eelpärandit, abikaasa eelosa ja pärandaja poolt teistele isikutele sundosa vähendamise eesmärgil viimase kolme aasta jooksul enne pärandaja surma tehtud kingitusi (PärS § 106 lõiked 2 ja 3).

Sundosa saajal on õigus nõuda notarilt **sundosa saaja tunnistust** sundosast tuleneva nõude kohta (PärS § 173). Sundosasaaja tunnistuse kehtetuks tunnistamine toimub pärimistunnistuse kehtetuks tunnistamise reeglite järgi (PärS § 175).

- ✓ Sundosa on õigus nõuda abikaasal, lapsel, lapselapsel või vanemal, kui tal oleks seaduse järgi õigus pärida ja kui tal oli õigus nõuda pärandajalt ülalpidamist. Sundosa on pool seadusjärgsest pärandiosa väärtusest ja see arvutatakse pärandvara kui õiguste ja kohustuse kogumi väärtusest rahas.

14.5 Sundosa nõude esitamise aeg

Nagu iga teine nõue, ei ole ka õigus nõuda sundosa ajaliselt piiramatu. Pärijatel on õigustatud huvi, teatud aja möödudes saavutada selgus küsimuses, kas sundosa saaja paneb oma nõude maksuma või mitte. Sundosa nõude aegumistähtaeg on kolm aastat (PärS § 109 lõige 1).

Aegumine annab võlgnikule üksnes võimaluse kohustuse täitmisest keelduda. See tähendab, et aegumistähtaja möödumisega nõue ei lõpe, st sundosa saamiseks õigustatud isik (võlausaldaja) võib oma nõude ikkagi esitada ja kui pärija (võlgnik) selle aegumise vastuväidet esitamata täidab, ei saa pärija makstud raha hiljem enam tagasi nõuda. Kui aga pärija esitab põhjendatult aegumise vastuväite, ei pea sundosa kohustust täitma. Antud kontekstis tähendab see, et pärijal ei ole kohustust sundosa saajale sundosa raha maksta. Loomulikult ei takista teda midagi seda tegemast, kui ta seda õigeks peab.

Kas sundosa nõue on aegunud või mitte, sõltub sellest, mis hetkest alates tuleb aegumistähtaega arvestama hakata. Pärimisseadus püüab siinkohal vältida olukorda, kus sundosa saaja jääb sundosast ilma nii, et ta sellise õiguse tekkimisest üldse midagi ei teadnud. Sundosa nõude aegumine algab hetkest, kui sundosa saamiseks õigustatu saab teada (a) pärandi avanemisest ja (b) tema õigusi mõjutavast käsutusest. Käsutuse all tuleb antud kontekstis mõista viimse tahte avaldust kui surmapuhust käsutust, millega tema pärimisõigust võrreldes seadusjärgsega piirati või see välistati. Õiguskindluse huvides on sätestatud ülim aegumistähtaeg kümme aastat pärandi avanemisest (PärS § 109). Aegumise peatumise ja katkemise suhtes, kehtivad üldised reeglid, nt sundosanõude tunnustamisele pärijate poolt (TsÜS § 142jj).

- ✓ Sundosa nõue aegub kolme aastaga sundosaõiguse maksmapanemise vajadusest teadasaamisest, hiljemalt 10 aastaga pärandi avanemisest.

15. PÄRIMISREGISTER

Pärimisregister on riiklik register, mida peetakse elektrooniliselt ja kuhu kantakse andmed testamentide, pärimislepingute, pärandvara hoiumeetmete, pärimismenetluste ja pärimistunnistuste kohta. Pärimisregistri pidajaks on Harju Maakohus (PärS § 176).

Registrist nähtub muuhulgas:

1. kas ja millal on isik teinud või tühistanud viimse tahte avalduse
2. kas, millal ja millise notari juures on algatatud pärimismenetlus
3. kas on rakendatud või muudetud pärandvara hoiumeetmeid, pärandvara hooldaja nimi ja kontaktandmed (kui kohus saadab ära kirja määrusest ja andmed on olemas)
4. pärimistunnistuse tõestamise kuupäev ja selle tõestanud notar

Pärimisregistrisse tehakse kandeid registrile esitatavate teatiste ja kohtulahendite alusel (PärS § 177). Notar või notariaaltoiminguid tegema volitatud konsulaaresinduse ametiisik on kohustatud esitama pärimisregistrile hiljemalt testamendi või pärimislepingu tõestamise või testamendi või pärimislepingu tühistamise või pärimislepingust taganemise avalduse tõestamise või testamendi hoiule või hoiult võtmise päevale järgneval esimesel tööpäeval.

Erinevalt kinnistusraamatust ei ole pärimisregistri kanded konstitutiivsed. Neil on üksnes informatiivne tähendus. Registri andmete täielikkust viimse tahte avalduse olemasolu osas saab eeldada vaid notariaalselt tõestatud viimse tahte avalduste puhul, kuna notaritel on selliste andmete esitamise kohustus. Koduse testamendi registreerimine ei ole kohustuslik. See on siiski soovitatav, kuna siis osatakse hiljem testamenti otsida. Kanded koduste testamentide, nende muutmise või tühistamise kohta tehakse registrisse testamendi tegija enda või selle inimese taotlusel, kellele testamendi tegija on testamendi hoida andnud (PärS § 159 lõiked 2 ja 5).

Andmed testamendi ja pärimislepingu kohta hoitakse saladuses kuni pärandi avanemiseni (PärS § 178). Registrist ei saa infot viimse tahte

avalduse sisu kohta, vaid üksnes selle tegemise fakti või koduse testamendi registreerimise fakti kohta. Teavet võivad saada kõik isikud, kuid seda alles pärast seda, kui pärandaja surm on tõendatud. Abikaasade vastastikuse testamendi kohta antakse teavet pärast ühe abikaasa surma. Igaüks võib pärimisregistri andmetega tutvuda ja saada nendest väljatrükke. Andmetega tutvumiseks või väljatrüki saamiseks on vaja registripidajale teatada pärandaja ees- ja perekonnanimi või isikukood. Pärimisregistri andmetega tutvumisel ja nendest väljavõtte saamisel tuleb registripidajale esitada isikuttõendav dokument (PärS § 179).

- ✓ Üks üleriigiline testamendiregister hõlbustab viimse tahte avalduse tuvastamist ja tagab, et pärimisasi lahendatakse vaid ühe notari juures.

16. KAASUSED

Kaasus 1

Vanaema ja lapselaps elavad koos vanaemale kuuluvas korteris. Vanaema soov on, et ta ise saaks korteris kuni surmani elada ja pärast tema surma võiks lapselaps samas korteris edasi elada. Lapselaps soovib olla kindel, et pärast vanaema surma saaks korteri omanikuks tema, mitte vanaema teine lapselaps. Paku välja erinevad lahendused vanaema soovi täitmiseks, too välja iga lahenduse eelised ja puudused ja anna hinnang, milline neist oleks antud olukorras parim lahendus.

Kaasus 2

Võrus elanud pärandaja ainsaks elusolevaks sugulaseks on tema Viinis õppiv täditütar. Sugulaste omavaheline suhtlemine on pigem põgus, ainus pärija saab oma pärimisõigusest teada alles aasta pärast pärandi avanemist, so 11.11.2012. Kes on pärandvara omanik ja millisest hetkest alates?

Kaasus 3

Kaasuse faktilised asjaolud on samad, mis kaasuses nr 2, kuid täditütar ei soovi pärida. Ta arvab, et kuna ta pärimiseks midagi teinud ei ole, ei pea ta ka võlgade pärast muretsema. Kas tal on õigus? Kas ja mis muutub, kui neli kuud pärast pärimisõigusest teadasaamist esitab üks pärandaja võlausaldajatest nõude, mis tõenäoliselt ületab pärandvara väärtust?

Kaasus 4

A-l on täiskasvanud poeg C oma endise elukaaslasega E. A abiellus U-ga, neil sündis poeg B. Abielu lahutati. Pärast A surma vaidlevad B ja C selle üle, kellel ja kui suures ulatuses on õigus pärida. B arvab, et ainult temal on õigus pärida, sest C ema ja isa ei olnud omavahel abielus. C teab, et seaduse järgi on abikaasa pärandiosa sama suur kui lastel ja soovib seetõttu pärida 1/3 pärandvarast. Osa pärandvarast nõuab ka E.

1. Joonista pärimisskeem. Kellel on õigus ?
2. Kontrolli kõigi kaasuses toodud isikute pärimisõigust ja anna õige lahendus.

Kaasus 5

D sureb. Elus on tema abikaasa E, ema F ja 14 aastane tütrepoeg G.

1. Joonista pärimisskeem. Kes on pärija? Kontrolli kõigi kaasuses toodud isikute pärimisõigust.
2. Millised on pärandiosade suurused ?

Kaasus 6

M sureb. Elus on tema isa N, vanaisa O (isa-isa), vend R ja õde S.

1. Joonista pärimisskeem. Kes on pärija? Kontrolli kõigi kaasuses toodud isikute pärimisõigust.
2. Millised on pärandiosade suurused ?
3. Millised on vastused ülaltoodud küsimustele, kui:
 - a) pärandist loobub R ?
 - b) pärandist loobub ka S ?
 - c) pärandist loobub ka N ?

Kaasus 7

Testamendis on kirjas: *Kogu minu vara pärib minu poeg P. Kui ta mingil põhjusel pärijaks ei saa, läheb kogu vara minu sõbrale S. Oma advokaadist kolleegile K jätan ma Müncheni kommentaaride pärimisõiguse osa.*

1. Milliste pärimisõiguslike korraldustega on tegemist?
2. Millised õigused on P-l ja K-l ?
3. Millised kohustused on P-l K suhtes? Kas midagi muutub, kui pärijaks saab S?
4. Kas K saab nõuda P-lt raamatut AÕS § 80 alusel?

Kaasus 8

Testamendis on kirjas: *Minu ainus poeg on minu ainupärija, aga alles siis, kui ta on saanud 16-aastaseks. Niikaua on minu pärijaks minu abikaasa.*

Pärandi avanemise hetkel on poeg 8-aastane. Abikaasa soovib pärida. Elus on ka pärandaja tütar varasemast kooselust.

1. Millise testamenda korraldusega on tegemist?
2. Kas pärijaid on üks, kaks või kolm? Kes on pärija ja millisest hetkest alates?

Kaasus 9

I trükib testamendi trükimasinaga. Ta määrab pärijaks tütar T - ühe oma kahest lapsest. Testamendi tunnistajateks palub ta oma venna ja abikaasa, kes on ühtlasi tüdrukute ema. Kes on pärija ?

Kaasus 10

Hageja esitas hagi kohtusse testamendi tühisuse tunnustamiseks. Hagiavalduse kohaselt tegi A testamendi, millega pärandas kogu oma vara P-le. Testament koostati kahe tunnistaja juuresolekul. Hageja palub tunnustada testamendi tühisust. Testamendile on alla kirjutatud teovõimelised T ja K, kuid nad ei ole kinnitanud, et testaator on ise testamendile alla kirjutatud ja et nende arusaama kohaselt oli testaator teo- ja otsusevõimeline. Testamendi tegemise ajal viibis A haiglas ja tema kõnevõime oli häiritud, kuid ta sai ennast kirjalikult väljendada. Protsessi käigus leiab tõendamist, et A ei öelnud ega kirjutatud tunnistajatele, et nad on kutsutud testamendi tunnistamise juurde, kuid ta lükkas testamendi pärast selle allkirjastamist tunnistajate ette. Kas hagi tuleb rahuldada?

Kaasus 11

S sureb. Testamendi kohaselt on tema pärijateks A ja B. Pärandvara hulka kuulub kaks kinnisasja. Kuna A-l on kiiresti raha vaja, soovib ta ühte neist juba kahe nädala pärast peale pärandi avanemist müüa. Kas see on võimalik? Millised tehingud ja toimingud on selleks vajalikud?

Kaasus 12

Kaasuse faktilised asjaolud samad, mis eelmises kaasuses, kuid A on otsustanud võtta laenu ja seada selle tagamiseks hüpoteek oma osale kinnisasjas. Kuna pärimistunnistusest nähtub, et tema pärandiosa suurus on $\frac{1}{2}$ mõtteline osa, soovib ta kanda sisse hüpoteegi $\frac{1}{2}$ mõttelisele osale kinnisasjast. B ei ole hüpoteegi seadmisega nõus ja leiab, et enne uute kohustuste võtmist ja kinnisasja koormamist peaks välja selgitama, kas S-I on kohustusi, mida A ja B peaksid täitma ning pärandvara ära jagama. Kas A saab seada hüpoteegi $\frac{1}{2}$ mõttelisele osale kinnisasjast?

Kaasus 13

Kinnistusraamatu kande kohaselt on kinnistu ühisomanikeks kolm kaaspärijat. Kinnistusregistrisse on kantud märkus testamenditäitja kohta. Pärijad soovivad kinnisasja müüa. Kui pärijad esitaksid notariaalselt kinnitatud kinnistamisavalduse ja notariaalselt tõestatud asjaõiguslepingu, kas kinnistusamet saaks kande teha või peaks selle tegemisest keelduma?

Kaasus 14

Ü sureb 11.11.2011. 11.12.2011 saab M teada, et on Ü pärija. Pärandvara koosneb põhiliselt Keila lähedal asuvast suvilast. Sügistormis saab kannatada hoone katus ja M laseb selle kiiresti korda teha, et maja rohkem kannatada ei saaks. 11.02.2011 esitab M pärimismenetluse algatamise avalduse ja pärandist loobumise avalduse Tartu notarile TN. Teada saades, et peale tema loobumist on pärandi vastu võtnud Ü tädi Õ, nõuab M temalt kui lõplikult pärijalt katuse parandamiseks tehtud kulutuste hüvitamist. Kas Õ peab maksma?

LISA I. LÜHENDITE LOETELU

AdvS	advokatuuriseadus ¹³¹
alt	alternatiivselt
AutÕS.....	autoriõiguse seadus
AÕS	asjaõiguse seadus
KRS.....	kinnistusraamatuseadus
KTS.....	kohtutäituri seadus
MKS.....	maksukorralduse seadus
NotDVS	notari distsiplinaarvastutuse seadus
NotS.....	notariaadiseadus
NotTS	notari tasu seadus
PKS	perekonnaseadus
PärS.....	pärimisseadus
PärSKord.....	pärimisseadusest tulenevate notari ametitoimingute tegemise ja pärimisregistri pidamise kord
PankrS	pankrotiseadus
REÕS.....	rahvusvahelise eraõiguse seadus
RKTKo	Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsus
RKTKm.....	Riigikohtu tsiviilkolleegiumi määrus

¹³¹ Õigusaktidele viidatakse seisuga 13.01.2012

Tallinna RKOTallinna Ringkonnakohtu otsus

Pärnu MKoPärnu Maakohtu otsus

SASsihtasutuste seadus

TLStöölepingu seadus

TMS.....täitemenetluse seadustik

TsMS.....tsiviilkohtumenetluse seadustik

TuMS.....tulumaksuseadus

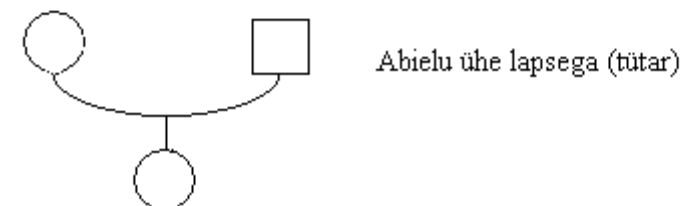
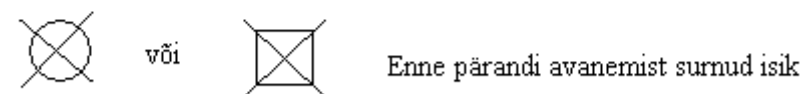
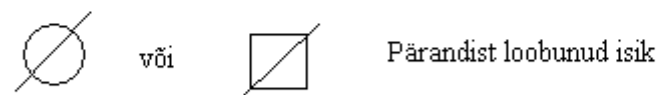
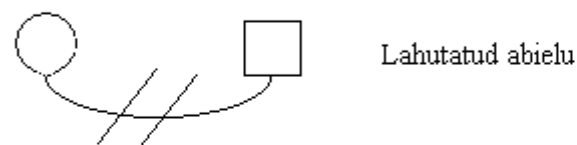
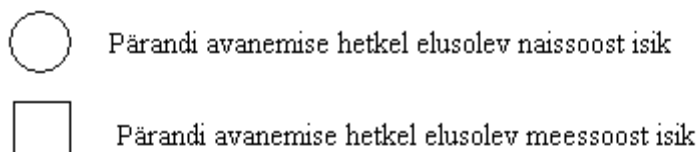
TõS.....tõestamise seadus

VÕSvõlaõigusseadus

Änräärenumber

ÄSäriseadustik

LISA II. TINGMÄRKIDE LOETELU

LISA III. KIRJANDUS

1. H. Brox. *Pärimisõigus*. Juura 2003
2. E.Grünberg. *Pärandi vastuvõtmine ja selle vormistamine*. *Juridica* 10/2001
3. F. Gschnitzer. *Österreichisches Erbrecht*. 2, neubearb. Aufl, Springer Verlag 1983
4. T. Kipp, H. Coing. *Erbrecht, Ein Lehrbuch*. 14. Bearbeitung. J.C.B. Mohr 1990
5. H.Lange, K.Kuchinke. *Lehrbuch des Erbrechts*.3., neubearb.Aufl. München:Beck, 1989
6. D.Leipold. *Erbrecht: Grundzüge mit Fällen und Kontrollfragen*. 12., neubearb. Aufl. Tübingen: Mohr Siebeck, 1998
7. U. Liin. *Abikaasa seadusjärgse pärimisõiguse reform Eestis Euroopa arengute taustal*. *Juridica* 4/1998
Viidatud: Liin, U. (1998)
8. U. Liin. *Pärimisõiguse põhimõtetest*. *Juridica* 3/1999.
Viidatud: Liin, U. (1999)
9. U. Liin. *Testeerimisvõime vanuselisest alampürist Eesti pärimisseaduses*. *Juridica* 6/2000
Viidatud: Liin, U. (2000)
10. U. Liin. *Pärandi üleminek pärijale: vastuvõtusüsteem versus loobumissüsteem*. *Juridica* 1/2003
Viidatud: Liin, U. (2003)
11. U.Liin. *Pärimisleping ja selle seosed võlaõigusega*. *Juridica* 10/2003
Viidatud: Liin, U. (2003 (a))
12. U.Liin. *Pärimisõigus*. Kirjastus Ilo 2005
Viidatud: Liin, U. (2005)

13. U.Liin. *Pärijavaldus: kas vastuvõtusüsteemi sobimatu instituut?* *Juridica* 10/2006
Viidatud: Liin, U. (2006)
14. U. Liin. *Uus pärimismenetlus-kuidas edasi?* *Juridica* 1/2009
Viidatud: Liin, U. (2009)
15. I. Mahhov. *Pärimise käik uues pärimisseaduse eelnõus.* *Juridica* 7/1995
16. I.Mahhov. *Notari koht uuenevas pärimismenetluses.* *Juridica* 7/2008
Viidatud: Mahhov, I. (2008)
17. T.Mikk. *Annak pärandvarast eseme omandamise alusena.* *Juhendajad P.Varul ja U.Liin.* Tartu 2010
18. T.Puri. *Notari ametiteenused ning notar vahekohtunikuna.* *Juridica* 6/2011
19. K.Sepp. *Kasulik teada: usaldusfondid.* *Juridica* 6/2011
20. E.Silvet, I.Mahhov. *Kuidas pärida ja pärandada.* Juura 1997
Viidatud: Silvet, E., Mahhov, I./autori nimi, lk nr
21. *Asjaõigusseadus. Kommenteeritud väljaanne.* Koostaja: P.Pärna. Juura 2004
Viidatud: AÕS Komm./kommentaatori nimi, paragrahv, kommentaari punkt
22. *Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Teine täiendatud väljaanne.* Juura 2008
Viidatud: PS Komm./kommentaatori nimi, paragrahv, punkt
23. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 9. Erbrecht. 5. Aufl.* C.H.Beck München 2010.
Viidatud: MünchKomm./kommentaatori nimi, paragrahv, äärenumber
24. *Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Kommenteeritud väljaanne.* Koostajad: P.Varul, I.Kull, V.Köve, M.Käerdi. Juura 2010
Viidatud: TsÜS Komm./kommentaatori nimi, paragrahv, kommentaari punkt, alapunkt

25. *Võlaõigusseadus I. Üldosa (§-d 1-207). Kommenteeritud väljaanne.*
Koostajad: P.Varul, I.Kull, V.Köve, M.Käerdi. Juura 2006
Viidatud: VÕS I.Komm./kommentaatori nimi, paragrahv, kommentaari punkt, alapunkt
26. *Võlaõigusseadus II. 2.-7.osa (§§ 208-618). Kommenteeritud väljaanne.*
Koostajad: P.Varul, I.Kull, V.Köve, M.Käerdi. Juura 2007
Viidatud: VÕS II.Komm./kommentaatori nimi, paragrahv, kommentaari punkt, alapunkt
27. *2009.a pärimisseaduse seletuskiri*
28. *Justiitsministeeriumi algatatud korteriomandi ja korteriühistuseaduse eelnõu seletuskiri (kooskõlastusringile saadetud 15.11.2011, algataja viide 10.2-1/14460)*
29. *Pärimine ja maksuvõlad. Maksu-ja Tolliameti infoleht*